

Technická univerzita v Liberci

VYUŽITÍ STARÝCH PLÁNŮ PŘI STUDIU SOUČASNÉHO ÚZEMÍ LIBERCE

Husova ulice v prostoru a čase

An aerial photograph of a city, likely Liberec, showing a river winding through the center, surrounded by dense urban development and green spaces. In the background, a range of mountains is visible under a clear sky. The entire image has a reddish-orange tint.

AUTORSKÝ KOLEKTIV:

Bc. Vojtěch HÁJEK

Ing. arch. Zuzana KOŇASOVÁ

doc. RNDr. Branislav NIŽNANSKÝ, CSc.

Mgr. Klára POPKOVÁ, Ph.D.

Mgr. Jiří ŠMÍDA, Ph.D.

RECENZE:

doc. RNDr. Dagmar KUSEDOVÁ, CSc.

doc. RNDr. František PETROVIČ, Ph.D.

Mgr. Jaroslav ZEMAN

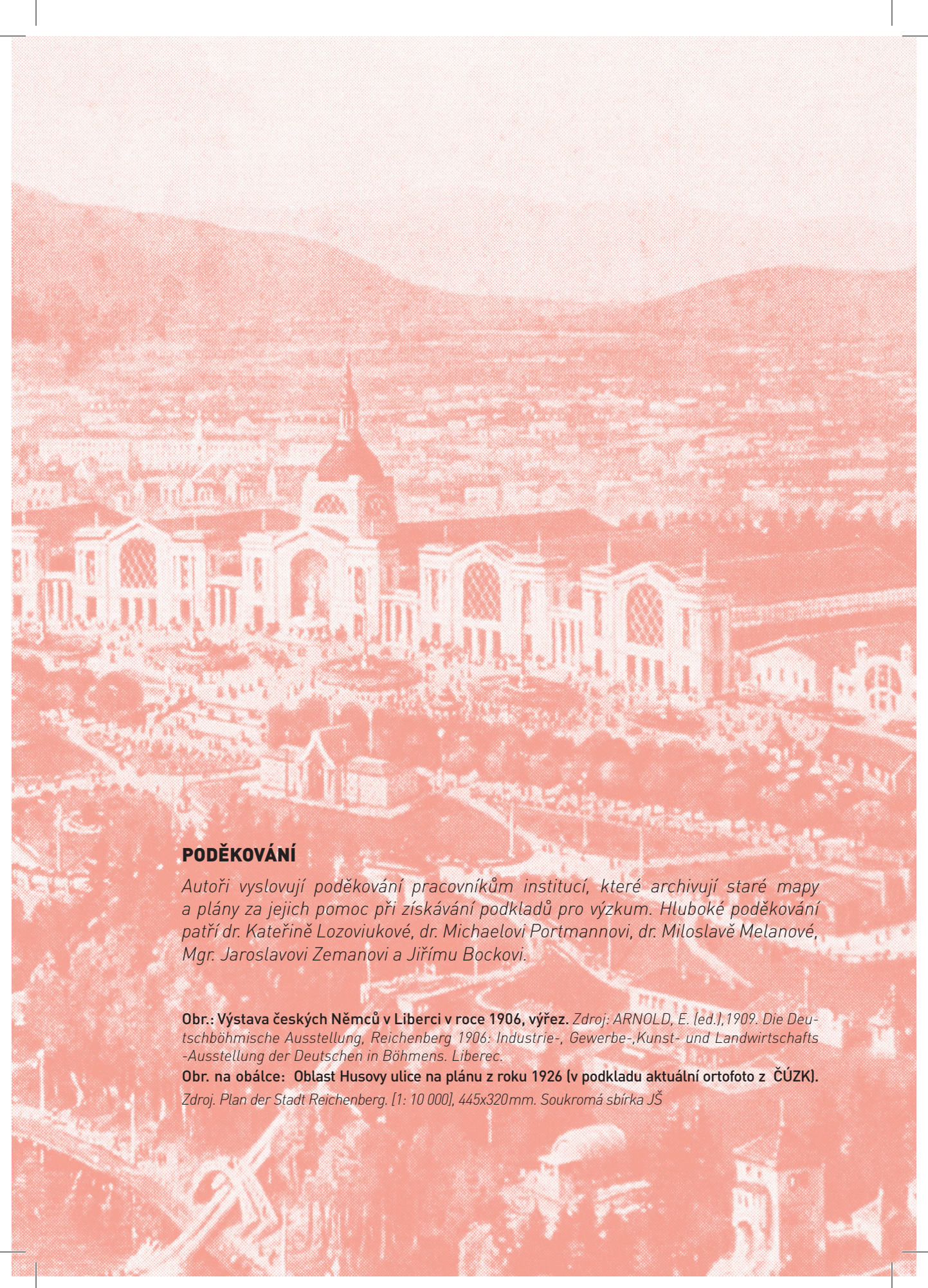
© Technická univerzita v Liberci

Publikace vznikla v rámci výzkumu studentské grantové soutěže FP TUL v roce 2012

č. publikace: 55-109-12

čj. RE: 117/12, schváleno rektorátem TUL 27. 12. 2012

ISBN 978-80-7372-928-8

PODĚKOVÁNÍ

Autoři vyslovují poděkování pracovníkům institucí, které archivují staré mapy a plány za jejich pomoc při získávání podkladů pro výzkum. Hluboké poděkování patří dr. Kateřině Lozoviukové, dr. Michaelovi Portmannovi, dr. Miloslavě Melanové, Mgr. Jaroslavovi Zemanovi a Jiřímu Bockovi.

Obr.: Výstava českých Němců v Liberci v roce 1906, výřez. Zdroj: ARNOLD, E. (ed.), 1909. *Die Deutschböhmisches Ausstellung, Reichenberg 1906: Industrie-, Gewerbe-, Kunst- und Landwirtschafts-Ausstellung der Deutschen in Böhmens. Liberec.*

Obr. na obálce: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1926 (v podkladu aktuální ortofoto z ČÚZK). Zdroj: *Plan der Stadt Reichenberg*. [1: 10 000], 445x320mm. Soukromá sbírka JŠ

OBSAH

ÚVOD	6
1. STARÉ MAPY A PLÁNY V INTERDISCIPLINÁRNÍM VÝZKUMU	8
1.1 TERMINOLOGIE	8
1.2 KARTOGRAFIE A ANALÝZA STARÝCH MAP A PLÁNŮ	9
1.3 TEORETICKO-METODOLOGICKÁ BÁZE ANALÝZY STARÝCH MAP A PLÁNŮ	12
1.4 STARÉ MAPY A GIS	15
2. ZDROJE INFORMACÍ, STARÉ MAPY A PLÁNY LIBERCE	18
2.1 ZDROJE KARTOGRAFICKÝCH DĚL S VYOBRAZENÍM MĚSTA LIBEREC	18
2.1.1 Rakouská národní knihovna ve Vídni	19
2.1.2 Státní okresní archiv v Liberci	20
2.1.3 Severočeské muzeum v Liberci	21
2.1.4 Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad v Dobrušce	23
2.2 VÝBĚR PLÁNU A MAP PRO ANALÝZU	24
2.3 PRAMENY A SEKUNDÁRNÍ LITERATURA K HISTORICKÉMU TEXTU	30
3. OBLAST HUSOVY ULICE V PROMĚNÁCH ČASU	31
3.1 OBDOBÍ RAKOUSKOUHERSKÉ	31
3.1.1 Období před výstavou	31
3.1.2 Harcovská přehrada	32
3.1.3 Liberecká výstava českých Němců roku 1906	32
3.1.4 Plány Liberecké výstavy českých Němců z let 1904 a 1906	33
3.1.5 Přípravy a realizace výstavy	34
3.1.6 Další výstavba	35
3.2 OBDOBÍ PRVOREPUBLIKOVÉ	36
3.3 OBDOBÍ PŘIPOJENÍ K VELKONĚMECKÉ ŘÍŠI	37
3.4 OBDOBÍ POVÁLEČNÉ	39
3.4.1 Vývoj technické univerzity	40

4. URBÁNNÍ VÝVOJ OBLASTI HUSOVY ULICE	42
4.1 HUSOVA ULICE V KONTEXTU VÝVOJE MĚSTA LIBERCE	42
4.1.1 Barokní urbanismus, kompozice v krajině, jednota krajiny a lidského díla	44
4.1.2 Živelná racionalita v období průmyslové revoluce	44
4.1.3 20. století - růst hodnoty přírodního potenciálu za hranicemi Liberce	45
4.1.4 Husova ulice a temné dvojí totalitní období	46
4.2 ROLE OBLASTI HUSOVY ULICE	46
4.2.1 Současný obraz prostoru Husovy ulice	48
4.2.2 Orientační body v oblasti Husovy ulice	49
4.2.3 Ne/urbanismus – individualismus – veřejný prostor – sport	50
4.2.4 Fenomén zahradní město / vilová čtvrť a fenomén rekreace	51
4.3 HISTORICKÉ ZOBRAZOVÁNÍ NA POHLEDNICÍCH	52
5. ULIČNÍ SYSTÉM V OBLASTI HUSOVY ULICE	54
5.1 VÝVOJ ULIČNÍHO SYSTÉMU	54
5.2 VILOVÁ ZÁSTAVBA A ULIČNÍ SÍŤ	57
5.3 ZMĚNY NÁZVŮ ULIC	58
5.4 OSOBNOSTI V NÁZVECH ULIC	60
ZÁVĚR	67
SUMMARY	68
LITERATURA	71
JMENNÝ REJSTŘÍK	79
VĚCNÝ REJSTŘÍK	80
MAPY A PLÁNY LIBERCE (VÝBĚR 1816 – 1981)	86
SEZNAM OBRÁZKŮ	88
OBRÁZKOVÁ PŘÍLOHA	91

ÚVOD

L. Sýkora (2008) ve své studii k problematice koncepcí v geografickém výzkumu reaguje na práci R. Matloviče (2007) a v diskusi k jeho příspěvku poukazuje mimo jiné i na práce M. Hampla (2006, 2008 atd.) a J. Paulova (2006). Z představené inspirativní velice teoretické diskuse je pro tuto studii zajímavá koncepce místa jako možného integrujícího prvku a předmětu studia navržená Matlovičem (2007) a diskutována Sýkorou. V této předkládané práci jde právě o pohled na místo (místa) v oblasti Husovy ulice v Liberci. V několika případových studiích, kterých jádro tvoří práce studentů Technické univerzity v Liberci, a které jsou výsledkem studentského projektu¹, je analyzována oblast Husovy ulice v prostoru a času. Základním materiálem pro analýzu jsou staré mapy a plány Liberce. Specializace studentů v geografii, historii, architektuře a urbanismu a specializace jejich konzultantů v kartografii a geoinformatice determinuje obsah a metody předkládaných případových studií a koncepce výsledné publikace projektu.

Staré mapy a plány (v našem případě mapy a plány Liberce) jsou integrujícími nositeli informací o studovaném prostoru, který se v studentských analýzách stává místem, nebo seskupením míst. Mapy a plány v měřítkách větších než 1: 200 000, jsou řazeny k mapám topografickým, tj. místopisným. Místopis je jejich explicitním atributem. U starých map a plánů je dalším důležitým atributem jejich schopnost konzervovat realitu konkrétních míst v čase. Doplněním o dobové pohlednice a studiem archiválií a historických pramenů je tak možné načrtnout koncepci interdisciplinárního přístupu ke geografii místa v prostorových i časových souvislostech.

Specifikem projektu je spolupráce tří pedagogů a dvou studentů. Všichni účastníci v období řešení projektu byli plně zapojeni do chodu semestru, což znamená jisté komplikace v koordinaci výzkumu a sestavování textu. První problém se týkal zajištění administrativy projektu, získání materiálů, řízení a logistiky. Druhým problémem byla koordinace členů týmu. Úkoly totiž musely být vhodně rozděleny na metodické vedení a garanci odbornosti pedagogy a na realizaci případových studií studenty. Teoreticky to vypadá jednoduše, ale realizace vyžaduje více etap a tím i více času. Třetím problémem je koncepce a redakce výsledného materiálu, zamezení redundanci, navzájem si odporujícím tvrzením, terminologické dvouznačnosti nebo naopak užívání více termínů pro ten samý pojem bez předchozího propojení. V závěru pak samozřejmě přichází na řadu kontrola jednotnosti formálních, gramatických a stylistických prvků. Neocenitelný je také přínos tří oponentů a jazykové korektorky. Autorský tým zvážil a v téměř stoprocentní míře akceptoval jejich připomínky.

Cílem předkládané práce je na bázi starých map a plánů diskutovat, inovovat a aplikovat metodiky známé z kartografie (viz kapitola 1) s využitím postupů

¹ Projekt studentské grantové soutěže 2012: Analýza starých plánů Liberce a jejich využití pro studium současného území pod vedením Mgr. Kláry Popkové, Ph.D. z Katedry geografie TU v Liberci.

geografie, historie a architektury na analýzu vybraného místa v prostorových a časových souvislostech z hlediska členů interdisciplinárního týmu. Staré mapy a plány Liberce jsou tak informačním zdrojem pro charakteristiku stavu a změn v prostoru Husovy ulice v čase.

Husova ulice byla k prostudování vybrána z více důvodů. Především ji dobře znají všichni aktéři projektu, nachází se v ní jejich pracoviště, popř. místo studia. Dalším důvodem jsou prostorové souvislosti – proměna ze zemědělsky využívané a lesní půdy na integrální součást Liberce napojenou na jeho centrum. Jde o živou dopravní tepnu spojující městské centrum a Starý Harcov, jedno z hlavních libereckých sídlišť s více než 7000 obyvateli.

Na splnění cíle práce byly vybrány a charakterizovány zdroje, především staré mapy a plány (viz kap. 2). Byly prodiskutovány stávající studie k metodice jejich analýzy a zároveň navrženy možnosti metodických postupů, oboje z hlediska kartografie a geoinformatiky. Tato část práce včetně koncipování úvodu a závěru a kapitol 1 a 2 je výsledkem spolupráce celého týmu, publikaci redakčně sestavil a závěrečné korektury vedl B. Nižnanský, obrazovou přílohu editovala K. Popková. Historické a architektonické přístupy zúčastněných studentů, členů týmu, se tak setkaly s informacemi ze starých map a plánů a získatelných různými metodikami jejich analýzy. Po metodické a inventarizační úvodní části práce, kterou řídila K. Popková, bylo přistoupeno ke konkrétním případovým studiím.

Studie historické, historicko-geografické i architektonicko-urbanistické tvoří jádro práce. Autorem kapitoly 3 a kapitoly 5. 3 je V. Hájek student učitelství geografie a historie, autorkou kapitoly 4 je Z. Koňasová studentka a v závěru projektu absolventka studia architektury. Kapitoly 5. 1 a 5. 2 psali oba studenti společně. Zaměřili se na Husovu ulici v proměnách času, na její urbanistické a architektonické koncepty, strukturu a organizaci ulice a jejího okolí, osobnosti propojeny s místy v studované oblasti a vývoj uliční sítě. Vše je dokumentováno pomocí map a plánů Liberce, dobových pohlednic a historických leteckých měřičských snímků.

V závěru publikace autoři diskutují možné pokračování projektu, jak z pohledu dalších analýz prostoru Husovy ulice, tak z pohledu rozšíření zkoumaného prostoru. Zabývají se dále verifikací a mírou využití realizovaných i navržených metodik sloužících k analýze starých map a plánů a popisují přínos interdisciplinárních přístupů ke studiu krajiny. Rejstříky a seznamy doplňují výzkumnou práci v projektu. Jmenný rejstřík spolu s tabulkami 1 a 2 je obrazem škály osobností spojených s místem v čase a věcný rejstřík kromě detailní orientace v textu práce je také přehledem pojmového zázemí hlavních konceptů: místo, prostor a čas, staré mapy a plány, Liberec, Husova ulice, uliční síť, vily, architektura, kartografie, urbanismus, zdroj informací atd.

I. STARÉ MAPY A PLÁNY V INTERDISCIPLINÁRNÍM VÝZKUMU

Studium starých map a plánů umožňuje lidem poznat minulost místa, kde žijí, pracují, kam jezdí načerpat novou energii. Dává jim možnost uvidět a své město z jiného pohledu, než nabízí současnost. Vnořit se do časů minulých a přitom zůstat v dnešním světě.

Využití kartografických znalostí a publikovaných studií, zabývajících se získáváním informací z map a plánů a jejich analýzou, je pro práci s těmito díly stěžejní. V první kapitole jsou vybrané údaje umožňující seznámení s kartografickými a geoinformačními znalostmi a nástroji, které lze při této analýze využít.

I.1 Terminologie

Základními termíny, které tvoří pojmovou bázi práce, jsou místo, prostor a čas. Tyto pojmy jsou chápány v souladu s geografickým kontextem práce a realizovány přes místopisný obsah studovaných map a plánů.

Místo je tak studováno jako konkrétní objekt (skupina objektů) označený v mapě (nebo plánu) konkrétním mapovým znakem (skupinou znaků). Tyto znaky jsou v topologických relacích (sousedství, incidence, blízkost atd.) nebo v relacích směru a orientace (severně, výše atd.) s jinými znaky. Na základě této přirozené vlastnosti topografické mapy (půdorysy objektů v krajině jsou ve stejných relacích jako jejich znaky v mapách) jsou vyslovována tvrzení o existenci a povaze studovaných míst. Místa tak tvoří hierarchickou strukturu, ve které je jednotkou nejvyššího řádu Husova ulice.

Prostor je v práci chápán jednak jako množina míst Husovy ulice, tj. jako vymezená oblast studia (viz níže vymezení Husovy ulice), jednak jako geografický prostor, tj. město (krajina), ve které se Husova ulice nachází. Svou kartografickou interpretací je pak prostor vymezen danou mapou nebo plánem. Využitím kartometrie a geoinformačních nástrojů (např. georeferencování) je tento prostor implicitně abstrahován jako prostor euklidovský.

Čas je zde termín opět pro dva koncepty. Za prvé je to historické období nebo datum, v němž jsou stav nebo změna opisovány, za druhé čas související s mapou nebo plánem (rok vydání, výjimečně rok mapování nebo datum získání zobrazených dat).

Z kartografického hlediska jsou základními termíny *mapa*, *plán*, *stará mapa*, *mapový znak*, *mapový jazyk*. Při zobrazování měst, obzvláště tak velkých jako Liberec, nacházíme v literatuře různé způsoby používání termínu *mapa města* / *plán města*. Kartografie má v obou termínech jasno – plán je půdorysná projekce na rovinu, mapa obsahuje i zobrazení ze zakřivené referenční plochy. Pro účely této práce, vzhledem k jejímu rozsahu, nebylo zvoleno zjišťování kartometrických dat (blíže ke kartometrii viz poslední odstavec kap. 1.3), proto se v textu většinou používají oba termíny současně nebo se využívá termín, který je v názvu či v katalogovém popisu dané mapy/plánu.

Termín staré mapy je využit v názvu celé práce i v názvu projektu. Mapy a plány, které jsou v práci podkladem analýz, jsou většinou starší než padesát let a splňují tak kritérium zařazení ke starým mapám. Výjimku tvoří pouze podklady obrázků 8a, 9a, 10 – 13 a 15a, které jsou aktuální ortofota nebo základní mapy.

Termíny *mapový znak* a *mapový jazyk* jsou chápány ve smyslu prací J. Pravdy, které jsou založeny na využití semiotiky a jazykového paradigmatu z druhé poloviny 20. století. Mapový znak je chápán jako grafická jednotka, která má význam a je umístěna v mapě (Pravda 1990). Grafické jednotky mohou být areálové, liniové nebo figurální a v přirozených asociacích tak mohou být čteny jako areálové, liniové, nebo bodové objekty (místa). V případě uzlů a jejich značení se běžně používá termín bodové objekty / bodové znaky, když jde o přiřazení nějakého obrazce (křížek, trojúhelník, kroužek apod.) bodu (uzlu), výjimečně linii či areálu.

I.2 Kartografie a analýza starých map a plánů

Projekt *Analýza starých plánů Liberce* je zaměřen na studium starých plánů z hlediska geografického, urbanistického a historického. Pro každý z oborů bylo nutné získat s využitím kartografie a GIS informace ze starých map a plánů a provést rešeršní práce včetně rešerše metodiky k využití a inventarizaci starých map.

Rozboru starých kartografických děl se z větší části věnuje historická kartografie, dílčí obor kartografie. Někdy bývá zahrnována do dějin kartografie. Za přední českou specialistku v tomto oboru lze považovat především E. Semotanovou z Historického ústavu akademie věd České republiky. Spolu s jinými odborníky organizovala v letošním roce již XV. ročník konference věnované historické geografii. Ve svých pracích se věnuje zejména studiu starých map zobrazujících naše území (Čechy, Morava, Slezsko): *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí* (2001), *Atlas zemí Koruny české* (2002). Zabývá se také interpretací a rozбором starých map a plánů z pohledu kartografického, historicko-geografického a z hlediska vývoje krajiny: *Kartografie v historické práci* (1994), *Kartografie v hospodářském vývoji českých zemí v 19. století a na počátku 20. století* (1993).

O vývoji mapového zobrazení světa včetně našeho území pojednává ve svých pracích významný český kartograf a geograf K. Kuchař (1958, 1969). Souhrnný přehled starých map zobrazujících naše území sestavil ve dvou dílech F. Roubík (1951, 1955). Ze světového měřítka je významné několikasvazkové dílo o dějinách kartografie a historii kartografie *History of Cartography* (1987, 1992, 1994, 1998) od autorů D. Woodwarda a J. B. Harleye.

Pro studium starých kartografických děl je také potřeba ujasnit si obecnou charakteristiku základních pojmů jako jsou mapa, plán, stará mapa, historická mapa. Definice těchto pojmů se u různých zdrojů a autorů liší. Nachází se však ve všech odborných kartografických publikacích vědeckého nebo výukového charakteru (Veverka, Zimová 2008, Čapek 1992, Robinson 1995, Slocum et al. 2009 atd.).

Stará kartografická díla nabízejí velké množství informací o obsahu samotné mapy nebo plánu. Obsah plánu nebo mapy je z velké části podrobován kartografické analýze jejich jednotlivých částí a prvků. Kartografickou analýzou starých mapových děl se ve velké míře zabývá M. V. Drápela s kolektivem autorů v multimediální učebnici *Dějiny kartografie* (2012). Mezi další autory věnující se této problematice lze zařadit M. Mikšovského a R. Zimovou (2006) nebo M. Vichrovou a V. Čadu (2005). V neposlední řadě uvádíme již zmiňovanou E. Semotanovou (viz výše).

Analýzu starých plánů Liberce komplikuje především omezená dostupnost zkoumaného materiálu. Jejich souhrnný přehled sestavil J. Bock (2009). Fyzicky je lze dohledat v mapové sbírce Státního okresního archivu v Liberci (dále SOKA) nebo v knihovním depozitáři Severočeského muzea v Liberci. Bohatý konvolut starých map a plánů nalezneme rovněž v Krajské vědecké knihovně v Liberci, následovnici někdejší Bücherei der Deutschen, vrcholné instituce německého knihovnictví v ČSR. Pro studium historických reálií a samotného Liberce je nejvhodnějším zdrojem obsáhlá publikace R. Karpaše (2004) poskytující širokou paletu informací o městě. V rámci regionální literatury je významná kniha téhož autora *Jizerské hory – o mapách, kamení a vodě* (Karpaš a kol. 2009). Historickým souvislostem vzniku Liberce a samotnému územnímu rozrůstání města se ve svých pracích obsáhleji věnuje S. Technik (1967, 1980, 1992, 1993, 1995, 1997).

Jednotlivé plány Liberce zahrnuté do analýzy jsou vytištěny v němčině (veškerý popis v mapovém poli, ale i mimorámové údaje – rejstřík ulic, seznam významných institucí apod.). Je tedy důležité vyřešit problém překladu některých méně známých místních jmen. Pro určení dnešního názvu jednotlivých ulic bylo využito současných plánů Liberce. Pro přesný překlad je vhodný online německo-český slovník místních jmen (Horák 2012), případně *Lexikon obcí severních a severozápadních Čech* (SOKA Litoměřice 2012). Na některých z plánů je použito německé novogotické písmo neboli novogotická kurzíva. Existuje velké množství zdrojů pro usnadnění převodu tohoto dobového typu písma do latinky. Ke zdařilým patří například transkripční tabulka na webových stránkách věnujících se genealogii Orlických hor (<http://www.volani-rodu.unas.cz/soubory/kurent-svabach-nj.jpg>).

Území Liberce bohužel není zpracováno v rámci projektu *Historický atlas měst České republiky* (Semotanová, Šimůnek a kol. 1996 – 2011), jehož výsledkem je rozsáhlé několikasvazkové dílo, které popisuje vybraná města České republiky z hlediska historicko-geografického, politického, hospodářského, kulturního a kartografického.

Zpracovávání starých map se zpočátku zaměřovalo na jejich soupis, stručnou charakteristiku a katalogizaci od první poloviny minulého století (Kuchař 1958, Klier 1931, Roubík 1951, 1955 a jiné) po současnost, kdy máme k dispozici *Lexikon mapových sbírek a archivů ČR* (Semotanová, Šimůnek 2000). Dnes je jejich interpretace součástí moderních geografických a krajinářských výzkumů. Jsou předmětem kartografické analýzy stanovující míru jejich přesnosti a správnosti interpretací jimi zobrazených jevů. Znamé jsou výsledky ze seminářů *Historické mapy* organizovaných Slovenským

národním archivem, které v roce 2013 oslaví 30 let, dále analýzy a studie V. Čady a M. Vichrové (2005, 2009), práce ke kartometrii starých map realizované pod vedením B. Veverky na ČVUT. Zkušenosti s výzkumem vyjadřování analyzovaného materiálu podle teorie mapového jazyka na starých mapách publikoval též jeden ze spoluautorů (Nižnanský 2002, 2005).

Na přelomu 80-tých a 90-tých let 20. století dochází ke změnám v přístupu k problematice kartografických analýz, jak je patrné z odborné literatury. Ještě v osmdesátých letech autoři rozebírají mapy z hlediska principů tvorby, zajímají se o téma a využití. V devadesátých letech je toto využití blíže specifikováno. Publikace se věnují čtení mapy, odvozování informací o realitě, analýze a jejím možným chybám nebo porovnávání obsahu mapy s reálnou krajinou. Blíže si můžeme stav metod a postupů při analýze map a plánů představit z následujících stručných poznámek (včetně již uvedených studií).

Studium starých map pochopitelně vyžaduje znalost dobové kartografické tvorby. Z. Krejčí (1997) nám ve své studii přibližuje tři etapy německé mapové tvorby znázorňující území ČSR (1936 – 1938, 1939 – 1943, 1944 – 45). Důležité je vědět, že původní německé mapy území ČSR vycházely z českého (rakouského) mapového díla (od topografické sekce až po generální mapu v měřítku od 1 : 25 000 až po 1 : 200 000) a teprve v dalších obdobích byly aktualizovány z pohledu německé kartografie. Po okupaci byly využity podklady Vojenského zeměpisného ústavu v Praze. Podstatnou změnu znamenal přechod na souřadnicový systém definovaný pro Gauss-Krügerovo zobrazení a postupné nahrazování českého názvosloví německým. Další informace ze studie je možné využít při analýze konkrétních map.

Pro odhady zkreslení a georeferenční úkoly je důležitá znalost zobrazení použitého ve staré mapě použito. P. Buchar (1995) odkazuje na klasické učebnice kartografie (Böhm 1951, Srnka 1977, Hojovec 1993) ve svém popisu zobrazení pro ČR v studii z roku 1993. K matematické kartografii v dobovém kontextu nalezneme informace i ve starších učebnicích (Liodt 1954). Podrobnosti o problematice najdeme v učebnici autorů J. Císaře, F. Bogushaka a J. Janečka (1966). Velice podrobně je ve starších učebnicích zpracována i kartometrie (např. Kuska 1956). Kartometrická šetření při práci se starými mapami jsou stále aktuální (Krejčí a Cajthaml 2007). Problematiku analýzy vrstevnic, konkrétně chybovost tvrzení o výškopisu, rozebírá ve své studii M. Adamjak (1995). K problematice georeferencování map II. vojenského mapování najdeme podrobný postup v článku G. Timára (2004), který využívá práci B. Veverky a J. Čechurové (2003).

Dalším ze základních prvků naší práce je aktualizace změny obsahu na úrovni topografické mapy. Jde o problém změny vyhrazeného prostoru (v tomto případě Husovy ulice) v průběhu času, a to jak ve skutečnosti, tak na mapách. Z tohoto hlediska je podnětná práce F. Miklošíka a M. Rybanského (1997).

Vývoj kartografické informace na starých mapách podle počtů znaků v klíči mapového díla hodnotí ve své studii V. Novák (1993). Problémy metodik čtení map,

kteřé můžou být vztaženy na staré mapy, nalezneme v mnohých článcích. A. Benová (2009) ve studii, která je pokračováním studie z roku 2001, zjišťuje prostřednictvím dotazníků souvislost bydliště (místa pobytu) respondenta s územím, o kterém získává respondent informace z mapy. Dále se zabývá tím, jak čtou respondenti informace z mapy, frekvencí čtených informací a chybami při čtení mapy. Získáváním informací z mapy se zabývá i B. Nižnanský (1997). A. Ciolkosz-Styk (2009) analyzuje relaci mezi obsahem map měst a jejich čitelností.

Přímo popisem starých map se zabývá V. Čada a M. Vichrová (2009). Ze starších prací je důležité dílo K. Kuchaře (1934, 1958, 1961 atd.). Popis starých map Čech doplněný o konkrétní analýzy jazykových prvků používaných v těchto mapách nalezneme ve studii M. Mikšovského a R. Zimové (2007). Nutno poznamenat, že autoři nahradili termín mapový jazyk ne zcela adekvátním termínem kartografický jazyk.

J. Krejčí a J. Cajthaml (2007) jdou v problematice dál a staré Müllerovy mapy Čech analyzují z hlediska jejich možné internetové vizualizace. Kromě tématu spojování částí mapy se zabývají i aplikací kartometrie. Analýzou obsahu map I. vojenského mapování se zabývaly referáty B. Kleina (2003), M. Hájka a M. Pokorného (2003).

I.3 Teoreticko-metodologická báze analýzy starých map a plánů

V případě čtení a analýzy starých map a plánů vycházíme z prehistorické koncepce postavené na asociaci mezi grafickou půdorysnou reprezentací geoprvků a jejich senzomotorickou percepcí jednotlivcem. Tak je možné s využitím moderní na logice postavené vědy vyslovovat podle několika vlastností grafických jednotek v mapě a na základě relací grafických prvků v rovině mapy tvrzení o objektech, které v době vzniku mapy byly nějakým způsobem tvůrcem mapy vnímány a následně zobrazeny v mapě.

Libovolný uživatel mapy se tak stává předurčeným k jejímu čtení již tím, že prvky krajiny denně vnímá, prochází a využívá. Studentský projekt, jehož výsledky předkládáme, je založen na uvedené teorii. Studenti ve svých případových studiích předkládají tvrzení, jejichž část se opírá o percepci Husovy ulice kombinovanou s tímto přirozeně asociativním čtením mapy.

Samotný pojem vědeckého tvrzení nemá obrazně řečeno tak daleko k prehistorii. G. Frege (1884) ve své publikaci považuje vědu za systém teoretických objektů, logických principů, konceptuálních a jazykových prostředků a výsledků reflexivních analýz jejich východisek. Logické principy, tedy způsob odvozování tvrzení a jazykové prostředky mapy, jsou metodologickou bází pro nejzákladnější úroveň analýzy map, jejich čtení. Tato úroveň je autory studentských případových studií nejčastěji využívána. Z metodického hlediska byla podpořena inventarizačním výzkumem a tvorbou pomocných legend k třem starým mapám. Výsledky výzkumu včetně legend map jsou uvedeny v kapitole 2.

Ve druhé (vyšší) úrovni se jedná o problém jazykových prostředků v souvislosti s logickým postupem tvorby tvrzení o krajině na základě mapy. Mapový jazyk (teoretický koncept završen prací J. Pravdy, 1990, 1997) jako specifický grafický jazyk založený na přirozené řeči mapových zobrazení je konceptem akceptujícím prvky jazykového paradigmatu druhé poloviny 20. století. Mapový jazyk, stejně jako jiné jazyky, lze přeložit do přirozeného jazyka uživatele mapy i pomocí dalších principů a pravidel, nejen podle principu přirozené asociace. Při analýze mapy podle mapového jazyka vycházíme z jeho principů a pravidel. Jsou to:

- a) Teorie mapového zobrazování založená na množině kartografických vzorů, kterým jsou postupem tvorby matematického základu mapy, kartografické generalizace a mapového označování přiřazeny prvky množiny mapových obrazů. Kartografické vzory tvoří množinu informačních objektů o reálné krajině (informací o geoobjektech) komunikovaných v čase a prostoru autorem mapy. Mapové obrazy tvoří systém prvků z podmnožiny všech potenciálních mapových syntaktických (gramatických) prostředků.
- b) Rozvrstvení mapového jazyka na základní roviny: signiku, morfografii, syntax a stylistiku.
- c) Označovací funkce mapového jazyka determinovaná pravidly a principy označování mapovými znaky.

Klíčovými termíny v mapovojazykové analýze jsou kartografický vzor a mapový obraz. Kartografický vzor je množina údajů o geografickém objektu použitých na konstrukci mapového obrazu. Patří sem název objektu (identifikační nebo klasifikační odlišení), data o poloze a půdorysu objektu (prostorová data) a data o vlastnostech objektu (atributová data). Mapový obraz je takové seskupení grafických prostředků, které vzniklo jako grafická reprezentace kartografického vzoru. Může to být grafická proměnná (barva, vzorek, velikost, tvar a orientace), grafická operace (dělení, spojení, složení, sdružení), jednoduchý nebo složený mapový znak (grafická jednotka s významem umístěna v mapě), seskupení mapových znaků, mapová vrstva, její část nebo seskupení mapových vrstev (jejich částí).

Čtenář mapy na základě asociací grafických prostředků s prvky reálné krajiny a na základě legendy mapy, ve které je odlišen (vyčleněn) nějaký mapový obraz (nejčastěji mapový znak) a přiřazuje mu význam, tj. vyslovuje tvrzení o objektech, které byly podkladem pro vznik kartografického vzoru, který obsahuje název (identifikaci objektu), prostorové a atributové data o objektu.

Postup mapovojazykové analýzy:

- 1) Inventarizace znakové zásoby (signiky) použité v mapě a klasifikace použitých znaků dle jejich základních atributů. Zkoumají se tři základní atributy známé z definice mapového znaku ². Složku grafická jednotka inventarizujeme

² Mapový znak je grafická jednotka, která má přiřazený význam a je umístěna v mapě (Pravda, 1997).

a klasifikujeme podle použitých grafických proměnných (barva, vzorek, tvar, velikost a orientace). Složku význam inventarizujeme a klasifikujeme podle sémantické reference (základní alternativy jsou kvalitativní/kvantitativní, jednoduchý/složený). Složku umístění v mapě klasifikujeme podle relace mapového znaku k měřítku mapy (F – figurální, L – liniový, A – areálový).

- 2) Analýza možných použitých grafických operací, jejich inventarizace a klasifikace. Unární grafické operace jsou klasifikované podle klasifikace grafických proměnných. Binární se klasifikují do pěti základních tříd: sdružování (volné), sdružování s uspořádáním (skládání), rozkládání, spájení, dělení.
- 3) Analýza a inventarizace použitých syntaktických typů podle možných stratigrafických alternativ. Analýza kompoziční syntaxe.
- 4) Tvzení ovzorech (geoobjektech), kterým byly přiřazeny obrazy inventarizované a analyzované v bodech 1-3, rozdělené na tři skupiny:
 - Obrazy, které mají přiřazený význam. (K obrazu existuje jednoznačný vzor.)
 - Obrazy, které mají pravděpodobně přiřazený význam. (K obrazu vzor asi existuje, ale nedokážeme ho na základě aktuálních znalostí jednoznačně identifikovat.)
 - Obrazy, kterým není možné najít význam. (Obrazy, pro které vyslovujeme tvrzení o jiném účelu, jako je přiřazení kartografickému vzoru.)

Uvedený postup byl uplatněn při prvotní analýze vybraných starých map v kapitole 2.2, kde byly jednotlivým mapovým znakům přiřazeny názvy objektů které reprezentují (obr. 1, 2 a 3). I když vidíme veliký rozdíl v použitých grafických prostředcích, mapový jazyk jako celek vykazuje mnoho podobných rysů a je možné poměrně bez problémů číst mapy se zdánlivě odlišnými legendami. Tento postup umožnil i interpretaci map a plánů, u kterých legendy nebyly sestaveny (viz kap. 3 – 5).

Třetí úroveň analýzy map je kartometrická. Abstrahujeme v ní grafické prostředí mapového jazyka a mapový obraz nahrazujeme prvky euklidovského prostoru – body, částmi přímk a úhly. To nám umožňuje geometrickým částem kartografických vzorů (geometrickým půdorysným abstrakcím geoprvků) přiřadit kvantitativní veličiny (délky, úhly, plochy), modelovat rovinné grafy (viz schéma 1 v kap. 5), porovnávat změny veličin atd. Tato část projektu není v publikaci blíže popsána, je předmětem projektu navazujícího. Důležitou součástí kartometrie je i odhad chyb samotné metody (s využitím digitalizace geometrického modelu a georeferencování) a chyb v mapovém obrazu. Právě u starých map je nutné chyby mapových obrazů podrobně analyzovat jako součást jejich kvantitativní analýzy.

V projektech tematicky orientovaných na využití map je nevyhnutné i zapojení technologie GIS.

I.4 Staré mapy a GIS

Za významný moment v procesu zpřístupňování digitalizovaných starých map z území České republiky lze považovat úspěšné řešené projekty pod vedením B. Veverky (ČVUT, Stavební fakulta) se zapojením Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a Fakulty aplikovaných věd Západočeské univerzity v Plzni, příp. Přírodovědecké fakulty UK v Praze. V letech 2004 až 2006 to byl projekt *Georeferencování a kartografická analýza historických mapování Čech, Moravy a Slezska* (GA ČR 205/04/0888). V letech 2007 až 2009 řešil obdobný kolektiv projekt *Kartometrická a semiotická analýza a vizualizace starých map českých zemí z období 1518–1720* (GAČR 205/07/0385). Mezi konkrétními výstupy jak obou projektů podpořených GAČR, tak dalších jim předcházejících výzkumných projektů patří digitalizované sady starých map a jejich zpřístupnění na internetu. Zpracovány a zpřístupněny byly mapy tzv. vojenských historických mapování z období Rakousko-uherské monarchie z průběhu 18. až 19. století, mapy Stablního katastru (povinné císařské otisky v měřítku 1:2 880, pro Čechy z let 1826–1843, pro Moravu a Slezsko z let 1824–1836), Müllerova mapa Čech z roku 1720 a Müllerova mapa Moravy z roku 1716 ve vydání z roku 1790 (<http://oldmaps.geolab.cz>). Digitalizované mapy byly zpřístupněny technologií Zoomify (www.zoomify.com) dovolující prezentování rastrů ve vysokém rozlišení s využitím programovacího jazyka Flash. Prezentované mapy jsou nicméně bez transformace mapových listů do souřadnicového systému. Stejně významným výstupem uvedených projektů byla i metodika transformace mapových listů vojenských historických mapování a její konkrétní ověření. S georeferencovanými mapovými listy II. vojenského mapování z let 1807–1869 se může veřejnost seznámit na mapovém portálu Mapy.cz (<http://www.mapy.cz/#z=9&l=5>).

Systematická, metodicky podložená digitalizace mapových sbírek ve správě veřejných institucí v České republice byla podpořena veřejnou soutěží ve výzkumu, experimentálním vývoji a inovacích k podpoře z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity NAKI na roky 2011 až 2017. Mnohé mapové sbírky z území České republiky jsou zpřístupněné na internetu. Zcela tu převažují mapy negeoreferencované. K nejvýznamnějším patří již uvedený portál Laboratoře geoinformatiky Univerzity J. E. Purkyně zpřístupňující všechna historická vojenská mapování, Müllerovu mapu Čech a Moravy a povinné císařské otisky Stablního katastru (<http://oldmaps.geolab.cz/>). V roce 2009 byla zpřístupněna Digitální knihovna map Vědecké knihovny v Olomouci. V roce 2006 (s rozšířením v roce 2008) byl veřejně publikován digitální archiv starých map (http://archiv.cbvk.cz/historicke_mapy/) ve sbírce Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích. V roce 2011 byla na internetu uveřejněna digitalizovaná tzv. Mollova mapová sbírka, ve správě Moravské zemské knihovny (<http://mapy.mzk.cz/>) a v roce 2012 byla provedena digitalizace starých map a technických výkresů z fondu Velkostatek Třeboň spravovaného Státním oblastním archivem Třeboň (<http://digi.cesearchivy.cz>). Dalšími významnými projekty zveřejňování digitalizovaných mapových sbírek

jsou webový archiv Západočeského muzea v Plzni (<http://www.zcm.cz/mapy/>), Ústřední archiv zeměměřičství a katastru (<http://historickemapy.cuzk.cz/>) a Mapový portál Výzkumného ústavu geodetického, topografického a kartografického, v. v. i. (<http://mapy.vugtk.cz>).

Problematikou zpřístupnění starých map pomocí jejich digitálního zpracování geoinformačními metodami se zabývají J. Krejčí aj. Cajthaml (2007), významné je také dílo P. Přídala (*Staré mapy online*, 2008 – 2011). Vstupem starých map a plánů do digitálního modelu území v prostředí GIS, jejich digitalizací, se v ČR dlouhodobě zabývá pracoviště katedry informatiky a geoinformatiky UJEP, jmenovitě především T. Dolanský a V. Brůna (2002, 2006 ...), kteří na toto téma řešili několik výzkumných grantů a publikovali více příspěvků, v nichž se z pohledu zaměření předloženého projektu zabývají mimo jiné problematikou chyb v procesu skenování starých map a jejich transformováním do souřadnicového systému S-JTSK. Kartografickou vizualizací dat získaných analýzou starých map a syntézou těchto poznatků se u nás dlouhodobě zabývá Historický ústav AV ČR, v. v. i., který řeší výzkumný projekt *Historický atlas měst České republiky* (Semotanová, Šimůnek 2000). Využití starých map a ortofotomap metodami a prostředky GIS má specifika, na která ze zahraniční odborné literatury upozorňují především I. N. Gregory a S. P. Ell (2007) nebo A. K. Knowles a A. Hillier (2008). V obou případech jsou pro účely předloženého projektu zásadní především pojednání o využití GIS pro tvorbu historických geodatabází, správu digitálních knihoven starých map a použití vybraných prostorových analýz nad daty získanými studiem starých map.

Pro práci se starými mapami a plány je možné využít některé ze stávajících analýz: analýzy zastavěné plochy (prostorových atributů, např. hustoty), analýzy komunikační sítě, říční sítě, 3D modelování apod.

Pro studium použité archivní mapy byly převzaty z oblastního archivu již v digitální podobě. Jejich skenování proběhlo externím dodavatelem do formátu JPEG při rozlišení 300 dpi. Pro následující zpracování je tato kvalita rastrů dostatečná. Před vlastní transformací souřadnicového systému byla v případě některých map a plánů provedena úprava v grafickém programu Adobe Photoshop. Jednalo se o plány a mapy rozřezané na díly a následně podlepené plátnem. Výsledkem úpravy byly bezešvé mapy vhodné pro georeferencování. Georeferencováním rozumíme transformaci pravoúhlých souřadnic surového skenováním získaného rastru do zeměpisných souřadnic v předem definovaném souřadnicovém systému. Výhodou georeferencovaných rastrových dat je jejich zpřístupnění pro kartometrické analýzy a další zpracování v geografických informačních systémech a začlenění do prostorových databází jako součást datového modelu řešeného území.

Georeferencování bylo provedeno metodou polynomické transformace, která byla zvolena s ohledem na skutečnost, že mapy byly vlivem jejich rozřezání a podlepení plátnem v kombinaci se stárnutím papíru deformovány. Identické body byly voleny tak, aby pokrývaly rovnoměrně celé mapované území a představovaly

takové prvky, které jsou bezpečně identifikovatelné i v mapách podobných měřítek nebo ortofotech pořízených v současnosti. Jednalo se především o křižovatky stabilní uliční sítě a rohy budov (obr. 8a, 10, 11). Transformace byla provedena do souřadnicového systému S-JTSK.

Po georeferencování řešíme problém zkreslení a natočení. Ten vzniká díky unikátnímu systému souřadnic používanému v ČR, tj. Křovákovu kuželovému úhlojevnému zobrazení, jenž se vyznačuje zachováním úhlů a posunutím severního bodu o 7 stupňů (obr. 9a, 12, 15a). Procesem georeferencování získáváme nový, převzorkovaný rastr představující mapu nebo plán v zeměpisných souřadnicích. Pro lepší představu o zasazení do reality je možné základní podkladovou mapu vyměnit za ortofotomapu (obr. 13). Výsledná mapa nebo plán se zprůhlední (obr. 12, 13, 15a), tak abychom lépe porozuměli a vyčetli zasazení do současnosti. Pro hlubší pochopení terénu můžeme ještě ortofotomapu vyměnit za mapu II. vojenského mapování (<http://geoportal.cenia.cz>), tedy za materiál z doby dávno před výstavbou níže zmiňovaného výstaviště. Tvzení o stavu před výstavou jsou více spekulativní vzhledem k nepřesnosti a malé výstižnosti samotného II. vojenského mapování i k jeho jednoduchosti nebo i jeho upravováním do Křovákova kuželového úhlojevného zobrazení, kdy také dojde ke zkreslení. Použití více podkladových map umožňuje verifikovat jednotlivá tvrzení.

Pro případové studie studentů, které jsou rozpracovány v kapitole 3 – 5 měly práce s mapami (výřezy, natáčení, změna měřítka, georeferencování, přidání podkladových map, dokreslení významných bodů a linií) význam z hlediska přípravy analýzy studovaného prostoru a míst v mapách různě zobrazených, co se týče grafických úprav ale i porovnání změn v čase. Samotné postupy kartometrie a práce s nástroji GIS se staly podkladem projektu navazujícího, protože se v této souvislosti ukázala potřeba komparace více prostorů.

Druhým výsledkem geoinformační a kartografické části výzkumu je samotná inventarizace a popis starých map. Zdroje, katalogizace map a zpracování legend tří map lze nalézt v kapitole 2. V příloze je také sestaven seznam map a plánů společně s jejich výřezy, historických leteckých měřičských snímků, pohlednic a obrázků. Kapitola je doplněna i o charakteristiku dalších zdrojů (viz kap. 2. 3), které společně se starými mapami a plány umožnily studentům naplnit koncept místa s využitím interdisciplinárního přístupu.

2. ZDROJE INFORMACÍ, STARÉ MAPY A PLÁNY LIBERCE

Hlavní cíl práce i její název poukazují na možnosti využití starých map a plánů. Toto využití je v práci předkládáno ve třech kontextech. Je to v první řadě inventarizace, metodika analýzy a samotná analýza těchto map a plánů. Při inventarizaci i při metodách analýzy je diskutován větší rozsah materiálů a metod v širším zázemí studovaného místa.

Pro samotné studie Husovy ulice v prostoru a času je vybráno několik stěžejních map a plánů a metodika jejich studia je oproti výše diskutovaným kartografickým a geoinformatickým postupům zjednodušena. Autoři se zaměřili na tvrzení o prostorových a časových souvislostech studovaného místa na základě čtení informací z daného plánu nebo mapy.

Druhým kontextem a omezením je zdůraznění konfrontace obsahu mapy a plánu s reálnou situací. V mapách a plánech je nevyhnutelné zohlednit půdorysnou projekci, kartografickou generalizaci i chybovost (viz např. Adamjak 1995 a jiné). Tento problém je řešen v souvislosti s jinými prameny, ale hlavně verifikací informací v terénu. Kontextem studia starých map a plánů je tedy existence a studium dalších materiálů: archiválií, internetových zdrojů, historických pramenů a dobových pohlednic.

V neposlední řadě je součástí projektu vhodná vizualizace map, plánů a jiných obrazových informací. Kromě obrázků a tabulek v textu práce je k práci připojena příloha, která obsahuje především zobrazení oblasti Husovy ulice jako výřez starých map, dobových plánů a pohlednic ale i historických leteckých měřičských snímků. V obrazové příloze najdeme reprezentativní výběr takto zhotovených výřezů. Při vizualizaci byla využita i technologie GIS popsaná v kapitole 1.4.

2.1 Zdroje kartografických děl s vyobrazením města Liberec

Mezi kartografická díla zachycující zobrazení města Liberce lze zařadit mapy a především plány. Většinou jimi disponují archivy různých institucí, mezi něž se řadí zejména rozsáhlá mapová sbírka Státního okresního archivu v Liberci a mapová sbírka Severočeského muzea v Liberci.

Staré mapy a plány Liberce jsou i v Krajské vědecké knihovně v Liberci. Současně lze nalézt další díla zobrazující Liberec v různých podobách také v mapové sbírce Rakouské národní knihovny ve Vídni (Österreichische Nationalbibliothek).

Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad v Dobrušce disponuje leteckými měřičskými snímky Liberce z různých historických období, počínaje 30. léty 20. století až po současnost (viz příloha obr. 20 – 23). Uvedené instituce byly hlavními zdroji pro získání starých kartografických děl použitých při samotném výzkumu.

2.1.1 Rakouská národní knihovna ve Vídni

Mapová sbírka Rakouské národní knihovny (Österreichische Nationalbibliothek) byla založena v roce 1906, ale mapy byly shromažďovány pro bývalou císařskou dvorní knihovnu již od 16. století. Rozsáhlé rozšiřování sbírky bylo započato po skončení 1. světové války prostřednictvím akvizice map, atlasů, plánů měst, pohledových zobrazení krajiny a dalších artefaktů ze sbírek habsburské císařské rodiny, dále grafické sbírky Albertina a Vojenského zeměpisného ústavu. Od roku 1953 byla k mapové sbírce připojena také sbírka glóbů významného charakteru. Sbírkou obsahuje okolo 290 tisíc map, 45 tisíc geograficko-topografických náčrtů a kreseb, 800 tisíc pohlednic, 650 globů, 100 reliéfních map a modelů pevností a okolo 81 tisíc svazků odborné literatury a atlasů (Map Department-Österreichische Nationalbibliothek 2012).

Za výrazné pomoci paní dr. Kateřiny Lozoviukové a dr. Michaela Portmanna bylo řešitelům projektu umožněno nahlédnout do mapové sbírky Rakouské národní knihovny (RNK). Převážná část kartografických dokumentů zobrazujících Liberec a uložených v mapové sbírce RNK zachycovala sídlo Liberec jako součást většího územního celku (republika, Rakousko-uherské císařství z různých časových období od konce 18. století po dobu těsně před 2. světovou válkou). Mezi další kartografická díla, která byla dostupná v RNK, je možno zařadit reliéfní mapu zachycující Království české (1868), včetně Liberce. Mezi zajímavosti patří také historické mapy zobrazující plány válečných bitev odehrávajících se v blízkosti Liberce ve druhé polovině 18. století. Objevuje se zde také nástěnná mapa Československa obecně zeměpisného charakteru z počátku 20. století. Pozornost si zaslouží i mapy zachycující železnici Liberec – Pardubice (1855, 1860). Plánů Liberce zde není mnoho a ve většině případů jsou pro účely projektu nepoužitelné. V níže uvedeném přehledu jsou vypsána díla, která byla použita v rámci projektu, a zároveň veškerá zpřístupněná přímo v badatelné RNK.

Mapy a plány z RNK, které byly použity v projektu:

- Plan von Reichenberg (1880, 1 : 5 760, Klaufers, A.)
- Stadtplan von Reichenberg (1930, 1 : 10 000, Bienert, R.)
- Stadtplan von Reichenberg (1938, 1 : 10 000, Bienert, R.)

Vyskladněné díla z RNK (nepoužita v projektu):

- Position du General Podhorsky en 1778 pres de Reichenberg (1778)
- Environs de Reichenberg et Allée de Moritzbourg (1780)
- Treffen by Reichenberger in Böhme (1793)
- Combat De Reichenberg en Boheme (1799, Coentgen, G. J.)
- Umgebung von Reichenberg (1833, Kreibich, F. J. H.)
- Uebersichtskarte der Eisenbahnzuges der Süd-Norddeutschen Verbindungsbahn von Pardubitz nach Reichenberg (1855)
- Karte des Leitmeritzer Kreises und des nördlichen Theiles vom Bunzlander (1856)
- Reichenberg – Pardubitzer Eisenbahn (1860)
- Umgebungen von Reichenberg (1847-1860)

- Das Königreich Böhmen in plastischer Darstellung (1868, Hickmann, A. L.)
- Umgebungskarte von Reichenberg (1882)
- Landtagwahlkarte von Böhmen (1890, Sedlak, K.)
- Spezialkarte der K.u.K. Österreich-Ungarischen Monarchie: Reichenberg und Friedland (1917)
- Höhenschichtenkarte Sudetengau – Reichenberg (1940)

2.1.2 Státní okresní archiv v Liberci

Sbírka map a plánů je veřejnosti zpřístupněna ve formě přehledného katalogu, který po dlouholeté badatelské práci sestavil pan Jiří Bock, pracovník SOKA Liberec. Sbírkou sestává celkem z 1360 katalogizačních jednotek z období let 1720 – 2007 a je rozčleněna do 3 hlavních kategorií: atlasy, mapy a plány (Bock 2009). Mapy jsou v katalogu seřazeny hierarchicky od největších územních celků po nejmenší. Převážnou část sbírky tvoří mapy českých zemí, bývalého Československa, České republiky a jejich částí. Významný díl sbírky představují mapy zobrazující ve svém obsahu Liberecký kraj, Liberecký okres, Liberecko s okolím a různé jeho části. Tyto mohou být použity jako jeden z podkladových materiálů při studiu regionálních dějin. Významnou vědeckou hodnotu mají mapy velkého měřítka a plány Liberce zachycující celé město a jeho části v různých obdobích jejich růstu. Nejstarší z nich pocházejí podle Bocka (2010) z konce 18. století (zachycují císařskou bitvu u Liberce z roku 1757) a z počátku 19. století (1816 – situační plán obecních pozemků). Město prochází na přelomu 19. a 20. století velkým stavebním rozvojem, což dokládá množství polohopisných, situačních a orientačních plánů. Pozornost si zaslouží také rozsáhlý soubor orientačních plánů, vydaných od druhé poloviny 19. století pro potřeby veřejnosti. Z poválečného období stojí za povšimnutí plán z roku 1946 zobrazující budovy podle roku výstavby (před r. 1870 a v letech 1870 – 1945), dále katastrální mapa (1945) a mapa pozemková (1946), jež sloužily jako podklad k územně plánovací dokumentaci. Podle nich byl v roce 1955 sestaven územně směrný plán Liberce. Kompletní seznam děl kartografického charakteru, která zachycují území Liberce a jeho okolí, lze nalézt ve sbírce map a plánů v SOKA Liberec. V rámci projektu byly jako podkladový materiál k sestavení analýz zkoumajících zájmové území z hlediska historického a urbanistického použity níže uvedené materiály.

Mapy a plány v SOKA Liberec:

- SAATZER a CZEGLA, 1816: Stadt Reichenberg Gemeindegrunde. sáhové měřítko (1 Wr Kläftern), 595x400 mm, SOKA Liberec inv. č. 833 , sig. A/13ac
- HUB, A. K., 1847: Plán Libereckého panského dvora. Bez měřítka, 550x320 mm, SOKA Liberec inv. č. 778, sig. CH/51
- HUB, A. K., 1860: Reichenberger Maiersgründe und deren Parzellierung zur Verpachtung im Jahre 1860. Grafické měřítko, 845x585 mm, SOKA Liberec inv. č. 781, sig. CH/50
- FABIANI, M., 1904: Allgemeiner Grundriss der Deutschböhmischen Ausstellung Reichenberg 1906. Grafické měřítko (1cm = 10m), 335x230 mm, SOKA Liberec inv. č. 793, sig. A/9a

- Allgemeiner Grundriss der Deutschböhmischen Ausstellung Reichenberg, 1906. Grafické měřítko, 360x230 mm, SOkA Liberec inv. č. 795, sig. A/5b
- TSCHÖRNER, J., 1932: Plan der Stadt Reichenberg. [1 : 2 880], 1490x1080 mm. SOkA Liberec inv. č. 809, sig. Z/18
- MÜLLER, G., 1935: Zastavovací plán Liberce (podklad Stadt Reichenberg 1887), 1 : 1 500, 840x610 mm, SOkA Liberec inv. č. 955, sig. CH/24
- BIENERT, R., 1939: Stadtplan von Reichenberg. 1 : 10 000, 390x480 mm, SOkA Liberec inv. č. 813, sig. A/9a
- Abzeichnung der Flurkarte Reichenberg. Nach dem Stande, 1941. [1 : 2 880], 630x780 mm. SOkA Liberec inv. č. 876, sig. CH/31a
- Plan der Gauhauptstadt Reichenberg; Die innere Stadt, 1943. 1 : 10 000 – 1 : 15 000, 780x540 mm, SOkA Liberec inv. č. 821, sig. A12
- RÖSLER, K., 1946: Orientační mapa města Liberec. [1 : 2 880], různý formát. SOkA Liberec inv. č. 830, sig. CH/42
- Liberec – orientační plán; vnitřní město, 1958. 1 : 10 000 – 1 : 15 000, 595x545 mm. SOkA Liberec inv. č. 833, sig. A/13ac
- Liberec – plán města. 1981. Kartografia, Praha [1 : 15 000], 630x730 mm. SOkA Liberec inv. č. 842, sig. A/17

2.1.3 Severočeské muzeum v Liberci

Severočeské muzeum (SM) v Liberci bylo založeno v roce 1873, šlo o nejstarší umělecko-průmyslové muzeum v českých zemích. Muzea tohoto typu byla zakládána zejména pro zdokonalení a zušlechtnění řemeslné a průmyslové výroby, tak jak velel duch liberalismu. Vznik muzea inicioval jeden z nejvlivnějších libereckých spolků, Gewerbeverein – živnostenský spolek, který vytvořil sbírku vzorových výrobků pro potřeby živnostníků i průmyslníků, a to při příležitosti Světové výstavy ve Vídni z roku 1873. V roce 1882 došlo k odluce muzea od živnostenského spolku. Byl založen Muzejní spolek a veškeré sbírky byly převedeny pod jeho správu. K přiblížení muzejní práce širší veřejnosti vydávalo muzeum od roku 1883 „Mittheilungen des Nordböhmischen Gewerbemuseums“ (Zprávy Severočeského průmyslového muzea). Tyto vycházely až do roku 1905, kdy jejich místo zaujal „Zeitschrift des Nordböhmisches Gewerbemuseums“ (Časopis Severočeského průmyslového muzea). Dalším ze zásadních počinů nově fungujícího muzejního spolku bylo přijetí prvního placeného kustoda W. D. Vivié, který na své nové působiště nastoupil v lednu 1884.

Lze předpokládat, že knihovna muzea byla budována souběžně muzeem. V roce 1884 už byla v souvislosti s nástupem výše uvedeného kustoda zmíněna - vedle péče a rozvíjení sbírkového fondu - také reorganizace knihovny. V roce 1887 se knihovně muzea dostalo patřičné péče díky dalšímu kustodovi, architektovi Albertu Hoffmanovi. Díky němu byla zahájena publikační činnost muzea, a vznikl rovněž první tištěný katalog muzejní knihovny.

Největšího rozmachu dosáhlo muzeum na přelomu 19. a 20. století. Tato „zlatá doba“ byla spjatá s osobou dr. Gustava Pazourka, který rozvinul dílo svých předchůdců, a za nějž došlo k odbornému budování sbírek a knihovny. Muzeum se

mohlo vykazat bohatou výstavní, přednáškovou i publikační činností. Ostatně tato doba rozkvětu je reprezentována také novou budovou, která byla vystavěna v letech 1897 - 1898. V nové budově získala muzejní knihovna velkoryse řešený prostor, který je určen k tomuto účelu dodnes. Knihovna sloužila - stejně jako celé muzeum - v první řadě ke vzdělání; proto zde bylo možno již od počátku nalézt nejenom odborné monografie a periodika, ale také velké množství předloh k umělecko-řemeslným výrobkům či aukční katalogy a katalogy místních i světových výstav. To vše činilo z muzea a jeho knihovny jednu z nejvýznamnějších umělecko-historických institucí v Čechách. Význam muzea dosvědčuje také několik významných mecenášských odkazů, např. v roce 1904 tzv. Liebiegova sbírka, nebo odkaz dr. Randy v roce 1918 a mnoha dalších. Výraznou změnou prošlo muzeum za druhé světové války, kdy nejprve sloužilo jako tzv. vzorové muzeum říšské župy Sudety. To v praxi znamenalo štědré finanční dotace jednak na nákup sbírkových předmětů, jednak na nákup knih. Přesto byla činnost muzea postupně utlumována. Sbírky byly postupně kvůli náletům evakuovány, a z muzea se stalo skladiště pro zařízení dětských útulků.

Po 2. sv. válce byly v rámci reorganizace k muzeu přičleněny regionální sbírky ze zrušeného Vlastivědného muzea a Přírodovědného muzea v Liberci. Muzeum svou poválečnou éru započalo v roce 1946. Knihovna byla znovuotevřena v roce 1948. Od roku 1958 muzeum začalo vydávat své periodikum a to *Sborník Severočeského muzea* (v řadách „*Historia*“ a „*Naturalis*“). V současnosti má muzeum tři odborná sbírková oddělení: historické, oddělení užitého umění a přírodovědné. Knihovna je součástí oddělení služeb. Ve sbírkách knihovny SM a jeho specializovaných oddělení jsou k dispozici níže uvedená díla kartografického charakteru, která zachycují Liberec v různých časových obdobích a v různém rozsahu zobrazení (od podrobného plánu přes tematickou mapu až po kuriózní případy ručně vázaných nástěnných kobereců). Pro účely výzkumu byla tato díla použita jako forma doplnění chybějících podkladových materiálů, které nebyly dostupné v žádné jiné sbírce nebo v jiném zdroji.

Mapy a plány v Severočeském muzeu:

- Plan der Stadt Reichenberg nach der Reichenberg nach der neuesten Regulierung, 1858. (měřítko sáhové), 730x550 mm. In: ANSHIRINGER, A. Adressbuch der Stadt Reichenberg. Reichenberg, 1858. sig. 20176
- Mittelbach's Strassenprofilkarte von Reichenberg u. Zittau mit Umgebung (Cyklistická a automobilová mapa Liberce, Žitavy a okolí, 1901-1902, 1: 300 000)
- Moment Orientierungs-Plan der Stadt Reich (počátek 20. století, 1 : 8 000)
- Plan der Stadt Reichenberg (1932, 1 : 5 000), sig. 26703
- Plan der Hauptstadt Reichenberg (1940, 1 : 15 000 , Die innere Stadt. 1 : 10 000)
- Velký Liberec (1946, 1 : 15 000, vnitřní město 1 : 10 000)

Kuriozity:

- ručně vázaný nástěnný koberec - námět: zabrání Sudet v roce 1938 (popis: v rozích říšská orlice a znak SS, na spodním okraji znaky měst: Ústí n. Labem, Cheb, Liberec, uprostřed znak říšské župy: Sudety, Praha, Karlovy Vary, Opava) Vratislavice: fa Ginzkey (1939), sig. T 7326

- ručně vázaný nástěnný koberec - námět: obrysová mapa sudetského městského okresu Liberec (popis symboly míst: zámek Grabštejn, Liberec, Ještěd, Vratislavice, lázně Kundratice, Český Dub) Vratislavice: fa Ginzkey (1943), sig. T 7328

2. 1. 4 Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad v Dobrušce

Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad v Dobrušce (VGHMÚ) získal svůj nynější název před deseti lety. Kořeny současného VGHMÚ spadají poloviny 20. století. Základy měl v původním Vojenském zeměpisném ústavu Praha, který byl v roce 1951 rozdělen na tři samostatné ústavy: Vojenský zeměpisný ústav Praha, Vojenský zeměpisný ústav Dobruška a Vojenský zeměpisný ústav Banská Bystrica.

V roce 1952 byl Vojenský zeměpisný ústav Dobruška přejmenován na Vojenský topografický ústav Dobruška a název mu zůstal až do roku 2003. Jeho činnost v tomto padesátiletém období měla široký rozsah působnosti. Konec padesátých let je ve znamení topografického mapování celého území Československa v měřítku 1 : 25 000.

Obnova topografických map probíhala vždy pravidelně v každé dekádě až do roku 1998, kdy se přistoupilo k tvorbě nového mapového díla podle standardů NATO. Současně se činnost VGHMÚ zaměřovala také na oblast seismického monitoringu (1968 – vznik seismické stanice Polom), věnovala se výzkumu digitálního modelu terénu atd.

Významným mezníkem při tvorbě vojenských topografických map bylo zavedení souřadnicového systému S-1942/84 (v roce 1988) a realizace souřadnicového systému WGS84 na území ČR. Dnešní VGHMÚ vznikl v roce 2003 spojením Vojenského topografického ústavu, Vojenského zeměpisného ústavu Praha a PÚ Praha (Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad v Dobrušce, 2013).

Jak uvádí *Historie leteckého snímkování území České republiky* (2012), vojenský geografický a hydrometeorologický úřad v Dobrušce spravuje největší archiv historických leteckých měřičských snímků (dále LMS) na našem území. LMS zachycující území České republiky byly poprvé pořízeny Vojenským zeměpisným ústavem v roce 1936 na ploše větší než 67 000 km² (Mrázková 2007). O dva roky dříve byly uskutečněny úřední zkoušky leteckého měřičského snímkování důležité pro využití letecké fotogrammetrie pro potřeby vojenského mapování.

Do poloviny 90. let 20. století zajišťovala pořizování LMS armáda pro potřeby armádní i civilní (státní podniky a organizace). Poté své monopolní postavení ztratila a zajišťuje výhradně své vlastní snímkování. Pro civilní účely jej zabezpečují soukromé firmy (např. Geodis), mající vlastní archiv snímků (Struha 2009).

Převážná část snímků uložených v archivu zahrnuje černobílé negativy. Z části jsou to snímky barevné a infračervené. Podle Struhy (2009) byly snímky do konce 80. let 20. století utajovány a poskytovány pouze státním podnikům a institucím.

Nyní podléhá utajení jen nepatrné množství a převážná část je dostupná veřejnosti.

Archivní letecké snímky mohou sloužit jako dokumentace o obcích, které již dnes neexistují, protože byly zničeny kvůli důlní činnosti, vybudování vodních nádrží atd. Dokládají vývoj přeměny krajiny – původní koryta potoků, řek, průběh meandrů, dřívější vymezení cest a mezí apod.

Pro účely projektu bylo u VGHMÚř zažádáno o LMS v rozlišení 15 µm (formát: TIFF – 8 bit Uncompressed) v rozsahu Husovy ulice a okolí, a to z let 1938 (obr. 20), 1948 (obr. 21), 1954 (obr. 22) a 1977 (obr. 23), vždy po 1 kusu z uvedených roků. Celý Liberec však pokrývají vždy 4 snímky z každého období. Jedná se o digitální podobu původního analogového snímku.

Výřezy snímků s vyznačením studované oblasti jsou součástí přílohy. Byly využity jako doplňková dokumentace k mapám, plánům a dobovým pohlednicím. Umožňují komparaci studované oblasti se jmenovanými zdroji a verifikaci textového popisu oblasti z kapitoly 3 – 5.

2.2. Výběr plánu a map pro analýzu

Mapy a plány byly vybrány pro analýzu ve čtyřech krocích. Prvotní výběr souvisí s inventarizací zdrojů popsanou v kapitole 2.1, druhá již menší skupina je využita pro vizualizaci v příloze práce a třetí krok hlubší analýzy map je popsán v této kapitole.

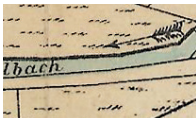
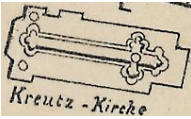
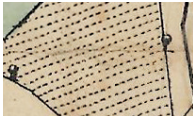
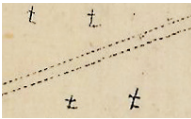
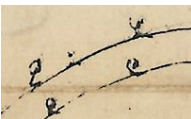
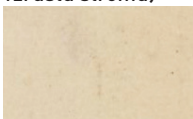
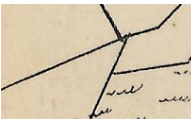
Tyto přípravné inventarizační práce, kartografické analýzy a grafické zpracování sloužily jako zdroj informací a podkladů pro čtvrtý krok, kterým je využití zkušeností a informací pro případové studie nacházející se v kapitole 3 až 5.

K hlubší analýze byly vybrány mapy/plány ze seznamu uvedeného v předchozí kapitole a z dostupné soukromé sbírky jednoho z autorů publikace. Rozhodujícím kritériem byla dostupnost map v digitální i analogové podobě, reprezentativní časová řada (1858, 1899, 1938/39) a nekomplikovanost při postupech grafického zpracování v GIS pro potřeby analýz a vizualizace.

Mapy byly popsány metadatovou strukturou (tzv. inventární kartou), která obsahovala identifikátor (Liberec, rok) a další z metadatových položek, které se podařilo zjistit (název, měřítko, rozměry, technické parametry, autor, vydavatel, tisk, orientace, území, legenda, literatura, signatura). Taková inventární karta byla doplněna o poznámky a o odkaz na ukázkou.

Legendy k jednotlivým mapám a plánům byly umístěny k jejich inventární kartě (viz níže). Legendy byly sestaveny podle analýzy map a dostupných informací o významu jednotlivých prvků. Pro kartografickou analýzu byl využit postup popsáný v kapitole 1. Samotná legenda byla sestavena hlavně s využitím asociativnosti prvků klasických topografických map a s využitím komparace více map jako i s využitím kompozičních prvků těchto map. Výsledek popsaného postupu pro tři staré mapy následuje. Pro každou mapu je uveden její název, legenda (obr. 1 až obr. 3) a inventární karta.

Plan der Stadt Reichenberg nach der neusten Regulirung (Anschiringer Anton, 1858,
Plán města Liberce po nejnovějších úpravách)

SÍDELNÍ OBJEKTY	VEGETAČNÍ POKRYV		
			
budovy (soukromé domy)	potok (pojmenovaný, směr toku)	suchá louka	park
			KOMUNIKACE
kostel	splav dřevěný	zahrada	
			ulice (pojmenovaná)
hřbitov	most dřevěný	zahrada (podle vzrůstu stromů)	
			stromořadí / alej
boží muka	lávka	pole (bez rozlišení dru- hu plodiny) / pastviny	HRANICE
VODSTVO			
	vodní nádrž (přirodní, umělá)	les jehličnatý (podle vzrůstu stromů)	hranice
řeka (směr toku)			RELIÉF
	vodní mlýn	les listnatý (podle vzrůstu stromů)	
			kamenolom

Obr.1: Plan der Stadt Reichenberg nach der neusten Regulirung (Anschiringer Anton, 1858) - Legenda

NÁZEV: Plan der Stadt Reichenberg nach der neuesten Regulirung

MĚŘÍTKO: 1 : 2 800 (přepočteno ze slovního měřítka a ověřeno z grafického měřítka) 1 W.Zoll = 1W. Klafter (1 vídeňský palec = 40 vídeňských sáhů)

ROZMĚRY: 730x550 mm

TECHNICKÉ PARAMETRY: Podkladovým materiálem pro plán byly mapy stabilního katastru pro Liberec z roku 1843

AUTOR: Anton Anschiringer

TISK: Gebrüder Stiepel

ORIENTACE: Severní, doplněno severkou

ÚZEMÍ: Město Liberec je rozděleno na 5 částí (odlišených barevnými pruhy)

I. radnice a území severně za radnicí (červená)

- II. centrum - Sokolská ulice až Soukenné náměstí (šedivá)
- III. ul. Moskevská a Pražská a území na JZ od Soukenného náměstí (žlutá)
- IV. řeka Nisa jižním směrem (hnědá)
- V. oblast Zámku směrem východním (modrá)

LEGENDA: Byla zpracována autory pro tuto publikaci (viz „Plan der ... Anschiringer Anton, 1858 - Legenda“ na obr. 1), v legendě, která je součástí mapy jsou údaje o obyvatelstvu a popis důležitých budov názvem, číslem popisným (číslem parcely) a zařazením k jedné z pěti vymezených částí města.

POZNÁMKA: Plán byl součástí dobového adresáře (Adressbuch der Stadt Reichenberg, Reichenberg 1858)

LITERATURA: Mapová sbírka SOkA Liberec – Jiří Bock

SIGNATURA: Inv. č. 779, sig. A/1

UKÁZKA: Obr. 7

Plan von Reichenberg (Sitte, 1899, Plán Liberce)

NÁZEV: Plan von Reichenberg

MĚŘÍTKO: 1 : 6 000, doplněno grafickým měřítkem

ROZMĚRY: 510x700 mm

AUTOR: Camillo Sitte

TISK: Rudolf Gerzabek u. Comp

ORIENTACE: Severní, severka otočena o cca 5° k západu

ÚZEMÍ: Město Liberec – centrum; doplněno čtvercovou sítí a vrstevnicemi, vymezeno „městskou hranicí“ (orstgrenze), popsány jsou ulice, některé městské části, tehdejší samostatné obce a hraniční katastry názvem, v okrajových částech lze nalézt náčrty nově plánované výstavby vzhledem k tomu, že se jednalo o první podobu územního plánu města.

LEGENDA: Byla zpracována autory pro tuto publikaci (viz „PLAN von REICHENBERG, SITTE, 1899 - Legenda“ na obr. 2), součástí legendy v mapě je číslovaný seznam významných veřejných objektů zařazených do šesti skupin (I. kostely, II. školy, III. humanitární organizace – nemocnice apod., IV. úřady, obecní budovy, hotely, hostince) doplněn pro lepší přehlednost a souřadnicemi čtvercové sítě (A-M, 1-16), dále s v legendě objevuje označení hranic města (orstgrenze), tramvajová trať (elektrische strassebahn), tramvajová zastávka (haltestele)

POZNÁMKA: Plán byl vydán jako příloha: J. F. Dressler, Adressbuch und Wohnungsanzeiger der Stadt Reichenberg, Reichenberg 1901.

LITERATURA: Mapová sbírka SOkA – Jiří Bock

SIGNATURA: Inv. č. 789, sig. A/3

UKÁZKA: Obr. 9a, 9b

SÍDELNÍ OBJEKTY

budovy
(obytné, průmyslové)

budovy s „č. p.“
(obytné, průmyslové)

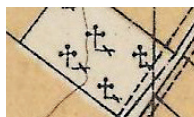
budova (veřejného
významu - čísla
viz rejstřík)

ulice, bloky budov
(plánované)

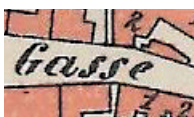
kostel

hřbitov

boží muka

ulice (pojmenovaná)

lesní cesty
(zpevněné cesty)

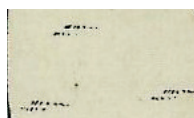
VEGETAČNÍ POKRYV

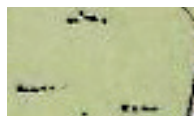
park

zahrady (podle
vzrůstu stromů)

suchá louka

louka

pastviny

pole

les jehličnatý

KOMUNIKACE

ulice (pojmenovaná)

lesní cesta
(zpevněné cesty)

stromořadí / alej

tramvajová trať se
zastávkou

VODSTVO

vodní nádrž
(přírodní, umělá)

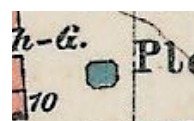
řeka (pojmenovaná)

potok (pojmenovaný)

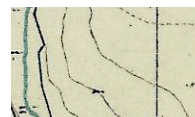

splav dřevěný

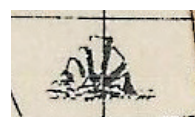

kašna

RELIÉF

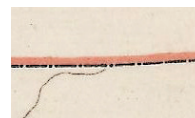

vrstevnice

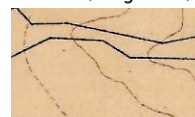

kamenolom

HRANICE

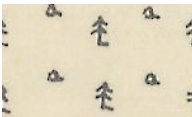
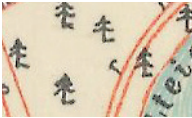
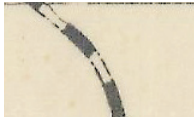
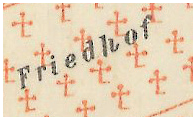
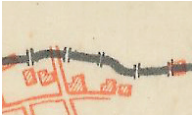
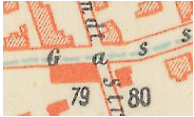
hranice místního vy-
mezení (Ostgrenze)

hranice parcel

Obr. 2: PLAN von REICHENBERG (SITTE, 1899) - Legenda

Stadtplan von Reichenberg (Bienert, 1938/1939) – Městský plán Liberce

SÍDELNÍ OBJEKTY	KOMUNIKACE	VEGETAČNÍ POKRYV	VODSTVO
 budovy (veřejného významu-čísla viz rejstřík)	 ulice (pojmenovaná)	 les smíšený	 řeka (pojmenovaná)
 budovy (obytného nebo průmyslového charakteru)	 ulice (plánovaná)	 les jehličnatý	 potok (pojmenovaný)
 bloky budov (centrum města)	 železnice (jednokolejná)	 park	 vodní nádrž (přírodní)
 hřbitov	 železnice (dvoukolejná)	HRANICE hranice města (městských částí)	 vodní nádrž (umělá)
	 tramvajová trať		
	 tramvajová trať (plánovaná)		

Obr.3: Stadt plan von Reichenberg - (Bienert, 1938/1939) – Legenda

NÁZEV: Stadt plan von Reichenberg

MĚŘÍTKO: 1 : 10 000 , grafické měřítko neuvedeno

ROZMĚRY: 390x480 mm

AUTOR: Richard Bienert

VYDAVATEL: Paull Sollors Nachf.

ORIENTACE: Severní (chybí severka)

ÚZEMÍ: Město Liberec – centrum a okolní samostatné obce (plán pochází z období vzniku tzv. Velkého Liberce), popis obsahuje německé názvosloví (německé novogotické písmo), zobrazení je rozčleněno čtvercovou sítí čtyři čtverce (A,B, C,D), které jsou následně rozděleny na 16 čtverců (1-16).

LEGENDA: Byla zpracována autory pro tuto publikaci (viz „Stadt plan von Reichenberg - (Bienert, 1938/1939) – Legenda“ na obr. 3); v mapě je rejstřík ulic se souřadnicemi (A-D, 1-16) a seznam významných objektů veřejného významu (sportoviště, divadla, kina, školy, kostely, kostely, zdravotní ústavy, bankovní instituce, lázně apod.); v dolním okraji plánu – nové pojmenování některých ulic a náměstí k 1. 9. 1939 (v plánu je uvedeno staré označení).

POZNÁMKA: Zachycuje stav k 18.12. 1938 s novými názvy ulic (v poznámce pod rámem)

LITERATURA: Mapová sbírka SOka – Jiří Bock

SIGNATURA: Inv. č. 813, sig. A/9a

UKÁZKA: Obr. 13

Výřezy mapového zobrazení pro lepší orientaci ve výše uvedených legendách v pořadí: Plan der Stadt Reichenberg nach der neusten Regulirung (1858), Plan von Reichenberg (1899), Stadtplan von Reichenberg (1938/1939)

Tři výřezy ze zpracovaných map umožňují srovnání v umístování mapových znaků v té které zkoumané mapě. Čtenář tak má možnost v předchozích pěti stránkách vidět jak legendu map, tak původní mapové obrazy, ze kterých byla legenda vytvořena.

2.3 Praměny a sekundární literatura k historickému textu

Pro studovanou oblast se vycházelo jak z primárních (v našem případě mapy a adresáře), tak ze sekundárních (odborné monografie) pramenů různého charakteru. Již zmiňované mapové podklady necháme stranou. Další významné primární prameny pro studium Liberce jsou *Liberecké adresáře* (Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger Reichenberg), které vycházely nepravidelně v letech 1863 – 1905 a následně pravidelně každoročně do roku 1938, s výjimkou let 1919 – 1920. Pro důkladnější průzkum byly vybrány dva, a to z let 1915 a 1938, které jsou klíčové pro studovanou oblast z důvodu srovnání v delším časovém období. K výstavě se váže publikace Erharda Arnolda (1909), v níž je uveden například i kolorovaný plán výstavy. Pro zpracování historické části byly využity i další publikace, z nichž uvádíme jen ty nejdůležitější. Pro historický vývoj zástavby obecně byly využívány především publikace S. Technika (1967, 1992, 1993, 1995, 1997 atd.), popř. J. Zemana (2011). Libereckou výstavou se zabývá zejména M. Melanová (1996, 2008, 2010) nebo zde zmiňované příspěvky ze sborníku *Hledání centra – Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století* (2012). Projektu galerie se věnuje A. Habánová ve sborníku *Fontes Nissae – Praměny Nisy XI/2010*. O vzniku protileteckého krytu pod Husovou ulicí hovoří I. Rous (2009, 2012), téma tábora a odsunu osob považovaných za Němce z Liberecka zpracovává K. Lozoviuková (2009, 2010). Vznik TUL popisuje především kolektivní publikace *50 let TUL, 1953-2003*. Na závěr nelze opomenout monumentální dílo R. Karpaše, mapující celou historii Liberce. Z důvodu rozsahu není uvedeno další velké množství sekundární literatury použité k objasnění, popř. upřesnění, některých jevů a procesů, které mapy a plány nedokážou plně zachytit.

Zásadním pramenem pro sestavení koncepce 4. kapitoly byly vysvětlivky k situačnímu plánu Liberce C. Sitteho (1901). Doplnují jej práce R. Karpaše (1996, 1997), A. Habánové (2010), J. Zemana (2011), I. Rouse (2012) a dalších.

3. OBLAST HUSOVY ULICE V PROMĚNÁCH ČASU

Samotná oblast Husovy ulice je zajímavým místem pro zkoumání a využití starých map a plánů. Během asi sto deseti let se proměnila k nepoznání. Z oblasti, kde rostly panské stromy, až po jednu z nejrušnějších částí Liberce zahrnující přehradu a dominantní univerzitní budovy.

Etapy jejího vývoje nepřehlédnutelně odráží výstavba a funkční začlenění jednotlivých míst, hlavně staveb samotných. Kromě charakteristiky historie budov a míst nacházejících se v oblasti Husovy ulice jako hlavní v obsahu v kapitoly 3 byla zpracována i historie vývoje uličního systému doplněná o tabulky. Na toto téma také navazují medailony osobností, jež se objevily v názvech okolních ulic. Tyto informace jsou součástí kapitoly 5.

Historické údaje uvedené v kapitole 3 a 5 vycházejí z komplexního studia všech získaných map a plánů města a také sekundární literatury.

3.1 Období rakouskouherské

3.1.1 Období před výstavou

Zkoumaný prostor byl do konce 19. století periferií, kterou protínala komunikace vedoucí do Bedřichova (obr. 8a, 8b). Pozemky byly až do přípravy Liberecké výstavy českých Němců v roce 1906 majetkem rodu Clamm-Gallasů (Melanová 1996).

První specifické vyobrazení území se objevuje na plánu z roku 1847 (doplněn roku 1860). Z něj je možné zjistit různé stáří jednotlivých dřevin, podle něhož lze usuzovat, že oblast Husovy ulice byla před stavbou přehrady a celkovou výstavou určena k těžbě dřeva (SOKA Liberec CH/51). Na dalším plánu z roku 1860 je už patrné rozparcelování, nejspíš pro budoucí výstavbu, která při srovnání s dalšími mapovými podklady realizována nebyla (SOKA Liberec CH/50).

Oblast Husovy ulice se v této době začala objevovat i na prvních plánech a mapách samotného města, jedním z nich je Anschiringerova mapa z roku 1858, kde už je nastíněna zmíněná komunikace ve směru na Bedřichov (obr. 7). Na tzv. Sitteho plánu z roku 1899 jsou již vrstevnice, které označují nerovinný terén, tj. svahy ve zkoumané oblasti (obr. 9a, 9b). Tyto byly odstraněny při vyrovnávání terénu pro Libereckou výstavu českých Němců. Současně je zde ještě vidět Harcovský potok, na kterém byla posléze postavena přehrada. Zajímavým místem, které je vidět na tzv. Sitteho plánu, je hřiště pro mládež (jugendspielplatz). Dnes se nachází pod úrovní vodní hladiny Harcovské přehrady.

Těmto i dalším významným místům a jejich umístění v čase a prostoru se v práci podrobněji věnujeme níže.

3.1.2 Harcovská přehrada

První významnou stavbou, která neodmyslitelně patří k Husově ulici, je přehrada na Harcovském potoce (obr. 30, 31) v Josefínině údolí. O té se začalo diskutovat po katastrofální povodni, k níž došlo v roce 1897 po založení Společnosti pro regulaci vodních toků a výstavbu přehrad v povodí Zhořelecké Nisy (Technik 1993).

Autorem hráze se stal prof. Otto Intze z Cách a nádrž navrhl hydrolog Ulrich Huber, jemuž asistoval zeměměřič Julius Krczka (Rous 2009). V listopadu 1902 se započaly zemní práce. Položení základního kamene proběhlo v červnu 1903. Přehrada byla dokončena v dubnu a kolaudována koncem srpna 1904. Byla vystavěna libereckou stavební firmou W. Streizig & Comp. a firmou N. Rell & J. Neff pocházející z Vídně. Při její stavbě nebyla překročena navržená cena 450 000 rakouských korun (Čtveráček 2011).

3.1.3 Liberecká výstava českých Němců roku 1906

Během prvního desetiletí 20. století ovlivnila ráz zkoumaného prostoru zejména Liberecká výstava českých Němců uspořádaná roku 1906. Navazovala na předchozí výstavy českých Němců, které se konaly především v Ústí nad Labem v letech 1893 a 1903 (Houfek, Okurka 2012). Také reagovala na Jubilejní zemskou výstavu v Praze, pořádanou v roce 1891. Jedním z cílů německých výstav té doby, kromě prezentace výrobků, umění atd., bylo představení německých oblastí Čech jako integrálního celku, což mělo přispět k uznání uzavřeného jazykového území (Okurka 2012).

V průběhu příprav přislíbil účast profesor Vysoké školy technické ve Vídni Max Fabiani. Mezi jeho nejdůležitější díla patří palác Mladika v Lublani, paláce Artaria a Urania ve Vídni a samozřejmě samotná koncepce výstavních hal v Liberci (Zeman 2011). Dalšími architekty, kteří spolupracovali na samotných stavbách výstavy, jsou Max Kühn a Heinrich Fanta. Ti jsou autory jablonecké restaurace a hostince trutnovského pivovaru (Dostálík 2011). Za zmínku stojí např. také Josef Zasche, Jakob Schmeissner nebo Robert Hemmrich. První zmínka o plánování výstavy pochází z diskuze o jejím uspořádání, která proběhla v roce 1894. Definitivní rozhodnutí přišlo až v létě roku 1902. O rok později už se řešilo, na co by se měla výstava zaměřit a co by měla prezentovat.

Roku 1904 začínají faktické přípravy, to dokumentuje sestavení plánu výstavy (obr. 5). V únoru 1905 byly dokončeny vyrovnávací práce pro hlavní areál nad přehradou. Jelikož by výškový rozdíl na vyrovnávané ploše 45 m, bylo nakonec vytěženo 28 000 m³ zeminy a 7 000 m³ kamení, což byla vzhledem ke kvalitnímu libereckému podloží velmi náročná záležitost (obr. 19). Následovala stavba jednotlivých budov areálu, která probíhala až do počátku samotné výstavy. Reálná situace je nastíněna na plánu z roku 1906 (SOKA Liberec A/5b), byl poměrně podrobnější a přesnější než původní návrh z roku 1904.

3.1.4 Plány Liberecké výstavy českých Němců z let 1904 a 1906

Vybrané plány pocházejí ze sbírky map a plánů SOkA Liberec. Jak bylo popsáno v historickém textu, je na plánech z let 1904 (podepsáno samotným hlavním architektem) a 1906 (obr. 6) znázorněn faktický stav. Jsou připojeny překlady jednotlivých legend pro názornou ukázkou prostorového rozrůstání výstavy v oblasti Husovy ulice. Poslední plán výstavy je nejpodrobnější, kolorovaný a pravděpodobně sloužil pro faktickou orientaci ve výstavě. Lze tvrdit, že poslední barevný plán je pouze rozšířenou a kolorovanou variantou černobílého plánu z roku 1906 (SOkA Liberec A/5b). Oba plány jsou opatřeny německými legendami, jejichž překladem získá čtenář přehled o ekonomických aktivitách v regionu na počátku 20. století, představu o organizaci a logistice výstavy i pohled na tehdejší možnosti trávení volného času.

Legenda k plánu výstavy z roku 1904 (obr. 5)

1. hlavní vstup, 2. kotelná, 3. motory a elektrické stroje, 4. všeobecné strojírenství, 5. příjmová hala, umění, historie, škola, 6. a 7. průmyslové haly, 8. speciální průmyslové stroje českých Němců, 9. zemědělství (Meierhof), 10. hala pro dočasné zemědělské výstavy, 11. lesní hospodářství, 12. pohostinství, 13. kavárna, 14. hostinec, 15. zábavní podnik, 16. vodní skluzavka, 17. jezerní terasa, 18. vinařská hala, 19. jezerní terasa, hlediště pro vodní představení, 20. přehradní správa (hospodářství), 21. a 22. zvláštní výstavy, hornictví a jiné, 23. správní budovy, 24. hostinec se slavnostní halou a jevištěm, 25. a 26. vedlejší budovy pro zvláštní příležitostné pořádání výstav.

Legenda ke kolorovanému plánu výstavy (obr. 6)

1. hlavní vstup 2. kotelná, 3. hnací stroje (motory) a elektrické stroje, 4. všeobecné strojírenství, 5. příjmová hala (uvítací, vstupní), historie, 6. a 7. průmyslové haly, 8. textilní stroje, 9. zemědělské hlavní budovy, 10. haly pro přechodné výstavy, 11. lesní hospodářství, 12. restaurace na pahorku jabloneckého pivovaru Mediger & Co., 13. kavárna, 14. Saazerova hala, 15. dřevěný dům, 16. vodní tobogan (skluzavka), 17. jezerní terasa, 18. velký Champagner pavilon, 19. říční terasa, 20. hostinec akciového pivovaru Vrchlabí (Hohenelbe), 21. pavilon umění, 22. vzorková pekárna, 23. správní budovy a pošta, 24a. hostinec pivovaru Maffersdorfer, slavnostní hala, 24b. hostinec prvního plzeňského akciového pivovaru, 25. a 26. – vedlejší budovy pro zvláštní účely, 27. dům města Liberce, 28. kaskáda prof. Metznera, 29. hudební pavilon, 30. tiskárna a nakladatelství bratrů Stiepelových, 31. dům pěstitelů vína, 32. ochutnávací hala klášterního pivovaru Mnichovo Hradiště (Münchengrätz), 33. vyhlídka, 34. cihelna, šamotové cihly, 35. automatový buffet, 36. Champagner pavilon, 37. ochutnávací hala pivovaru Trutnov (Trautenau), 38. skleněný dům, 39. asi dům se studnou, kde se pumpuje voda (možná i čerpací stanice), 40. Champagner pavilon, 41. budova německo-české spořitelny, 42. Dr. Glettler, 43. hala s ochutnávkami vín, 44. budova firmy Johann Liebieg a spol., 45. vzorkové uzenářství, 46. rodinný dům všeobec-

ně prospěšné stavební společnosti, 47. dozorci a sluhové, 48. břidlicový výtah, 49. pražská strojírenská akciová společnost řízená Rustonem a Co., 50. hasiči, záchranáři, bezpečnost (policie) a kovárna, 51. dům vinařů a nový dům, 52. vyhlídková věž, 53. školní výstava, 54. výčep se sodovou vodou, 55. kuželna, 56. klouzačka, 57. Viktoria a kulturní dům (zařízení), 58. kantýna, 59. chmelová budova, 60. Gottwald, Praha, 61. Raspenavská továrna na cementové zboží, 62. Fr. Bartoš, továrna na rolety a žaluzie, 63. Leo Kantor, hospoda (doslova šenk) s vínem a likéry, 64. spotřeba novin, 65. expediční budovy, 66. chov drůbeže, 67. Hamplova champagnerhalle, 68. fotograf Pietzner, 69. chovatelé ryb, 70. čistička odpadních vod, 71. tyrolská vesnice, 72. Ullbrich, čerpací stanice (nebo studna s vodní pumpou), 73. Wotkowitzova firma na šamotové cihly, 74. Kanditen pavilon, 75. hudební pavilon, 76. Arnold, prodej jižních plodů, 77. záchod, 78. trafika s tabákem, 79. kameníci, 80. váha (pravděpodobně), 81. prodej pohlednic Plischke, 82. tribuna pro diváky, 83. ochutnávková hala, 84. dolní divácká tribuna, 85. promenáda, 86. šluknovské kamenosochařské závody Wilhelm Spölggen, 87. Josef Lange, kamenolom, Oldřichov v Hájích, 88. Richard Herold, zvonky, Chomutov, 89. Octav Winter, Braunau (česky Brunov v Horních Rakousích), 90. horský spolek, 91. pavilon sektu Mercier la Roche Berlin.

E. zemědělský hlavní vstup, Mg. uzavřené strojní haly, Mh. polootevřené strojní haly, M. pavilon knížete Lobkowitz, F. lnářský dům, O. školka se stromky, P. zkušební pole, R. přehlídkový okruh, V. stany s dobytkem, G. zahradní stavba (stavba zahrady)

3.1.5 Přípravy a realizace výstavy

V průběhu všeobecných příprav se opětovně objevovala myšlenka zrodu Velkého Liberce, tj. připojení okolních obcí k centru. Díky této povznesené atmosféře se podařilo získat roku 1905 souhlas čtyř obcí (dnešní Staré a Nové Pavlovice, Horní Růžodol a Františkov), které požádaly zemský sněm o souhlas. S dalšími čtyřmi okolními obcemi probíhala soustavná jednání (Melanová 1998). Dohody, které byly předloženy zemské správě v letech 1906 a především 1914 a 1915, se nepodařilo do konce první světové války vyřídit (Karpaš 2004). Zde je velmi dobře vidět, jakým způsobem dokázala tato významná událost ovlivňovat přístup k městským, popř. regionálním otázkám.

Výstava byla otevřena 17. května roku 1906 a patronát nad ní převzal arcivévoda Ferdinand Karel. Stala se snad nejvýznamnější událostí českých Němců před první světovou válkou. Dokumentovali ji dva významní fotografové své doby, Karl Pietzner a liberecký Ernst J. Müller (Chocholoušková, Lhotová 2010).

Výstavy se dokonce zúčastnil i panovník František Josef I. Přijel do Liberce zvláštním vlakem 21. června a po třech dnech pokračoval ve své cestě dál, do Jablonce nad Nisou (Melanová 1996).

Další zajímavostí související s výstavou je tramvajová trať vybudovaná speciálně pro dopravu návštěvníků na výstavu. Vedla z dnešního Šaldova náměstí k výstavě. Stavba této trati probíhala od 8. 3. do 16. 4. a byla v provozu od 17. 5. do 14. 10. Posléze byla rozebrána. Vytíženost zmíněné trasy dokazuje i to, že k současnému vybavení bylo nutné zapůjčit celkem tři motorové vozy a čtyři vleky z Jablonce nad Nisou (Kysela, Jäkl 1976).

V doprovodném programu byla využívána i vodní plocha nedávno dostavěné přehrady. Šlo nejen o projížďky na motorových člunech nebo plachetnicích, vodní plocha se stala dokonce i dějištěm několika „námořních bitev“ celkem čtrnácti lodí. Není možné opomenout návštěvníky hojně využívanou skluzavku, která je zachycena na mnoha plánech i pohlednicích. Jednalo se o čluny spouštěné po kolejové trati do vody (Melanová 2005).

Výstava byla zakončena 30. září 1906. Navštívilo ji celkem 1 265 423 návštěvníků, z nichž třetina pocházela z ciziny, především z Německého císařství, přesněji ze sousedního Saska (Melanová 1996). Výstavní budovy byly posléze rozmontovány. Na Libereckou výstavu navazovala roku 1913 Českoněmecká zemská výstava v Chomutově, která se však svojí velikostí a záběrem témat nemohla té liberecké rovnat. Soustředila se totiž především na řemeslnou výrobu a zemědělství, zatímco průmysl byl zastoupen málo a výtvarné umění vůbec (Houfek, Okurka 2012).

3.1.6 Další výstavba

V severozápadní části zkoumané oblasti, především v dnešních ulicích Ondříčkova (tehdejší Kammerberg Strasse), Vrbova (Hamerling Strasse) a Vítězná (Radetsky Strasse) začala již na sklonku 19. století vznikat vilová výstavba. Vily přibýly v jihozápadní části oblasti (obr. 24), tj. především v dnešní Fučíkově ulici (tehdejší Tegentthoff Strasse). Na plánu Liberce z roku 1910 (obr. 10) je patrné pozvolné rozrůstání těchto lokalit, ale naopak zde zatím není uvedena stavba dnešní ZŠ Husova, pro kterou byly teprve v roce 1909 zakoupeny příslušné pozemky. Na návrh libereckého architekta Oskara Rösslera, byla roku 1913 postavena a uvedena do provozu v lednu 1914 (Technik 1993).

Velmi zajímavým a téměř dvě desetiletí diskutovaným projektem souvisejícím s výstavou, je nerealizovaná stavba Liberecké galerie. Myšlenka měla původ v poslední vůli Heinricha Liebiega, jež odkázal celou sbírku svých obrazů městu společně s obnosem 600 000 korun na její rozšíření a později dalších 100 000 korun na její samostatné uložení. Sbírka byla nejprve vystavena na radnici, později na výstavě roku 1906. Mezi léty 1907 – 1908 rozhodl magistrát města o vystavění samostatné budovy financované převážně z věnovaných peněz. Byli osloveni vybraní architekti a začalo se hledat místo stavby. Jednou z variant bylo postavit galerii vedle dnešní spořitelny. Zvažovala se i přístavba ke stávajícímu muzeu. Nejprůhodnější variantou se jevil prostor bývalé výstavy, dnes lesík za budovou A Technické univerzity v Liberci, popř. na vršku dodnes zalesněné plochy, jež je ohraničena ulicemi Bendlova a Boční

[mj. tam stál rovněž pavilon pivovaru Mediger & Co). Na toto místo své návrhy situuje Rudolf Bitzan.

Kvůli světové válce a neklidu prvních poválečných let se debaty o projektu táhly až do roku 1933, kdy byl nakonec zrušen (Habánová, 2010). K neuskutečněné stavbě galerie se váže plán Liberce z roku 1910 (obr. 10). Návrh budovy galerie je zakreslen přibližně v místech dnešní budovy F Technické univerzity v Liberci (TUL).

Z příspěvku Habánové (2010) a přiloženého plánu vyplývá, že znázorněným návrhem je s největší pravděpodobností projekt *Ehret den Stifter* Emilia Richtera, který se umístil na druhém místě v soutěži vypsané roku 1909. Je možné pouze spekulovat, proč toto dílo Emilia Richtera je zrovna znázorněno na tomto plánu, avšak to může být i pouze tvarová shoda náhod.

Podle *Libereckého adresáře z roku 1915* (*Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger Reichenberg 1915*) vznikaly v této době další ulice, Blahoslavova (Demantius Strasse), Chelčického (Felgenhauer Strasse) a Fučíkova (Tegentthoff Strasse), všechny ve svazích nad přehradou. Z tohoto adresáře je možné zjistit i společenské postavení místního obyvatelstva. Z velké části patřilo k vyšší společnosti (např. nadporučík – Oberleutnant – Gismund Bodet, ředitel zemské banky Friedrich Marburg, Viktor Brandeis, ředitel filiálky c. k. soukromé banky a směnárny akciové společnosti Merkur.)

Již v průběhu první světové války probíhá pod dohledem stavitele E. Herbiga z Jablonce nad Nisou výstavba budovy A TUL v dnešní Čížkově ulici. Stavba se uskutečnila mezi léty 1917 – 1920, původně sloužila pouze jako německé gymnázium (obr. 15). Po vzniku ČSR zde byla otevřena první česká střední škola v Liberci, což je s návazností na pozdější univerzitní funkci budovy velmi symbolické (Technik 1993).

3.2 Období prvorepublikové

Mezi další významné veřejné budovy patří budova B TUL v dnešní Čížkově ulici. Byla vystavěna roku 1926 jako Ústav pro zvelebování živností, který měl prospět rozvoji podnikání tím, že seznamoval drobné živnostníky a řemeslníky s novinkami na poli technickém i technologickém (Technik 1967). Hned vedle reálného gymnázia tak vyrůstala budova navržená libereckým architektem Maxem Kühnem (obr. 11). Ústav pro zvelebování živností skončil svoji činnost krátce po začátku druhé světové války (Technik 1995).

Již zmiňovaná budova, dnes známá pod názvem ZŠ Husova, byla využívána jako nižší reálná škola. Roku 1934 se změnila na německé státní reálné gymnázium fungující do jara 1945. Jiný osud měla dnešní budova A TUL v Čížkově ulici (obr. 12). České gymnázium zde fungovalo až do roku 1938, kdy bylo zrušeno a personál se studenty se přemístil do vnitrozemí (Technik 1993).

Období tzv. první republiky se vyznačuje především postupnou výstavbou, díky které se dotvořily vilové části a uliční systém zkoumané oblasti, jak jej známe dnes.

V této době pochopitelně nebyly stavěny jenom veřejné budovy a vily. V dnešní Fučíkově ulici vyrostly v letech 1923 – 1925 dva nájemní domy od již zmiňovaného architekta Maxe Kühna (Dostálík 2011).

Zajímavým mapovým podkladem pro studium toho období je plán města Liberce z roku 1926, z něhož jde, při srovnání s kolorovaným orientačním plánem města Liberce z roku 1932 (Obr. 12), velmi dobře vyvodit rozsah expanze zástavby, při níž vznikla i Strossova vila, která má velmi zajímavý další osud (viz níže).

Díky *Libereckému adresáři z roku 1938* (*Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger Reichenberg 1938*) máme jedinečnou možnost nahlédnout do struktury obyvatelstva ve zkoumané oblasti a posoudit vývoj od roku 1915. S postupující výstavbou se objevují nejen budovy, ale i noví lidé, kteří v nich bydlí. Oblast nad přehradou se pro movitější obyvatele Liberce stala atraktivním místem k bydlení.

Lze tak usuzovat jak z již zmíněných jmen a profesí majitelů vil, tak z plánu města Liberce z roku 1938 (Stadtplan von Reichenberg 1938, ÖNB). Ve vyšší společenské vrstvě jsou zde zastoupeny tři národnosti:

- **Němci** – např. velitel policie Walter Hergl, poštovní ředitel Karl Bruche nebo členka školského odboru města Berta Slukeová
- **Česká menšina** – např. ředitel berního úřadu Otokar Čížek, (byla po něm pojmenována ulice) a další osobnosti (viz přiložené medailony)
- **Židé** – významné procento obyvatel zkoumané oblasti, např.: obchodník se sukny, majitel firmy Filip Kral & Comp., Hans Gutt a jeho rodina; soudní tlumočník do češtiny, němčiny a ruštiny Dr. Jaroslav Rosenbach nebo Ing. Emil Wessely, obchodní zástupce (Engelmannová, 2007).

3.3 Období připojení k Velkoněmecké říši

Výrazný zlom nastal po 8. říjnu 1938, kdy se vyplnilo přání Sudetoněmecké strany (SdP) Liberec, a celé Sudety byly díky tzv. Mnichovské dohodě připojeny k Říši. V důsledku toho však musela opustit Liberec velká část české menšiny a Židé se v souvislosti s norimberskými zákony dostali do velmi nepříjemné situace pramenící z rasismu a xenofobie nacionálního socialismu. Buď mohli svá bydliště opustit, nebo po stupňovaném nátlaku a teroru čelili hrozbě, že se stanou do několika let obětmi holocaustu.

Kromě Židů však byly novým režimem pronásledovány i jiné skupiny, zejména politického zaměření. Byli to např. členové sociální demokracie či komunisté. Je nutné poznamenat, že se do celé oblasti říšské župy Sudety postupně přistěhovalo několik desítek tisíc tzv. říšských Němců, kteří osídlili uvolněný prostor (Arburg, Staněk 2010). To se samozřejmě promítlo i do skladby obyvatelstva Liberce, včetně oblasti Husovy ulice.

Jak bylo zmíněno dějinami Liberce, tak dějinami oblasti Husovy ulice trvale prosvítala snaha o vytvoření tzv. Velkého Liberce, který nakonec vznikl připojením vedlejších obcí roku 1939 (Technik 1967). Přesněji se jednalo o obce Staré a Nové Pavlovice, Dolní Růžodol, Růžodol I, Františkov, Janův Důl, Rochlice, Starý a Nový Harcov, Ostašov, Karlinky, Doubí, Vesec a Dolní Hanychov (Karpaš 2004).

Zajímavým materiálem jsou deníkové záznamy Dr. Ewalda Mayera, jenž byl učitelem na střední obchodní škole v Liberci. Mayer poskytuje zajímavý pohled na poslední roky války týkající se také obyvatel oblasti Husovy ulice. Dle jeho svědectví se v polovině roku 1944 obyvatelé oblasti Husovy ulice začali přemísťovat do okolních vesnic z důvodů hrožících náletů. Jiným zajímavým momentem je Mayerův popis ukončení činnosti středních škol a převedení žáků na obranné práce. Učitelé pak byli převedeni do jiných škol nebo do zaměstnání zrovna potřebných (Cornwall 2007).

Výstavba neskončila rokem 1938. O rok později vznikl tzv. Elektrický dům (dnes Husova ulice čp. 1199 – 1201), jež vyprojektoval pražský architekt Hermann Wunderlich. Tento dům se vyznačoval na svou dobu neobyčejnou komfortností a plnou elektrifikací.

Obecně je možné říci, že civilní výstavba skončila až v roce 1941 říšským zákonem, jež zakazoval zakládání civilních staveb (Zeman 2011). Další zajímavou budovou se zajímavým osudem je tzv. Henleinova vila, do které se nastěhoval říšský místodržící Konrad Henlein, přestože se tomu původně kvůli židovskému původu předchozího majitele bránil (Karpaš 2004). Neblahou změnu majitele měl i architektonický skvost, jenž byl v období meziválečném vystavěn nedaleko, a to tzv. Strossova vila, v níž za války sídlila pobočka gestapa (Zeman 2011). Po válce samozřejmě oba domy postupně prošly několika funkcemi. Dnes patří Krajské hygienické stanici. Samotná výstavba civilních budov postupem války ustala (Technik 1967).

Další poměrně smutnou epizodou z dějin studované oblasti je vybudování tábora, který byl, dle článku Ivana Rouse (2011), zřízen pravděpodobně roku 1944. To je možné doložit pozemkovou mapou města Liberce z roku 1942 (SOKA Liberec CH/31) a plánem Liberce z roku 1943 (obr. 14), které žádnou novou stavební činnost nereflktují. Otázka je, zda by na mapách a plánech byla tato budova z vojenských důvodů a z důvodu stavby krytu vůbec zanesena. V táboře byli umístěni pracovníci organizace Todt (Lozoviuková, Stopperová 2009) a posléze francouzští zajatci, kteří pracovali na nedaleké stavbě obrovského protiletického krytu, který byl také určen pro Konrada Henleina.

Není znám přesný důvod umístění krytu do této lokality, zajímavé ale je, že leží na spojnici mezi Henleinovou vilou a dnešní budovou A TUL, kde v té době měla centrum správa říšské župy Sudety (Rous 2009). Tábor byl koncipován do osmi dřevěných obytných baráků, kousek dál pak stál barák devátý, který jediná byl zděný a kde byl umístěn sklad a kanceláře. Toto tvrzení je možné doložit z orientačního plánu Liberce z roku 1946 (obr. 15a, 15b). Historie samotného krytu se prolíná

s příběhem tábora. Práce na krytu byly postupně ukončeny s příchodem Rudé armády a vyražené štolky byly zakonzervovány, což pravděpodobně znamenalo, že byly ponechány ladem.

Konrad Henlein

U této podkapitoly je možné také zmínit Konrada Henleina, který je spolu s Otokarem Čížkem asi nejznámějším obyvatelem. Konrad Ernst Eduard Henlein se narodil 6. května 1898 ve Vratislavicích nad Nisou jako syn německého úředníka, později studoval na obchodní akademii v Jablonci nad Nisou. Za první světové války bojoval na italské frontě, kde byl zajat, a domů se vrátil roku 1919. Již na jaře 1923 se dostal do funkce vzdělavatele a vedoucího mládeže ještědsko-jizerské turnerské župy. Ještě v témže roce vstoupil do rychnovského turnerského spolku a začal se v něm výrazně angažovat (Bitman, Malíř 1983).

Postupem času se začal angažovat i politicky, především podporou Heinze Rutha, a roku 1933 stál u vzniku Sudetendeutsche Heimatfront, tj. Sudetoněmecké vlastenecké fronty, jež byla založena v říjnu 1933 a postupně pohlcovala další organizace německé menšiny v ČSR. Posléze se v roce 1935 přejmenovala na SdP – Sudetendeutsche Partai, tj. Sudetoněmeckou stranu, jelikož pod dosavadním názvem jí hrozila likvidace. Henlein, podporovaný Hitlerem, začal přirostřovat rétoriku proti ČSR a roku 1937 se rozhodl, v souladu s politikou Říše, požadovat včlenění sudetských zemí do Říše, což znamenalo vážnou hrozbu pro mladou ČSR (Kvaček, 2005). Po rozbití ČSR a sloučení SdP s NSDAP se Henlein stal sudetoněmeckým župním vedoucím NSDAP a SS-Gruppenführerem.

Na samotném konci války se rozhodl odjet ke Spojencům a vyjednávat s nimi o zachování Mnichovské dohody. Osmého května 1945 byl poblíž Lokte zatčen a přes Cheb dopraven k výsledku do Plzně. Po zjištění, že s ním odmítá kdokoli diskutovat, nakonec v noci z 9. na 10. května spáchal v plzeňských kasárnách sebevraždu (Bitman 2005).

3.4 Období poválečné

Druhá světová válka a její konec zamíchaly i skladbou obyvatelstva. O židovské menšině bylo již pojednáno. Ještě je nutné zmínit do té doby majoritní část obyvatelstva. Tou byly tzv. osoby považované za Němce, které byly po konci války, až na jisté výjimky (antifašisté, specialisté ve výrobě, atd.), postupně v několika etapách tzv. divokého a následně organizovaného odsunu deportovány. Období prvních poválečných měsíců bylo ve znamení vyhrcovaného českého nacionalismu a odporu proti všemu německému, což bylo jednak reakcí na několikaletý útlak, tak i silící germanizační politiku let 1938 – 1945. Naprostá většina libereckých Němců odešla přes místní sběrný tábor (Lozoviuková 2010). Výše zmíněný zajatecký tábor byl hned po válce využit. Sloužil jako Oblastní středisko pro odsun Němců s pobočkou ve Stráži nad Nisou, v němž byly shromažďovány osoby německé národnosti (obr. 15a, 15b, 21).

V těchto střediscích se mohli lidé považovaní za osoby německé národnosti ocitnout z několika důvodů, především šlo o:

- osoby vyšetřované pro trestné delikty dle tzv. retribučních dekretů
- osoby konfinované, tj. takové, které nesměli z nejrůznějších důvodů opustit určité
- místo
a německé rodiny, které byly vystěhovány ze svých bytů za účelem přemístění do okupačních zón v Německu.

Oblastní středisko pro odsun v Liberci plnilo svoji úlohu až do konce roku 1951, avšak poslední tzv. osoby považované za Němce opustily tábor po jistých průtazích až na jaře 1952 (Lozoviuková 2010).

Karpaš (2004) popisuje postupný vznik osidlovacích úřadů v pohraničí, z nichž jeden byl zřízen v Liberci. Na rozdíl od jiných pohraničních oblastí neměl Liberec jako bývalé centrum českých Němců potíže s osidlováním, jelikož lákal velké množství lidí z rozličných (někdy ne zrovna poctivých) důvodů. Tento proces je vidět i ve vývoji studované oblasti.

Počátkem 50. let se objevil zájem o dostavbu krytu. Stavba byla realizována pod označením 6F jako budoucí sídlo štábu civilní obrany. Stavba byla zahájena v červenci 1952 a trvala až do února 1959. O sedm let později, tj. roku 1966, byla zahájena rekonstrukce, která v průběhu dvou let uvedla kryt do podoby, jakou známe dnes (Rous 2009).

Již před druhou světovou válkou v oblasti ustala vilová výstavba. I po válce se do popředí opět dostala výstavba velkých budov, především budoucí univerzity. S odsunem německého obyvatelstva se také změnilo využití jednotlivých budov. V objektu dnešní ZŠ Husova byla v období 1945 – 1948 obnovena výuka českého gymnázia. Od roku 1948 však slouží objekt jako základní škola (Technik, 1993).

Poválečný stavební vývoj je velmi dobře reflektován na několika plánech. Především jde o orientační plán Liberce z roku 1946 (obr. 13), plán Liberce z roku 1958 (obr. 14) a plán města z roku 1981 (SOKA Liberec A/17). V poválečném vývoji je možné vystopovat i proměnu využití jednotlivých vil. Dnes máme v oblasti Husovy ulice dvě vily sloužící Krajské hygienické stanici (Strossova a tzv. Henleinova, ve které sídlilo nejprve muzeum a jesle), dále je zde vila čp. 184-V, kde sídlí školka Jizerka, na čp. 75-V se nachází lékařská praxe a naproti tzv. Henleinově vile je samoobsluha s kavárnou.

3.4.1 Vývoj technické univerzity

Po konci druhé světové války se konečně dostaly ke slovu hlasy volající po zřízení vysoké školy v Liberci. Tyto hlasy se neobjevily poprvé. První zmínky o vysoké škole se datují do roku 1869, kdy se veřejně spekulovalo o přemístění německé části rozdělené polytechniky z Prahy do Liberce, z čehož ale nakonec sešlo (Golka, Vild 2003). Další pokusy pokračovaly v meziválečném období díky

snaze libereckého rodáka Hanze Hartla. Od roku 1921 zasedal pod jeho vedením v Liberci vysokoškolský výbor (Hochschulausschuss). Liberec měl předpoklady pro přemístění celé německé vysoké školy v tehdejší době především díky tomu, že byl ochoten poskytnout potřebné prostory pro jednotlivé fakulty. V případě nutnosti by bylo pro umístění vysoké školy použito gymnázia, reálky, dětského domova, kláštera voršilek a všech kasárenských objektů, což by plně vyhovovalo. Liberec se na lokaci německé univerzity připravoval několikrát, leč marně (Míšková 2012).

K realizaci myšlenky na zřízení vysoké školy tak došlo až po druhé světové válce. Technická univerzita v Liberci, původně VŠST (Vysoká škola strojní a textilní), byla založena v roce 1953 a postupně se rozrostla do podoby dnešní univerzity, která sídlí též v Husově ulici .

Budova původního českého gymnázia, tj. dnešní budova A TUL, po konci druhé světové války patřila okresnímu úřadu a následně se stala roku 1948 opět budovou gymnázia do roku 1953 (Technik 1993).

Budova B TUL byla původně sídlem Ústavu pro zvelebování živností. Po válce zde byla Obchodní a živnostenská komora, která byla posléze komunistickým režimem zrušena. Následně zde sídlila Kovotechna (Golka, Vild 2003). Od roku 1955 je budova součástí VŠST (Technik 1995).

Zajímavou budovou nad křížením Čížkovi a Studentské ulice, je dnešní budova C. Po analýze map a plánu bylo zjištěno, že tato budova byla s největší pravděpodobností vystavěna mezi léty 1939 – 1942, což je možné vyvodit z plánu města Liberce z roku 1939 (obr. 13) a pozemkové mapy Liberce z roku 1942 (SOka Liberec CH/31). Po druhé světové válce byla tato budova využívána jako zvláštní škola (Golka, Vild 2003).

Budova E TUL, jež je umístěna v prostoru bývalého tábora, byla vystavěna v letech 1956–65. Vedle hlavní budovy byly umístěny i dílny a laboratoře (Golka, Vild 2003).

Budova F TUL byla reakcí na potřebu výstavby nové budovy, která by sloužila nejen jako koleje, ale i jako rýsovný a posluchárny. Vystavěna byla dle návrhu architekta Eduarda Adamíry z libereckého Stavoprojektu v letech 1957 – 1959. Pro budovu byl jako nejvhodnější vybrán prostor na bývalém fotbalovém hřišti v Husově ulici, jenž je zachycen již na plánu z roku 1926. Dnes slouží budova pouze jako vysoká škola, jelikož vysokoškolské koleje byly přesunuty jinam, především na nově vystavěný Harcov (Technik 1995). Mezi dvě hlavní budovy projektu byla roku 2000 dostavěna menza, jež se stala první vlaštovkou přestavby celého univerzitního kampusu v prvním desetiletí jednadvacátého století (Zeman 2011).

Rektorát a informační centrum vzniklo v letech 2001 – 2004 a bylo realizované architektonickou kanceláří Fakulty architektury TUL pod vedením J. Suchomela, V. Baldy a M. Procházkové jako součást přestavby již zmiňovaného univerzitního kampusu (Zeman 2011).

4. URBÁNNÍ VÝVOJ OBLASTI HUSOVY ULICE

Staré mapy nám pomáhají zkoumat vývoj urbánní struktury, poměr zastavěného a nezastavěného území, změny uliční sítě a také proměnu původní přírodní krajiny v urbanizovanou nebo jinak hospodářsky využívanou. Linie cest tvoří kostru vývoje města a jeho propojení s okolím. Pro vývoj a udržení fungování krajiny jsou důležité komunikace přírodní, například koridory vytvořené tekoucí vodou, biokoridory a další. Původní přírodní spojnicí této lokality bylo údolí Harcovského potoka. Přehrazením v podstatě ztratilo svou někdejší funkci, ale stalo se vyhledávaným místem pro rekreaci. Do města tak podél přehrady vnikají zbytky přírody – masiv lesů Králova háje na levé straně (severní svah) nebo uměle zbudované zahrady kolem vil vpravo (jižní svah) v místech, kde dříve býval také les.

Páteří komunikací studovaného prostoru je Husova ulice. Spojnice Liberce, Harcova a Jablonce je vůbec prvním kulturním zásahem do krajiny (obr. 8a, 8b). Význam této městské tepny, co se využití týče, zůstává stejný i přes změny přilehlého okolí (původní lesy, výstavní areál, areál sběrných táborů, residenční oblast, univerzitní kampus atd.).

Hlavním přínosem map je pochopení širších souvislostí prostřednictvím informací z velkého měřítka: například hustota zástavby, struktura půdorysné stopy ulic a cest, případně jejich hierarchie, kompozice městské zeleně a návaznost na původní divokou zeleň. Také poskytují informace leckdy neviditelné – rozdělení pozemků včetně parcelace a právních typů jejich využití. V neposlední řadě jsou zdrojem informací o dobových místních názvech.

Prostorové souvislosti (viz např. obr. 8b, 9b a 19) a hlavně dřívější vzhled jednotlivých staveb a charakteru veřejných prostor nám kromě map věrně dokumentují dobové pohlednice (obr. 24 – 32). Dokreslují povědomí o charakteru prostředí, který lze z map a plánů vyčíst jen částečně v půdorysné projekci. Umožňují pozorovat různé struktury zástavby, velikost zeleně či vývoj v čase. Jednou ze zásadních obsahových kvalit pohlednic je zachycení společenského života. Pomáhá dokreslit charakter místa a zasazuje ho do historického kontextu. Pomocí pohlednic lze také lépe určit roli dominant a orientačních míst, a to jak v rámci daného místa, tak zejména v celoměstských souvislostech. Navíc umožňují získat informace různého měřítka, detaily jako jsou struktury povrchu, fasád, členění oken, nebo naopak velikost staveb, části urbanistické struktury města a jeho celkový charakter.

V této kapitole jsou historické fakta uvedené v kapitolách 3 a 5 konfrontovány s percepcí map, plánů a pohlednic z hlediska architektky.

4.1 Husova ulice v kontextu vývoje města Liberce

Jádro města Liberce je podle J. Bocka (2010) v prostoru dnešního Benešova náměstí, kudy vedla obchodní cesta z Prahy do Žitavy. Základem byla pro tuto oblast charakteristická lánová ves. Dolní část města nevhodná k trvalejšímu osídlení

sloužila až do sklonku 16. století jako pastviny. Liberec nebyl nikdy královským městem, nebyl jako takový založen ani nikdy neměl hradby.

Liberec je svérázné místo, jehož hlavním specifikem je jedinečný přírodní charakter, zejména ve smyslu morfologie terénu a vztahu k okolí. Liberecká kotlina je omezena z jedné strany Ještědským hřebenem a z druhé masivem Jizerských hor. Ve směru severojižním je tato kotlina ohraničena kopci na severozápadě kolem Bedřichovky a na jihovýchodě kolem Jeřmanic. Toto vymezení má za následek specifické společensko-přírodní klima (obr. 4).

Část tohoto prostoru směrem k Ještědskému hřebeni nebyla dříve příliš osídlována vzhledem k silným větrům a brzkému západu slunce. Oproti tomu opačná strana, kde masiv Jizerských hor vytváří členitý reliéf krajiny, jejíž údolí přirozeně sloužily jako dobrý úkryt před nehostinným počasím, byla hojně osídlována. Okolní přírodu prostupuje město údolními koridory. Základním orientačním bodem pro celou oblast (a široký přilehlý region) je vrchol Ještědu.

Obr.4: Oblast Husovy ulice v prostoru Liberce vymezeném dvěma horskými hřebety, které označují žluté, přerušované linie 1 - Ještědský hřeben, 3 - masiv Jizerských hor, 2 - oblast Husovy ulice

Členění terénu je pro Liberec zásadní (obr. 4). Zatímco velké, v celku mírně svažité území pod Ještědským hřebenem tvoří z hlediska volného prostoru (zejména louky) zdánlivou výhodu pro kompaktní zastavění, strana zařezávající se svými údolními do masivu Jizerských hor je natolik členitá, že jednotnost a kompaktnost urbánní struktury je téměř nemožná. S geologickými a povětrnostními podmínkami je tomu

právě naopak. Jednotlivě svažité část pod Ještědem je jím zastíněna, je zde jílovité podloží a navíc je to návětrná strana. Různorodě členěná část směrem k Jizerskému masivu má žulové podloží, je prosluněná a více chráněná před větrem.

Urbánní struktura Liberce je v závislosti na složitém terénu chaotická. Stavělo se převážně bez výrazných urbánních plánů, pomineme-li lokální historické rozšiřování pomocí nově zakládaných „měst“, které byly úzce napojeny na dobové město kolem Benešova náměstí a které využívaly jedinečnost terénní konfigurace, tedy rozšíření o Nové Město (v okolí dnešního Sokolovského náměstí) nebo Filipovo město. Výjimečný byl Sitteho plán z přelomu 19. a 20. století, z kterého byla zrealizovaná pouze část (obr. 9a, 9b). V této době vzniklo několik pevnějších urbanistických struktur, především lokality se solitérními vilami a významnými, opět solitérními budovami městského komfortu, jako jsou lázně, muzeum, školy atd. Vedle toho se zde díky množství potoků jako zdrojů vody a vodní energie dařilo vznikajícímu a rozvíjejícímu se průmyslu.

V důsledku různorodého geomorfologického členění se v urbánní struktuře časem vyvinuly dvě rozdílné části Liberce. Rozdílnosti ve vývoji také napomohlo oddělení obou částí v 19. století zbudovanou železnicí a ve 20. století následně i průchodem rychlostní silnice dálničního typu.

4.1.1 Barokní urbanismus, kompozice v krajině, jednota krajiny a lidského díla

V Liberci a okolí se princip plánovitých zásahů do krajiny, kdy se využívá potenciál přírodních zdrojů, projevil až v 19. století, a to zejména ve stavbě menších přehrad a průmyslových objektů podél vodních toků. Co se týče vlastního komponování v krajině, tj. používání přirozených vlastností místa pro budování sídla, je takovýchto realizací pomálu.

Jedním z příkladů úmyslného a cíleného založení může být Volgogradská ulice a zástavba podél ní. Jedná se o přímku, která vede od areálu Hanychovských pekáren až ke kostelu Sv. Jana Nepomuckého, který je přímo na její ose. V zástavbě podél této osy můžeme najít dochovaná původní stavení, která určují celkový venkovský charakter této lokality. Okolní město nemělo v této oblasti tolik síly, aby původní charakter zástavby přetavilo do velkoměstského bulváru. Volgogradská ulice dále pokračuje, byť již ne tak přímočaře, až do části Karlinky k samému úpatí Ještědu. V takovéto přímé, jasné ose můžeme vidět předobraz pro další rovné ulice v Liberci, tentokrát třídy Masarykovu a Husovu (obr. 17 a 19).

4.1.2 Živelná racionalita v období průmyslové revoluce

Liberec nikdy neměl hradby, neměl strategickou polohu, kterou by si potřeboval chránit. Ani nebyl městem založeným králem. Tradice 19. století, kdy hradby město svazovaly a začaly být bořeny, zde tudíž nenastala. Liberec také postrádá bulváry,

tedy městské ulice, na nichž se kumuluje společenský a obchodní život. Za příčinu lze opět uvést komplikovaný terén, ale také vliv podnebí, které je po velkou část roku nehostinné k pobytu na ulici a ke korzování. Byť byl Liberec ekonomicky silný, ve výstavbě města, tedy záměrném budování struktury pospolitosti, se to příliš neprojevilo.

Jak již bylo uvedeno, v 19. století se v Liberci a okolí projevil princip plánovitých zásahů do krajiny, kdy se využívá potenciál přírodních zdrojů. Stalo se tak zejména ve stavbě menších přehrad a průmyslových objektů podél vodních toků.

Výrazný rozvoj Liberce přišel předminulým. století a byl spjatý především s textilním průmyslem a se jmény Johann a Theodor Liebieg. Právě jim vděčil Liberec za rozsáhlý průmyslový areál (který již dnes nestojí), městečko pro úředníky jeho textilky a dokonce i dělnický dům (založen Johannem Liebiegem).

Do tohoto období také patří počátek práce se specifickým terénem – snaha si jej buďto podmanit nebo ho využít tak, jak je. V prvním případě se tak dělo za použití uličního řádkového rastru.

Vrcholem těchto terénních úprav bylo zarovnávaní nerovností (obr. 19, 25 a 26) s ambicí mít velkorysé uliční prostory jako ve velkých městech na rovině, například ve Vídni. V tomto duchu vznikla Masarykova a později i Husova ulice. Tyto ambice a chuť po velkoměstu v určitých případech odklonily pozornost od potenciálu Liberce tkvícího právě v jedinečné a komplikované konfiguraci terénu, který se mohl stát výjimkou v tradičním schematickém urbanismu té doby.

Liberec se ve svých počátcích rozrůstání o nová místa začal podobat, s ohledem na specifičnost terénu, Praze. Paralelou rozrůstání Prahy o Karlín může být připojování libereckého Filipova města. Množství těžko využitelných parcel k úplnému zastavění však nakonec přilákalo spíše ty, kteří více ocenili velkorysý prostor zahrad. Tím si Liberec vysloužil punc zahradního města nebo města v zeleni.

4.1.3 20. století - růst hodnoty přírodního potenciálu za hranicemi Liberce

Po hospodářském boomu 19. století přišlo období pilování a dalšího rozvoje započaté cesty. Objevila se modernistická vrstva, ale mnoho sdíleného – tak typického pro prostory 19. století a počátku 20. století – vytvořeno nebylo. Výjimečně se vyskytuje typ klasického uzavřeného bloku, stejně jako na sebe navazující činžovní domy tvořící souvislou uliční frontu. V lepším případě se staví třípodlažní solitérní bytové domy, někdy seskupené (Kristiánov, Nové město), jindy zcela osamocené (Ruprechtice). Modernistické rozvolnění a útek z komplikujících podmínek horského terénu zopakoval princip rozšiřování urbanizovaného prostoru do rovinatějších míst jako na počátku 20. století. Severské klima snad probouzí v místních lidech větší soutěživost a ambice a tím i individualismus, který se zřetelně projevuje v uspořádání města. Pospolitost obce není ve fyzickém uspořádání příliš patrná. Přitom snad konec 20. století znamenal konec převahy materiálu (vykořisťování přírody) nad

duchovnem (prolnutí s přírodou). To dokládá zvýšený zájem o okolí města než o město samotné. Nově příchozí obyvatelé lákalo právě přírodní bohatství před bohatstvím kulturním a společenským. Husova ulice byla dlouho pouhou periferií. Pro pozdější rozvoj se hodila primárně kvůli velké prázdné ploše, která se nikde jinde v blízkosti centra města nerozkládala.

4.1.4 Husova ulice a temné dvojí totalitní období

Od poloviny 40. do poloviny 50. let 20. století, čili v období přechodu z jedné totality na druhou, období násilí vůči skupinám obyvatelstva i jednotlivcům, vznikly dvě významné stavby – internační tábor a protiletecký kryt.

Více než v jiné části Liberce se v Husově ulici koncentrovaly aktivity spojené s organizací nacistické nadvlády, válečným obdobím a dobou odsunu sudetských Němců. Opět tu figurovala místa vymezující zkoumanou oblast – Strossova vila a gymnázium (dnešní budova A TUL). V již zmíněné výletní kavárně byla zřízena strážnice SS a přímo naproti (dnes hygienická stanice) stála vila přidělená Konradu Henleinovi. Na druhém pólu této lokality, v dnešní univerzitní budově A, si Konrad Henlein zařídil svoji kancelář. Další „obsazování“ pokračovalo využitím dosud nezastavěného prostoru bývalého výstaviště a dnešního Studentského náměstí. Zde byl vybudován tábor, který byl zprvu zamýšlen nejspíše jako lazaret pro raněné německé vojáky, následně byl použit jako internační tábor pro francouzské zajatce. Ti zde byli nasazeni na stavbu protileteckého krytu, který měl dokonce propojit Husovu ulici s lokalitou pod Jezírkem. Od konce války až do roku 1952 zde místo válečných zajatců zůstali sami sudetští Němci v tzv. oblastním odsunovém středisku sloužícím k jejich shromáždění a k následné organizaci odsunu. Byl to svět sám pro sebe, který obsahoval i školu a školku. Tábořem prošlo několik desítek tisíc lidí a desítky z nich, zejména kvůli útekům, zemřely.

4.2 Role oblasti Husovy ulice

Oblast Husovy ulice měla většinou dočasnou funkci, sloužila třeba k reprezentaci. Husova ulice byla již před zastavěním okolního prostoru spojnici Liberce s Harcovem. Táhne se po hřbetu kopce mezi centrem města a úpatím Jizerských hor. Oproti tomu reprezentativní Masarykova ulice prochází údolím. Proto také patří oblast kolem Husovy ulice k nejexponovanějším a zároveň nejcelistvějším oblastem navazujícím přímo na centrum města. Velice dobře je to patrné z leteckých snímků (obr. 20 – 23). K ucelenosti prostoru kolem Husovy ulice napomáhá zejména přírodní rozhraní dvou potoků, Harcovského a Jizerského. V případě Harcovského potoka se celý prostor po zatopení a vytvoření Harcovské přehrady stal rekreační oázou. Jižní svah přehrady se začal osidlovat výstavními vilami již po skončení Německé výstavy. Údolí Jizerského potoka je dodnes (díky stinnému severnímu svahu) spíše studenou roklí, byť byl tento prostor v nedávné minulosti využit k pořádání populárních Libereckých

výstavních trhů. O přínosnosti výstavby přehrady referuje ve svém textu C. Sitte³ (1901)

Je zajímavé, že v této lokalitě (po obou stranách Husovy ulice) najdeme dva různé způsoby práce s terénem, pokud zahrneme i oblast Masarykovy ulice, pak dokonce tři. V oblasti nad Harcovskou přehradou, která sloužila zejména v době Německé výstavy jako zábavní park a oddychový areál, se vytvořil základ pro uliční systém měkkých traverzálek, které byly osázeny solitéry vil, čímž získala měkký až romantický charakter (porovnej obr. 28 a 29). Jižní svah zde byl maximálně využit, navíc bez výrazných terénních zásahů (obr. 32). Prostředí podél přímé Husovy ulice je už komponováno jako podélná proudnicová zástavba zejména činžovních solitérních 3 až 4 patrových domů obdélníkového půdorysu (obr. 28). Do takovéto organizace jsou pak usazeny budovy základní i vysoké školy. Základní škola na jednom konci a Strossova podélná vila proudnicového tvaru na konci druhém. Plošina mezi Husovou ulicí a údolím Jizerského potoka byla vytvořena zcela uměle za účelem vytvoření rovinatého prostoru pro Německou výstavu a dodnes je využívána k rozvoji TUL. Odstranění kopce nad Husovou ulicí se velmi liší od úprav nad přehradou. Jeho součástí totiž bylo zavezení části Jizerského potoka tak, aby mohla být vytvořena rovná a prostorná Masarykova třída.

Skladba budov v lokalitě je pestrá. Od menších vilek čtvercového půdorysu přes výstavní honosné vilové domy (tři z nich dodnes stojí, byly postaveny při příležitosti Německé výstavy, právě tyto domy se staly základem zástavby na svazích okolo hřebenové Husovy třídy, obr. 24, 25) až po bytové podlouhlé domy. Mezi ně byly umístěny budovy základní školy (dnešní), gymnázia a ústavu pro zvelebování živností (oboje dnes patří TUL).

Oblast působí veskrze vilovým charakterem, i přesto že byla původně založená struktura ve 20. letech doplněna o činžovní domy, zejména v méně atraktivních rušných částech Husovy ulice. Podle koncentrace movitých majitelů se stala tato lokalita v Liberci „dobrou adresou“. Podle původních plánů návrhu Camila Sitteho měla středem těchto velkých budov procházet paralelně s Husovou ulicí další ulice, která byla realizována pouze částečně (obr. 9a, 9b). Dnes ale celá oblast působí harmonicky. K tomu opět přispívá fenomén zahradních úprav a okrasných keřů důležité složky prostředí. Byť zanechal Sitte jednu z velkých urbanistických stop právě v této oblasti, v době, kdy zpracovával svůj plán pro Liberec, mluvil o něm kriticky⁴.

³ Údolní přehradu, projektovanou podle plánu v harcovském údolí pro potřebu vodovodu pro užitkovou vodu, je třeba označiti za námět, který je v každém směru užitečný a poměrně snadno proveditelný. O náhradě za dětské hřiště, které tím bude ztraceno, bude pojednáno v dalších odstavcích. (Sitte 1901, str. 17)

⁴ Liberec nemá naprosto žádné ozdobné nebo zahradní architektury, žádné portály, pavilony, sloupové síně, žádné monumentální kašny- neboť jediná dekorativní stará kamenná kašna před radnicí si pro svou uměleckou méněcennost sotva zaslouží, aby zde byla připomenuta - ba dokonce nemá ani jedinou umělecky nebo historicky jakkoliv pozoruhodnou chrámovou stavbu. (C. Sitte, 1901, str. 19)

4.2.1 Současný obraz prostoru Husovy ulice

Dnešní charakter Husovy ulice, vzhledem k proměně životního stylu a nárůstu automobilové dopravy, ztrácí na majestátnosti. Velkoryse založená šířka ulice, kde se z počátku provozu objevilo na vozovce jen pár automobilů (a tím nemusel být pohyb chodců a aut oddělen), umožnila chodci pocítit, že je součástí síly tohoto založení, že je i on na ose dění. Naproti tomu v dnešní situaci je chodec vytlačen na obě strany ulice. I přesto má tato spojnice centra s oblastí nemocnice, školského areálu a s Jizerskými horami z pohledu celkové struktury města důležité postavení, i když se zejména sezónně stává hlavně „výpadovkou“ za rekreací do Jizerských hor. Málo projíždějících turistů dokáže tato přímá cesta zastavit, snad také proto, že na ní nejsou žádné obchody.

Až na pár výjimek ze záměru komponovat prostor (Sitteho muzejní náměstí) zůstal Liberci charakter, jak pravil Jan Neruda⁵, města ze včerejška, tj. narychlo rozvinutý bez rozmyslu a urbanistické koncepce. Takže dlouhé přímé ulice, podél kterých ale rušný život ve smyslu společenského nenajdete, byly zakládány jako německé Strasse, posléze počestěny na Třídy. Smysl toho slova jako přímého širokého prostoru se však zejména při transformaci do charakteru dopravního koridoru vyprázdnil a zůstal mu pouze dynamický význam ve smyslu ruchu z dopravy, u Husovy ulice automobilové, u Masarykovy ulice tramvajové.

Husova ulice/třída je hlavní dopravně-obslužnou tepnou celé oblasti nad přehradou i oblasti škol a přímou spojnici centra s Jizerskými horami. Je také koridorem, který spojuje Harcov a Jablonec. Samotný prospekt začíná v bodě protnutí s Vítěznou ulicí, kde se nachází dominantní budova základní školy, a končí u Strossovy vily. Dále pak oficiálně stoupá až k Březové aleji, kde už svoji velkorysost ztrácí. Je to dáno zejména možnostmi terénu, ale také tím, že historicky tu byla cesta do Harcova a Jablonce. Spojení s Jizerskými horami je pozdější, protože historická spojnice vedla přes Rudolfov.

Původní Sitteho kompozice (obr. 9b) zahrnula Husovu ulici do plánu kříže, jehož osou byla strmá Vítězná ulice. Je však nutno zdůraznit, že vedle toho byla do výše terénu, byť srovnaného pro Německou výstavu, naplánována ulice paralelní k Husově. Tím by se vytvořilo další optické spojení zejména současného areálu vysoké školy s centrem města. Ze Sitteho plánů lze vyčíst, že původní paralelní ulice byla situována do dnešní Čížkovy ulice, která tvoří jakousi spojnici univerzitního areálu

⁵ Historie povídá, že má Liberec své jméno od jakés Liberky, opevněné hospody; pověst dí, že od jakéhos Slovana Libora; Němci ale nevěří ani historii, ani pověsti a jmenují město Reichenberg a nevědí proč. Liberec má zcela ráz města od včerejška. Kdosi vylíčil, že Liberec vypadá, jako by byl někdo dal pyšné paláce a mizerné chatrče do jednoho pytle a pak vše vysypal, ať to padne kam padne. Pravda, chatrčí je tu dost, ale pravých paláců jsem neviděl! A ostatní domy jsou zase jen továrnami, jeden jako druhý, všechny pod břidlicí a všechny s bleskosvodem; několik set stejných modelů a dohromady jmenuje se to Liberec. (Jan Neruda: Fejeton Liberec, Národní listy z 8. 10. 1865)

na této náhorní plošině. Další pokračování přímé optické spojnice bylo přerušeno a posunuto – dnešní Vrbova a Baarova ulice (tzv. velbloud).

4.2.2 Orientační body v oblasti Husovy ulice

Spíše než o orientačních bodech (obr. 17, 18, 19) v nepřehledném terénu Liberce (kterými mohly být spíše tovární komíny vystupující hromadně v různých částech Liberce, povětšinou z údolí) můžeme mluvit o umisťování monumentálních (povětšinou veřejných) budov. Vítězná ulice stoupající od zamýšleného muzejního náměstí nedaleko křižovatky Vítězné a Masarykovy ulice je svědkem velkorysého záměru veřejných institucí Muzea, Lázní a Obchodní živnostenské komory. Nejnovější mohutnou stavbou z doby první republiky byl Ústav pro zvelebování živností (1928, arch. Max Kühn) v dnešní Čížkově ulici a budova Gymnázia z roku 1924 (dnešní budova A TUL) v Hálkově ulici. Nový orientační bod, který je schován pohledům z Husovy ulice je věž administrativního centra TUL (2009, arch. Jiří Suchomel). Dominant v okolí Husovy ulice najdeme ale poskromnu. Jedněmi z prvních výrazných budov v době, kdy tento prostor nebyl urbanizován, byly budovy Německé výstavy⁶. Tato velkolepá pro krajinný vzhled determinující akce se stala motorem pozdější urbanizace této oblasti. Ještě před seriózním obydlím zde byly náznaky dopravní infrastruktury (výstavní linka tramvaje, nové cesty) a hlavně proběhly úpravy v okolí přehrady, ze kterých následující rozvoj profitoval (ne nepodobné akci výstavby areálu Mistrovství světa 2009 ve Vesci). Německá výstava byla megalomanským podnikem, pokusem demonstrovat hospodářskou a kulturní sílu Němců v Čechách. Na druhou stranu se

⁶ Toto místo bylo totiž vybráno jako jediný doposud nezastavěný prostor v blízkosti města, který byl dobře přístupný ulicí Heinricha Liebiega (Husovou). Planina i svah směrem k přehradě (1904) poskytovaly vhodný prostor k začlenění scenérie výstavního areálu do silně působícího přírodního rámce. Architektonické řešení celého areálu navrhl profesor vídeňské techniky Max Fabiani. Západně od promenádní hlavní cesty vyrostla do oblouku koncipovaná řada hlavních pavilonů s ústřední budovou završenou kopulí, po níž stála v nice impozantní Metznerova kašna. Několik menších a větších pavilonů vzniklo na svahu k přehradě, byly propojené spleť komunikací. Hlavní vstup se nacházel před dnešní základní školou na Husově ulici. Koleje výstavní tramvajové linky končily těsně před osmnáctimetrovou dřevěnou pagodou před vstupem. V domě umění byla výstava věnována soudobé výtvarné produkci německých umělců. V domě města Liberce se nacházela kulturněhistorická expozice. Jeho architektura vycházela z posecesních forem klasicizujícího neobaroka, podobně jako další řada staveb v Liberci. Navrhnutý byl architektem Rudolfem Scholzem. Význam domu byl hlavně v jeho umístění, byl prvním objektem na hlavní komunikaci (hned u hlavního vchodu) vedle ústředního výstavního komplexu tvořeného do oblouku postavenými pavilony. Celý areál by směle konkuroval některým dnešním zábavním parkům. Z atrakcí, které zde byly umístěny, můžeme například uvést dlouhou skluzavku ve svahu nad přehradou, po níž se na člunech návštěvníci sklouzli až na vodní hladinu, tyrolskou vesničku, umělou skálu, na jejímž úpatí stála chata libereckých alpinistů. Dokonce sama přehrada se několikrát změnila v moře, když na pozadí umělých útesů probíhaly na její hladině námořní bitvy modelů válečných lodí. Atrakcí výstavy byla i lázeňská kolonáda s jedinečnými pavilony chovajícími se jako sochy.

událost promítla do prezentace síly technické dopravní vybavenosti, kterou dokládá výtah – zábavní ozubnicová dráha, která dopravovala od přehrady výše k výstavišti, nebo již zmíněná tramvaj vedená až k bráně výstaviště. Z té doby je také nová silnice do Harcova po levém břehu přehrady, která sloužila jako náhrada za výstavištěm přerušenu ulici Heinricha Liebiega.

Jinak v širším rámci můžeme mluvit o optické ose spojnici Liberecká výšina – sanatorium – Husova ulice – radnice – Ještěd. Postupem času, zvláště když se tyto dominanty neudrží a přerůstá je vegetace, tato pojítka, díky kterým se obyvatel města orientuje, mizí. Navíc do této spojnice vstupují nové překážky, jako například desková budova nemocnice z 80. let 20. století. O důležitosti zachování průhledů do okolní krajiny jako základního orientačního rámce tohoto města, o zapojování přírodních prvků jak uvnitř města, tak na obzoru okolních kopců, píše ve své stati o Liberci C. Sitte (1901).⁷ Zároveň ale dodává, že s tímto obrazem nikdo záměrně nepracuje a že jsou to velké maličkosti, které vytvářejí dobré město v měřítku člověka.⁸ Zajímavým ohraničením jednoho z konců rovné a přímé Husovy třídy jsou z pohledu orientace tzv. Vendulka (nárožní dům, bývalá prvorepubliková výletní restaurace) a čelo Strossovy vily – čela obou staveb evokují svým proudnicovým tvarem přídě lodí, které zakotvily v tomto prostoru. Tvoří tak zajímavý protipól bokem natočené základní školy na druhém konci Husovy třídy.

4.2.3 Ne/urbanizmus – individualizmus – veřejný prostor – sport

Urbanismus je i (tvorba města) odrazem povahy a charakteru společenství, které zde žije. Společným rysem severanů je „souboj“ s přírodou, který vede každý sám. Je to boj o přežití, kde si za svůj úspěch může každý sám. Město je prostředím, ze kterého vyčnívají pouze ty větší a silnější solitéry, avšak bez cíle vytvořit jednotnou hmotu pospolitého města v pravém slova smyslu. Oblast Husovy ulice demonstruje přístup ryze pragmatického využití volného prostoru pro rozšíření města. Bez zásadní urbanistické kompozice a bez rozvržení, zde byla po ukončení velkolepé Německé výstavy rozvržena uliční síť s hlavní stabilizovanou ulicí (historickou spojnici centra s Harcovem) Husovou ulicí. Tato struktura se pomalu začala zaplňovat velkými či menšími vilami, obytnými domy i monumentálními veřejnými stavbami. Bez vyšších ambic je tak tento prostor, ač prorostlý bujnou pěstěnou vegetací, pouze souborem solitérů, v nichž i výrazné a mohutné domy jsou tak trochu ztraceny. Celková výšková hladina veškeré zástavby je totiž zhruba na stejné úrovni (tomu nahrává

⁷ Přesto však je Liberec krásné město, neboť na každém kroku nacházíme četné půvabné pouliční obrázky, přímo vhodné k tomu, aby byly uvedeny na jeviště, krásné výhledy na hory prostírající se kolem, s četnými malebnými skupinami stromů jak v popředí, tak ve vzdálené krajině. (Jan Neruda: Fejeton Liberec, Národní listy z 8. 10. 1865, str. 19)

⁸ Liberec je město zcela malebné, což sice je dar přírody, ale hodí se zvláště k tomu, aby se nyní také s poměrně nepatrným finančním nákladem dohonilo to, co bylo doposud zameškáno v ryze umělecké monumentální výstavbě. (str. 19 tamtéž)

právě výškové členění terénu) nebo pouze nepatrně graduje. Domy, které by svým měřítkem mohly přirozeně dominovat okolí, se tak stávají součástí tekoucí hmoty jednotlivých domů spojených vzájemně propojenou zelení.

Ve velmi malé míře se zde vyskytují vertikály, de facto jde o absenci sakrálních staveb. Vybavenost co do nabídky služeb zde také není, při vzniku se na ni příliš nepomýšlelo nejspíše kvůli blízkosti samotného centra města. Obchody, kavárny, restaurace apod. na Husově třídě a v jejím okolí najdete zkrátka velice těžko. Celá oblast má jasně rezidenční charakter bez dalších vložených obslužných funkcí. Tím jako by se předvíдалa doba nakupování ve velkých supermarketech.

Nejspíše kvůli lineárnímu průjezdnímu charakteru Husovy ulice a její funkci významné spojnice nejprve s Harcovem, posléze se středisky v Jizerských horách, se zde nevytvořilo centrum této lokality, které je možné vysledovat s dobudováním univerzitního areálu v současných zárodcích vytváření centra.

Zkrátka koncepce veřejného prostoru ani urbanistická koncepce zde nebyly. Kdo by se také v severském klimatu chtěl venku promenádovat, debatovat a ukazovat? Na druhou stranu jsou naopak zajímavým fenoménem místa, kde se lidé setkávají za účelem vykonávání sportovního pohybu nebo relaxace. Těžištěm se v tomto smyslu stala již zmíněná Harcovská přehrada. Jedná se o uměle vytvořený prostor, který byl využit už při Německé výstavě jako nedílná součást mnoha vodních atrakcí. Pro velké množství lidí ze širokého okolí se později stala synonymem městské rekreace. V blízkosti samotného centra města můžete plavat, opalovat se, v zimě bruslit nebo hrát hokej. Díky této vodní ploše zde vznikla populární pláž s letní restaurací. Objevují se zde i sporty v Liberci spíše nevídané, například kanoistika. Zajímavým dokladem horského sportovního města je také přítomnost skokanského můstku přímo ve městě, a to na kraji údolí Jizerského potoka za dnešní univerzitní budovou B směrem od Husovy ulice.⁹

4.2.4 Fenomén zahradní město / vilová čtvrť a fenomén rekreace

Tyto dva fenomény by se daly nazvat spojením bydlení a rekreace ve městě. Celkově je Liberec zasazen do původního silně přírodního prostředí, které si postupem času podmaňuje a přetváří jej. Vzhledem k členitosti a geometrickým schémátům tradičního urbanismu se v Liberci nepodařilo vybudovat souvislou masu městské zástavby, ani jiným netradičním způsobem zorganizovat jednotlivé domy do organického systému provázaného s výraznou morfologií libereckého terénu. Tak se vytváří navzájem nevymezené, neustále se prolínající obytné oblasti, které dohromady představují jedno velké zahradní město. Někde jsou zahrady

⁹ V letech 1957-58 podle návrhu J. Ziky byl postaven vysokoškolským klubem cvičný můstek. Později vedle tohoto můstku s normovým bodem 25 metrů vyrostl ještě malý P15. Oba můstky byly pokryty umělou hmotou. V sedmdesátých a osmdesátých letech můstek proslul každoročním žakovským turné u příležitosti LVT. (Slavík, J., Slavík, S., 2003, str. 62)

vědomě vytvořené a pěstované, jinde jsou to zbytky původního zalesnění, případně sousedství neprostupných údolí nebo okrajů lesů vlastních hor. V tomto rámci má každý vizuálně nebo přímo fyzicky přístupný přírodní prostor k pobývání. Je to tedy základní všudypřítomná kvalita bydlení v Liberci. Díky tomu, i přes z jistých pohledů nevýhodnou geografickou a klimatickou polohu, se do Liberce stěhují stále noví lidé. Nadto velké množství Liberečanů praktikuje nějaký sport nebo turistiku v přímém přírodním okolí Liberce. Nadneseně řečeno, pobyt v Liberci lze popsat jako determinovaný rekreací. K tomu přispívá i forma zahradního města, jehož luxusnější části individuálního bydlení se dají nazvat vilovými čtvrtěmi.

Vilová zástavba v prostoru ulic Vítězná a Vrbová vzniká již na sklonku 19. století. S výstavou souvisí jen tři vily. Dvě reprezentují stavební společnost Gemeinnützige Baugesellschaft, projektoval je Ernst Schäfer, jsou jimi čp. 127 v Klášterní ulici (sídlo organizační správy výstavy a poštovního úřadu) a čp. 129 tamtéž. Doplnovala je ukázka moderního zaměstnaneckého bydlení, čp. 128 ve Fučíkově ulici od Jakoba Schmeissner, využívaná během výstavy jako pavilon firmy Liebieg. V rámci komplexních urbanistických projektů k této lokalitě by bylo vhodné, vzhledem ke jmenování architekta Rösslera, alespoň zmínit jeho nerealizovaný velkorysý projekt publikovaný v Zeitschrift des Nordböhmisches Gewerbemuseums (Schindler, 1907, s. 83 – 85), kde se již mimo jiné objevuje i projekt zmiňované školy.

4.3 Historické zobrazování na pohlednicích

Pohlednice jsou obrazy, které nám nabízejí pohled na aktuální kulturní místo. Nejstarší liberecké pohlednice (1886) nezobrazují město, ale Ještěd, tehdy nesnadno přístupný vrchol (obr. 17, 19, 26, 27). Velice častým tématem libereckých pohlednic bylo panoráma z Výšiny, odkud se rozprostírá pohled na celou oblast Husovy třídy, na ose Výšina – sanatorium – Husovka – historický střed – Ještěd. Dalším častým tématem pohlednic byla neobvyklá stavba ve městě, přehrada Harcov.

První historické fotografie Liberce se zaměřovaly zejména na zobrazení ještědského hřebene s horskou chatou na vrcholu. Později, zřejmě z Liberecké výšiny, se detailněji zobrazovala nejprve oblast kolem Masarykovy ulice, kde vznikaly první palácové vily v palladiánovském neoklasicismu, prostor kolem Husovy ulice byl v té době ještě zalesněný (obr. 26).

V druhé fázi, kdy se vystavěl provizorní areál Německé výstavy, se zobrazuje na fotografiích scéna s přehradou (obr. 30 a 31) a monstrózními pavilony na hřbetu za Husovou ulicí. V dalším období se vyskytují pohlednice opět z Liberecké výšiny, tentokrát už s vyčištěnou planinou po Německé výstavě (obr. 25). Samostatnou kapitolou je zobrazování Harcovské přehrady ve směru k Ještědu a ve směru k Jizerským horám se sanatoriem a Libereckou výšinou.

Na vybraných fotografiích (obr. 24 - 32) tedy můžeme vysledovat změnu oblasti kolem Husovy ulice od původního zalesněného prostoru až k vymýcenému lesu.

Další fotografie už ukazují holé louky a terén srovnaný pro Německou výstavu (obr. 25). Fáze provizorií a kulis Německé výstavy je jedna z nejvýraznějších v této lokalitě. Paralelou tohoto fenoménu světových výstav a měřítkem staveb srovnatelných pompézností a dočasností je například Eiffelova věž.

Po tom, co velká měřítká vilových domů nad přehradou a monumentálních veřejných staveb za Husovou ulicí pohltily vzrostlé stromy, můžeme z fotografií vystopovat základní orientační místa této oblasti, což je zejména základní škola na Husově ulici, Liberecká přehrada a areál TUL. K tomu se připojují posléze celoměstské orientační body, např. budova nové Nemocnice, věž Radnice a vysílač Ještědu.

Na pohlednicích, a tím v podstatě i v realitě složitého libereckého prostoru, chybí dominanty (vertikály), které by posloužily pro lepší orientaci ve městě a pro jeho pochopení, případně sjednocení.

5. ULIČNÍ SYSTÉM V OBLASTI HUSOVY ULICE

Před první světovou válkou se objevují počáteční náznaky uličního systému, a to jak u dnešní Vítězné ulice, tak v prostoru nad přehradou (obr. 32), tj. Tegetthoff Strasse (dnešní Fučíkova). Na tento vývoj navazuje vznik dalších dvou ulic, a sice Blahoslavovy (Demantius Strasse) a Chelčického (Felgenhauer Strasse), které společně s prvně jmenovanou ulicí protínají svahy nad přehradou. K tomu je možné doplnit i dnešní Boční (Schütze Strasse), Veleslavínovu (Hoffmann Strasse, přímo na dnešní Husově ulici) a Bendlovu ulici (Schinkel Strasse) jako spojnicí mezi dnešními ulicemi Heydukova a Fibichova.

Medailony osobností, podle kterých byly ulice pojmenovány uvedené v podkapitole 5.3, pomáhají přiblížit proměnu hodnot a politických systémů v průběhu asi sto deseti let vývoje zkoumané uliční sítě.

5.1 Vývoj uličního systému

Geometrický model uličního systému v oblasti Husovy ulice byl zpracován z dvou starých map jako vrstva GIS. Na obrázku (schéma 1) vidíme úbytek (nebo změnu) některých linií v roce 1938 oproti roku 1901. Není však odlišena skupina linií, která oproti roku 1901 do roku 1938 přibyla.

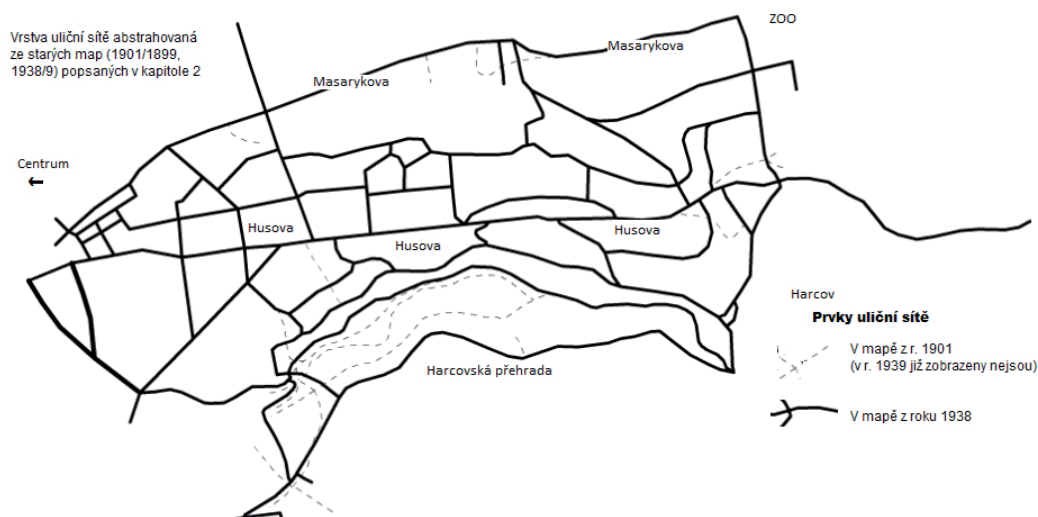

Schéma 1: Geometrický model uličního systému v oblasti Husovy ulice sestaven z map z roku 1899/1901 a 1938/39 (viz. kap. 2) jako liniová vrstva GIS (sestavil J. Šmída, L. Ličík)

Za zmínku stojí také změna původních spojnic, které se nacházejí na dně přehrady na systém chodníků a ulic, jehož základem jsou hráze a břehy přehrady.

Dnes	1894	1904	1910	1932	české názvy meziválečné
Husova ulice	Steffans Strasse	Heinrich Liebig Strasse	Heinrich Liebig Strasse	Heinrich Liebig Strasse	Třída Jindřicha Liebiega
Vítězná	⌞ ⌞ ⌞ Pozn. 1: V roce 1948 byla dnešní Husova ulice označena v dobové mapě názvem:	Radetsky Strasse	Radetsky Strasse	Gerhard Hauptmann Strasse	Třída Gerharda Hauptmanna
Svobody				Harzdorfer Strasse	Harcovská třída
Vrbova				Hamerling Strasse	Hamerlingova třída
Ondříčkova				Kammerberg Strasse	U komorního vrchu
Hálkova	Krankenhausgasse			Gymnasium Strasse	Gymnasiijní třída
Čížkova				Kant Strasse	Kantova třída
Heydukova				Hubert Tille Strasse	Třída Huberta Tilleho
Studentská		Pozn. 2: Podle adresáře z roku 1915 bývalá výstavní budova Johann Liebig company má adresu Tegetthoff Strasse 5		Kamillo Horn	Třída Kamila Horna
Bendllova					
Boční				Schütze Strasse	Schützeho třída
Veslavínova				Hoffmann Strasse	Hoffmannova třída
Fučíkova			⌞ ⌞ ⌞ Tegetthoff Strasse	Robert Blum Strasse	Roberta Bluma třída
Blahoslavova				Demantius Strasse	Demantiova třída
Chelčického				Felgenhauer Strasse	Felgenhauerova třída
Pozn. 3: Doplněno podle Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger Reichenberg 1938 (adresář z roku 1938) ↑↑↑					
Dnes	1939 (18.12. 1938)	1942	1946	1958	1981
Husova ulice	Heinrich-Liebig-Strasse	Heinrich-Liebig-Strasse	Husova třída	Husova třída	Husova ulice
Vítězná	Gerhard Hauptman Strasse	Gerhard Hauptman Strasse	Rooseveltova třída	Třída 1. máje	Vítězná
Svobody	Harzdorfer Strasse	Harzdorfer Strasse	Svobody	Svobody	Svobody
Vrbova	Hamerling Strasse	Hamerling Strasse	Jana Vrbý	Jana Vrbý	Vrbova
Ondříčkova	Kammerberg-Strasse	Kammerberg-Strasse	Ondříčkova	Ondříčkova	Ondříčkova
Hálkova	Gymnasium Strasse	Gymnasium Strasse	Hálkova	Hálkova	Hálkova
Čížkova	Kant Strasse	Kant Strasse	Čížkova	Čížkova	Čížkova
Heydukova	Hubert Tille Strasse	Hubert Tille Strasse	Heydukova	Heydukova	Heydukova
Studentská	Kamillo Horn	Kamillo Horn	Dr. Karla Jaroše	?	Studentská
Bendllova		Schinkel Strasse	Bendllova	Bendllova	Bendllova
Boční	Schütze Strasse	Schütze Strasse	Boční	Boční	Boční
Veslavínova	Hoffmann Strasse	Hoffmann Strasse	Veslavínova	Veslavínova	Veslavínova
Fučíkova	Robert Blum Strasse	Tegetthoff Strasse	Dr. Soukupa	Fučíkova	Fučíkova
Blahoslavova	Demantius Strasse	Demantius Strasse	Jana Blahoslava	Jana Blahoslava	Blahoslavova
Chelčického	Felgenhauer Strasse	Felgenhauer Strasse	Chelčického	Chelčického	Chelčického

Tab. 1: Vývoj uliční sítě a názvů ulic oblasti Husovy ulice podle starých map a archiválií (zpracoval V. Hájek)

Aktuální název	1904	1910	1932	1939 (18.12. 1938)
Husova ulice	textilní průmyslník (H. Liebieg)	textilní průmyslník (H. Liebieg)	textilní průmyslník (H. Liebieg)	textilní průmyslník (H. Liebieg)
Vítězná	vojévůdce (J.V. Radecký)	vojévůdce (J.V. Radecký)	literát, laureát Nobelovy ceny (G. Hauptman)	literát, laureát Nobelovy ceny (G. Hauptman)
Svobody				
Vrbova			báseň (R. Hamerling)	báseň (R. Hamerling)
Ondříčkova				
Hálkova				
Čížkova			filozof (I. Kant)	filozof (I. Kant)
Heydukova			obchodník (H. Tille)	obchodník (H. Tille)
Studentská			skladatel (K. Horn)	skladatel (Kamillo Horn)
Bendllova				
Boční				
Fučíkova		admirál (W. Tegetthoff)	textilní průmyslník (A.F. Schütze)	textilní průmyslník (A.F. Schütze)
Blahoslavova			spisovatel, politik (R. Blum)	spisovatel, politik (R. Blum)
Chelčického			hudebník (Ch. Demantius)	Hudebník (Demantius)
			teolog (P. Felgenhauer)	Teolog (Felgenhauer)
Aktuální název	1942	1946	1958	1981
Husova ulice	textilní průmyslník (H. Liebieg)	teolog (J. Hus)	teolog (J. Hus)	Teolog (Jan Hus)
Vítězná	literát, laureát Nobelovy ceny (G. Hauptman)	prezident (F. D. Roosevelt)		
Svobody		generál, ministr obrany (L. Svoboda)	generál, ministr obrany (L. Svoboda)	generál, ministr obrany (L. Svoboda)
Vrbova	báseň (R. Hamerling)	báseň/spisovatel (J. Vrbna)	báseň/spisovatel (J. Vrbna)	báseň/spisovatel (J. Vrbna)
Ondříčkova		houslista (F. Ondříček)	houslista (F. Ondříček)	houslista (F. Ondříček)
Hálkova		báseň, novinář, kritik (V. Hálek)	báseň, novinář, kritik (V. Hálek)	báseň, novinář, kritik (V. Hálek)
Čížkova	filozof (I. Kant)	liberecký radní (O. Čížek)	liberecký radní (O. Čížek)	liberecký radní (O. Čížek)
Heydukova	obchodník (H. Tille)	báseň (A. Heyduk)	báseň (A. Heyduk)	báseň (A. Heyduk)
Studentská	skladatel (K. Horn)	odbojář (K. Jaroš)	?	
Bendllova	architekt (K. F. Schinkel)	spisovatel/skladatel (K.V. Bendl)	spisovatel/skladatel (K.V. Bendl)	spisovatel/skladatel (K.V. Bendl)
Boční	textilní průmyslník (A.F. Schütze)			
Fučíkova	admirál (W. Tegetthoff)	politik (F. Soukup)	komunista, novinář (J. Fučík)	komunista, novinář (J. Fučík)
Blahoslavova	hudebník (Ch. Demantius)	biskup Jednoty Bratrské (J. Blahoslav)	biskup Jednoty Bratrské (J. Blahoslav)	biskup Jednoty Bratrské (J. Blahoslav)
Chelčického	teolog (P. Felgenhauer)	teolog (P. Chelčický)	teolog (P. Chelčický)	teolog (P. Chelčický)

Tab 2: Profese osobností v názvech ulic v okolí Husovy ulice

Při přípravě dat z map a archivních materiálů pro historii změn názvů ulic v studované oblasti byla vypracována tabulky 1 a 2, které obsahují chronologii vzniku jednotlivých ulic. Tabulky zachycují období od r. 1848 do současnosti. Názvy a existence ulic je v nich doložena k rokům 1848, 1894, 1904, 1910, 1932, 1939, 1942, 1946, 1958, 1981 a aktuálnímu stavu.

K staletím osamocené cestě (v roce 1848 označené Krankenhausgasse dnešní Husovy ulice) přibývá v roce 1904 dnešní ulice Vítězná a systém se rozrůstá až do dnešní sítě, ve které jsme sledovali 15 ulic. Z nich jako poslední název zjištěný v materiálech z roku 1942 je dnešní Bendlova ulice.

5.2 Vilová zástavba a uliční síť

Charakteristickým rysem mnohých ulic v okolí Husovy ulice, jakož i Husovy ulice samotné je vilová zástavba. Výstavba vil akceleruje v druhé polovině 19. století, stejně tomu bylo i u ostatních měst. V Liberci souvisela s prudkým rozvojem textilního a strojírenského průmyslu. Doposud nevýrazné město se začalo proměňovat na moderní průmyslové velkoměsto řídící se architektonickými vzory Vídně, Drážďan a Mnichova. Vily představovaly protiklad k tvrdé industriální realitě. Stavěly se na klidných příjemných místech ve městě, často s velkorysým výhledem do krajiny. Vily mají kromě funkce obývací zpravidla také funkci reprezentativní, ukazují společenské postavení, vkus či kulturní příslušnost majitele. Charakterizujícím sjednocujícím prvkem architektonicky různorodých staveb jsou jejich zahrady, měřítko území zahrad a jejich společný styl.

V dnešních ulicích Ondříčkova (tehdejší Kammerberg Strasse), Vrbova (Hamerling Strasse) a Vítězná (Radetsky Strasse) se již v průběhu výstavy objevuje vilová zástavba, jež se také rodí v jihozápadní části výstavy, tj. především v dnešní Fučíkově ulici (tehdejší Tegenthoff Strasse). Je možné jmenovat vlastní dům architekta Maxe Kühna (čp. 796-I) ve Vrbově ulici který byl vystavěn stavitelem Alfredem Hübnerem v letech 1907 – 1908, nebo vilu dr. Emila Tauscheho (čp. 851-I) navrženou architektky Maxem Kühnem a Heinrichem Fantou roku 1910 (Zeman 2011). Nejenom v tomto místě se objevuje zástavba, dle plánu Liberce z roku 1910 (SOkA Liberec Z/9) je několik budov umístěno v jihozápadní části zkoumaného území, tj. v prostoru dnešní Fučíkovy ulice. Zajímavá je bývalá budova společnosti Johann Liebieg Comp., která zde stojí již od doby výstavy. Dříve sloužila jako firemní pojišťovna. Podle *Libereckého adresáře* z roku 1915 byla její adresa Tegenthoff Strasse 5, což je dnešní Fučíkova ulice, čp. 5. (Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger Reichenberg 1915)

Mezi zajímavou meziválečnou výstavbu tohoto období patří:

- Holdinghausenova vila (č. p. 184-V) v Husově ulici z roku 1924, navrhli ji architekti Lossow a Kühn. Má prvky zdomácnělé barokizující moderny a soudobého neoklasicismu, který zřetelně navazuje na silné místní tradice (Zeman 2011).

- Strossova vila (čp. 186-V) dodnes patří mezi nejvýraznější meziválečné stavby v Liberci. Lidově byla v té době nazývána „Nilschiff (Nilská loď)“. Mezi česky mluvícím obyvatelstvem byla známá pod přezdívkou Ponorka (Engelmannová 2007). Franz Stross, liberecký továrník židovského původu, získal počátkem 20. let 20. století pozemek pro stavbu svého „venkovského domu“ a svěřil vypracování projektu architektovi Thilo Schoderovi. Budovu nakonec vystavěl v letech 1923 – 1925 zkušený liberecký stavitel Adolf Bürger (Technik 1995). Budova je mimořádně krystalickým příkladem dynamického expresionismu. Stross byl nucen z finančních důvodů vilu opustit v roce 1937 (Zeman 2011). Byla prodána jistému Hermannu Galawarschnigovi (Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger Reichenberg 1938), ale v roce 1939 byla zkonfiskována a během války využívána gestapem. (Zeman 2011).
- Vollertova z roku 1926, práce architekta Maxe Kühna, je ukázkou v té době oblíbeného neklasicistního revivalu (Zeman 2011).
- V průběhu 30 let se začínají objevovat i funkcionalistické vily, jako například dvě stavby pražského architekta Berholda Schwarze v Bendlově ulici. Tu starší (čp. 1132-V) navrhl pro Rudolfa Rosenbacha v letech 1931 – 1932. Druhá Schwarzova vila (čp. 1153) z roku 1933 byla postavena pro kožního a zubního lékaře Karla Mauthenera a je označena Zemanem (2011) za nejelegantnější funkcionalistickou vilu v Liberci.
- Zajímavý osud má tzv. Henleinova vila (dnes Husova ulice čp. 315), která původně patřila členu liberecké židovské obce Ing. Juliu Herschovi. Ten byl nucen ji opustit roku 1938 (Engelmannová 2007). Po něm se do ní nastěhoval říšský místodržící Konrad Henlein i přesto, že se mu původ předchozího majitele přičil (Karpaš 2004). Po ukončení války byla budova svěřena Svazu osvobozených politických vězňů (SOPV) a bylo v ní zřízeno muzeum nacistického barbarství. Od roku 1955 do roku 1964 fungovala jako pobočka Severočeského muzea Liberec. Následně zde byly zřízeny jesle a od roku 1992 zde působí hygienická stanice (Karpaš 2004). Zde je vidět jistá paralela s tzv. Strossovou vilou, v níž dodnes také sídlí Krajská hygienická stanice (Zeman 2011).

5.3 Změny názvů ulic

Zajímavé je, že se v nově urbanizovaném prostoru objevují z velké části pouze jména osob, která bylo v některých případech velmi těžké nebo dokonce nemožné identifikovat. V tomto prostoru máme uvedeny pouze dva místní názvy: Kammerberg Strasse – U komorního vrchu, dnešní Ondříčkova ulice, a Harzdorfer Strasse – Harcovská třída, dnešní Svobodova ulice). Nejdůležitějších milníků při pojmenovávání (přejmenování) ulic bylo celkem pět (srovnej s tab. 1). Období po sametové revoluci (po roce 1989) je možné vyčlenit jako šesté období změn názvů ulic, ale nedošlo k tomu ve studované oblasti.

1) Období Rakouskouherské monarchie (do roku 1918)

Objevuje se zajímavá škála osobností od představitelů branné moci habsburské monarchie (Radeckého a Tegetthoffa) přes význačnou místní osobnost Heinricha Liebieg až k rakouskému básníkovi Robertu Hamerlingovi.

2) Období tzv. První republiky (1918 – 1938)

S rozpadem Habsburské monarchie se proměňují názvy ulic, v nichž byl jasně patrný rakouskouherský element. To je vidět především tam, kde se objevili vojáci. Radeckého ulice (dnešní Vítězná) byla přejmenována na třídu Gerharda Hauptmanna, německého laureáta Nobelovy ceny za literaturu. Tegetthoffova ulice (dnešní Fučíkova) se stala Třídou Roberta Bluma, který byl německým liberálem popraveným ve Vídni roku 1848. V průběhu dvacátých a třicátých let je možné sledovat územní expanzi a tím i vznik dalších ulic, v jejichž názvech se stále převažují jména Němců. Zde se také objevuje Schützeho třída, pojmenovaná po jednom ze členů významné liberecké rodiny, která podnikala v oblasti textilního průmyslu. Bohužel přesnou osobnost se nepodařilo vyhledat. Tento problém se váže i k Hoffmannově třídě, o té více níže.

3) Období připojení k Velkoněmecké říši (1938 – 1945)

V tomto období se objevuje pouze jedna významnější změna, přejmenování Třídy Roberta Bluma zpět na Tegetthoffovu, jelikož rakouský admirál je politicky schůdnější než německý liberál. Nově vzniklou ulicí v tomto období je Schinkelova (dnešní Bendlova).

4) Období tzv. Třetí republiky (1945 – 1948)

Po druhé světové válce zahýbal celým pohraničím, ba dokonce celou republikou, odsun Němců. Již v roce 1946 je celá oblast kompletně přejmenována podle v té době významných osobností, mezi které patří americký prezident F. D. Roosevelt (dnešní Vítězná ulice), jeden z tzv. mužů 28. října Dr. Soukup, odbojář Dr. Jaroš nebo místní rodák Otakar Čížek, po kterém byla dokonce pojmenována ulice, kde bydlel. Dále pojmenování ulice pode generála Svobodu (s největší pravděpodobností, ulice však mohla být pojmenována podle stavu po osvobození) a mnoho dalších, především básníků a spisovatelů. Nejasným jménem zůstává Benda – k názvu ulice jsou níže uvedeny obě nejpravděpodobnější možnosti.

5) Období komunistického režimu (1948 – 1989)

Z dostupných map vyplývá, že k poslednímu významnému přejmenovávání ulic došlo po roce 1950. Názvy ulic byly přizpůsobeny dobové politické rétorice. Především spojený s demokratickými osobnostmi. Rooseveltova třída se změnila na Třidu 1. máje (později Vítězná). Ulice Dr. Karla Jaroše, nazývaná podle jednoho z příslušníků protinacistického demokratického odboje, byla v průběhu 60. let 20. století přejmenována na Studentskou. Z ulice Dr. Soukupa se stala Fučíkova.

V dvou tabulkách (tab. 1, tab. 2) je zahrnut vývoj názvů ulic v oblasti Husovy ulice. Shrnují osobnosti v názvech ulic a jejich profese. Roky, ke kterým jsou jednotlivé údaje vztaženy, nejsou hraniční. Datují vznik jednotlivých map, jež byly použity pro tuto publikaci. Pouze pro české meziválečné názvy posloužila data z libereckého adresáře (Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger Reichenberg 1938). U druhé tabulky (tab. 2) je použita sekundární literatura uvedená i u medailonů.

5.4 Osobnosti v názvech ulic

V této kapitole jsou uvedeny osobnosti, které je možné nalézt v názvech ulic oblasti Husovy ulice. Jak už bylo uvedeno, byly ulice v této oblasti pojmenovávány skoro výhradně (až na dva případy) dle různých osobností. Místní názvy mají tu výhodu, že většinou, na rozdíl od osobností, méně podléhají tlaku doby a tolik se nemění.

Poznámka: Názvy ulic jsou řazeny od nejstaršího k nejmladšímu v původním jazyce. Pro zachování kontextu jsou připojeny i místní názvy. U osobností, které nebyly explicitně identifikovány, jsou uvedeny obě dvě varianty (např. Bendl). K osobnostem, které se nepodařilo přesně dohledat, byl zařazen příslušný komentář.

Schinkel Strasse - Bendlova ulice

Karl Friedrich Schinkel (1781 – 1841)

Německý architekt a malíř, zakladatel klasicistního stavitelství v Německu, kde se stal jeho hlavním reprezentantem. Ve svém díle se výrazně inspiroval řeckým slohem z Periklovy doby. Mezi jeho nejpodstatnější stavby patří berlínské muzeum a činoherní divadlo. Jako sochař je autorem pomníku pruského krále Friedricha II. a pomníku generála Scharnhorsta v Berlíně. Z malířské tvorby je možné zdůraznit nástěnné obrazy uložené v berlínském muzeu, které znázorňují pravěk lidstva. Dále pak několik krajin a pohledy na památné budovy, např. Náměstí sv. Marka v Benátkách nebo Římský Kapitol. *(Ottův slovník naučný 22. díl)*

Václav Bendl (1833 – 1870)

Český spisovatel a překladatel narozen v Turnově. Patřil mezi přední přispěvatele do časopisu Lumír v letech 1853 – 1857. Je autorem zdařilých překladů výpravných básní Puškina a Lermontova vydaných v *Časopise České muzeum*. V letech 1854 – 1855 spoluzakládal satiricko-humoristický časopis *Rachejtla*, vyšla pouze čtyři čísla. Roku 1860 byl vysvěcen na kněze, působil v Klatovech a posléze jako školní katecheta na Volyni, kde roku 1870 zemřel. *(Ottův slovník naučný 3. díl)*.

Karel Bendl (1838 – 1897)

Český hudební skladatel, pražský rodák, absolvoval varhanickou školu v Praze, krátce působil v Bruselu, Amsterdamu a Paříži. Po návratu se stal ředitelem hudebního spolku Hlahol. Vedle Bedřicha Smetany a Antonína Dvořáka patřil k nejznámějším českým skladatelům 19. století. Mezi jeho díla patří opery *Lejla*, *Břetislav a Jitka*, *Černohorci*, *Švanda Dudák* a další. Je autorem několika operet, baletu a mnoha orchestrálních a sborových skladeb. *(Ottův slovník naučný 3. díl)*.

Demantius Strasse - Blahoslavova ulice

Christoph Demantius (1567 – 1643)

Učitel hudby, muzikant, hudební skladatel, autor církevních a světských děl, liberecký rodák po roce 1590 působil v Budyšině. Zde vydává své první teoretické dílo, *Hudební formy*. Tvůrčího vrcholu dosáhl roku 1604. Byl jmenován ředitelem kůru v saském Freibergu, kde se zasloužil o rozvoj církevní a světské hudby. Celkem byl ženatý čtyřikrát, v jeho šlépějích pokračoval i syn Christian, který se stal učitelem hudby a varhaníkem, avšak věhlasu svého otce nikdy nedosáhl. (Talle 2001)

Jan Blahoslav (1523 – 1571)

Český spisovatel, historik a teolog narozen v Přerově. Používal pseudonym Apterix. Roku 1557, ve věku 34 let, se stal biskupem Jednoty bratrské. Ve svém díle se věnuje otázkám především teologickým (*Sepsání o rozdíle Jednoty bratrské od luteránské, Nový zákon vnově do češtiny přeložený – překlad nového zákona do češtiny*), historickým (*O původu Jednoty a řádu v ní, Historie bratří českých*), pedagogickým (*Gramatika česká, Filipika proti misomusům*) a hudebním (*Musica, tj. knížka zpěvákům náležité zprávy v sobě obsahující, Šamotulský kancionál*). Bydle v Ivančicích, kde byla založena i českobratrská tiskárna. Zemřel v Moravském Krumlově. (*Ottův slovník naučný* 4. díl).

Schütze Strasse - Boční ulice

Adolf nebo Franz Schütze

Jméno Schütze se prolíná třemi stoletími dějin města v souvislosti s textilní výrobou (tiskárna šátků). S Franzem se pojí neoklasicistní třípatrová budova, dodnes stojí u okresního soudu. S Adolfem pak továrna na sukna z 19. století, ležící poblíž tramvajové tratě do Hanychova. (Karpaš 2004).

Kant Strasse - Čížkova ulice

Immanuel Kant (1724-1804)

Jeden z nejvýznamnějších německých osvícenských filozofů 18. století pocházel z východopruského Královce (dnešního Kalinigradu – SNS). Zde se narodil, prožil celý svůj život a zemřel. Měl sedm sourozenců. Filozofii vystudoval na místní univerzitě. Svými pracemi ovlivnil další především romantické a idealistické filozofy 19. století. Jeho jméno dokonce posloužilo při tvorbě pojmenování některých filozofických směrů (novokantismus). Mezi jeho nejvýznamnější práce patří *Kritika čistého rozumu, Kritika praktického rozumu a Kritika soudnosti*. (*Ottův slovník naučný* 13. díl)

Otakar Čížek (1883 – 1942)

Ředitel libereckého berního úřadu v meziválečném období. Pocházel z Broumovska, kde vystudoval gymnázium. Po škole nastoupil do státní služby. Jeho třetím působištěm se stal Liberec, ve kterém se velmi dlouho účastnil veřejného života a následně byl zvolen jako radní. Z titulu své pozice se velmi zasazoval o práva a obhajobu českého člověka. V období tzv. Heydrichiády byl zatčen a 13. června 1942 popraven nacisty. (Tomsa 1993).

Tegetthoff Strasse – Robert Blum Strasse – Třída Dr. Soukupa – Fučíkova ulice

Wilhelm Tegetthoff (1827 – 1871)

Pocházel z Mariboru, byl rakouským admirálem, prošel výcvikem v Benátkách a účastnil se Krymské války, kde velel staniční lodi v deltě Dunaje. K jeho nejvýznamnějším úspěchům patří porážka Dánů u Helgolandu (1864) a porážka Italů, vedených admirálem Persanem, u ostrova Vis (1866), tj. v druhé největší námořní bitvě 19. století. Roku 1867 vymohl na mexickém prezidentu Juarezovi vydání mrtvol císaře Maxmiliána (bratra Františka Josefa I.). Posléze se stal admirálem a byl dosazen do panské sněmovny. Zemřel ve Vídni. (*Ottův slovník naučný* 25. díl)

Robert Blum (1807 – 1848)

Robert Blum spisovatel a představitel liberálního německého hnutí 19. století založil několik spolků a vlastní nakladatelství. V revolučním roce 1848 vedl saské demokraty, byl zvolen do předběžného frankfurtského parlamentu, jehož se stal předsedou. Jako účastník revolučních bojů na barikádách ve Vídni byl rakouskou státní mocí zatčen, odsouzen k smrti a popraven. (*Ottův slovník naučný* 4. díl)

František Soukup (1871 – 1940)

Český a pak československý politik, sociální demokrat se narodil v Kamenné Lhotě u Kutné Hory. Již roku 1896 byl zvolen do říšské rady za českou sociální demokracii. Vedle své práce politické se věnuje i literární činnosti, napsal několik básní, novinových sloupků a aktuálních politických publikací. Od roku 1915 spolupracuje s tzv. Mafií. Je jedním z mužů 28. října, tj. členů předsednictva Národního výboru, kteří v říjnu 1918 vyhlásili samostatný československý stát (Augusta, 1999). Po první světové válce působil jako ministr spravedlnosti a předseda senátu. V září 1939 jej zatklo gestapo, díky pomoci Emila Háchy a gen. Eliáše byl propuštěn. Krátce na to však zemřel. (Churáň 1998b)

Julius Fučík (1903 – 1943)

Komunistický novinář od roku 1921 studoval Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, vstoupil i do vzniklé KSČ. Působil v komunistickém časopisu *Kmen*, v *Rudém právu* i v týdeníku *Tvorba*. V letech 1934 – 1936 pobýval v SSSR a nikdy se k němu nestavěl kriticky. Od počátku okupace žil v ilegality, zapojil se do tzv. druhého ilegálního vedení KSČ. V dubnu 1942 byl zatčen, v roce 1943 odsouzen k smrti a popraven v Berlíně-Plötzensee. Po válce byla vydána jeho Reportáž psaná na oprátce (neúplná) a jméno Fučík se stalo jedním ze symbolů komunistického režimu v letech 1948 – 1989. (Bartoš 1995)

Gymnasium Strasse – Hálkova ulice

Vítězslav Hálek (1835 – 1874)

Český básník, fejetonista, novinář, literární a divadelní kritik, organizátor kulturního života a autor milostné a přírodní lyriky je společně s Janem Nerudou řazen mezi vůdčí osobnosti májovců. V próze se zabýval hlavně tématem konfliktu na české vesnici, čímž přispěl ke konstrukci realismu v soudobé literatuře. Z díla: *Večerní písně*, *Alfréd*, *Na vejminku*, *Poldík rumař* ad. Zemřel v Praze. (Forst 1993)

Hubert Tille Strasse – Heydukova ulice

Hubert Tille (? – 1804)

Liberecký obchodník, který odkázal 24 000 zlatých na stavbu liberecké reálné školy. Jako výraz vděčnosti mu byla roku 1862 odhalena mramorová pamětní deska na vnější stěně kostela sv. Kříže v Liberci. (Karpaš, 2004)

Adolf Heyduk (1835 – 1923)

Český básník, pocházející z Podhradí u Skutče, byl profesorem kreslení na reálném gymnáziu v Písku. Propagoval dobré česko-slovenské vztahy a patřil ke generaci májovců. Velmi aktivně tvořil intimní lyriku i jiná básnická díla, jejichž hlavními tématy byly rodina a příroda. Zemřel v Písku a je pohřben na vyšehradském hřbitově. (Bartoš 1995)

Heinrich Liebieg Strasse – Husova ulice

Heinrich Liebieg (1839 – 1904)

Průmyslník a umělecký mecenáš, člen jedné z nejvýznamnějších rodin, které se zapsaly do historie severních Čech, se narodil v Liberci jako druhorozený syn Johana Liebiega. Vzdělání postupně získal na několika místech, zmiňován je především Hannover. Po smrti otce se roku 1870 postavil do čela firmy spolu s bratrem Johannem, tuto funkci zastával do roku 1894. Za své zásluhy byl roku 1897 jmenován do panské sněmovny říšské rady. Velmi podporoval vznik libereckého muzea, které sponzoroval a obdarovával četnými uměleckoprůmyslovými dary ze své bohaté sbírky. Obrazy z této sbírky později, spolu s finančním obnosem, odkázal budoucí liberecké galerii, o jejíž stavbu se zasazoval. Zemřel v Liberci. (Melanová 2012)

Jan Hus (1371 – 1415)

Byl českým teologem, myslitelem, kazatelem a náboženským reformátorem. Jeho inspirace pocházela především z učení Jana Viklefa, které se stalo základním kamenem pozdější reformace. Studoval na teologické fakultě v Praze, od počátku 15. století kázal v Betlémské kapli a následně se stal arcibiskupem. Roku 1408 se velkou měrou zasloužil o vydání Dekretu kutnohorského, jež pozměňoval poměry ve vedení univerzity. Kvůli šíření svého učení byl pozván do Kostnice, kde jej označili za kacíře a roku 1415 nechali upálit. Z díla: *Knížky o svatokupectví, O šesti bludiech, O církvi, Dcerka nebo Postilla*. (Augusta 1999)

Felgenhauer Strasse – Chelčického ulice

Pavel Felgenhauer (? – 1660)

Protestantský kazatel, mystik a teolog původem ze Žatecka. Vyrůstal v rodině protestantského kazatele a v druhé dekádě 17. století studoval bohosloví ve Vimperku. S vlastní činností začíná roku 1620, avšak odklání se od hlavního protestantského proudu. Z Čech je vypuzen o tři roky později. V Amsterdamu vydává několik spisů, které útočí proti církevní i světské organizaci. Po vypovězení z Amsterdamu se jeho stopy pozvolně ztrácejí v Hamburku. (*Ottův slovník naučný* 9. díl)

Petr Chelčický (1390 – 1460)

Český spisovatel a teolog doby husitské pravděpodobně pocházel z nižší šlechty. Chelčický dle jeho rodiště Chelčic u Vodňan. Byl ovlivněn především učením Jana Viklefa a Jana Husa. Mezi jeho největší díla patří teologické spisy *O trojím lidu*, *O boji duchovním*, *O církvi*, *Postilla* a především *Sieť viery pravé*. Jeho učením se inspirovali další, především bratr Řehoř, který založil Jednotu bratrskou. (*Ottův slovník naučný* 12. díl)

Kammerberg Strasse – Ondříčkova ulice

František Ondříček (1857 – 1922)

Významný český houslista studoval na pražské konzervatoři v letech 1873 – 1876, byl žákem Antonína Bennewitze, který posléze Ondříčka odkázal do ciziny. Po studiu v Paříži a úspěchu ve Vídni se stává světoznámým houslistou, jenž po evropském turné v letech 1895 – 1896 absolvuje též šestiměsíční turné po Spojených státech amerických. Díky jeho slávě byla občas zaměřována pozornost i na jeho sourozence Karla, Emanuela a Stanislava. Zemřel v Miláně. (*Ottův slovník naučný* 18. díl)

Kamillo Horn Strasse – Třída Dr. Karla Jaroše – Studentská ulice

Kamillo Horn (1860 – 1941)

Liberecký rodák a německý hudební skladatel, kterému se povedlo prorazit i za hranicemi své vlasti. Studoval na pražské konzervatoři hru na harfu. Po ukončení základní vojenské služby se, přes nabídky ze zahraničí, usídlil ve Vídni, kde začal působit jako učitel zpěvu. Hornovi přátelé zorganizovali spolek Horn-Bund, který propagoval jeho dílo a uspořádal mu i první vídeňský koncert realizovaný v roce 1905. V období své největší slávy zkomponoval hymnu pro mužský sbor a orchestr na výstavu českých Němců v Liberci roku 1906. Na jeho kariéru měl významný vliv Anton Bruckner. Horn skládal také klavírní sonáty a komorní skladby. Většinu jeho děl vydal lipský nakladatel C. J. Kanht. Zemřel v Liberci. (Karpaš 2004)

Karel Jaroš (? – 1942)

JUDr. Karel Jaroš byl pražským policejním radou a odbojářem v období protektorátu. Dle diplomové práce V. Kopečkové (HÚ FF MU Brno, 2012) se stal zástupcem podplukovníka Josefa Balabána, velitele pražského ústředí odbojové organizace Obrana národa. Jeho jméno je spojováno s Jiřím Sedmíkem, jež je členem přímo Jarošovy odbojové skupiny (Ústav pro studium totalitních režimů, 2012). V průběhu roku 1942 byl Karel Jaroš zatčen a 16. 12. 1942 popraven v Berlíně-Plötzensee za odbojovou činnost. (Vacek 2010)

Harzdorfer Strasse – Svobody

Ludvík Svoboda (1895 – 1979)

Československý generál a politik se narodil v Hroznatíně. Během první světové války bojoval jako legionář v Rusku. Koncem první republiky byl již velitelem pěšího

pluku. Po 15. březnu 1939 nejprve spolupracoval s odbojovým hnutím a posléze se dostal do Polska. Po jeho obsazení ustoupil do SSSR, kde se stal velitelem čs. samostatného praporu, brigády a následně i sboru v SSSR. V dubnu 1945, v hodnosti divizního generála, se ujal funkce ministra obrany na dalších pět let, načež ho nahradil Alexej Čepička. Po odchodu do ústraní začátkem 50. let se opět angažoval až na počátku roku 1968, kdy byl jmenován prezidentem ČSSR. Ve funkci vydržel i přes zdravotní problémy až do roku 1975, tehdy Federální shromáždění schválilo zákon, na jehož základě byl odvolán. V několika vydáních také vyšly jeho paměti s názvem *Z Buzuluku do Prahy a Cestami života*. Zemřel v Praze. (Churán 1998b)

Hoffmann Strasse – Veleslavínova ulice

Hoffmann (?)

V mapách a plánech, *Libereckých adresářích* ani v sekundární literatuře není žádná přesná zmínka o křestním jménu s tímto příjmením spojeném. O osobnosti tohoto člověka se lze pouze dohadovat. Z libereckých občanů je to nejpravděpodobněji Adolf Hoffmann, továrník působící v Liberci na přelomu 19. a 20. století, který jako první přišel s návrhem postavit na svazích Ještědu sáňkařskou dráhu evropského formátu. Avšak to je pouze jeden ze šestnácti odkazů k příjmení Hoffmann v Karpašovi (2004). *Ottův slovník naučný* (díl 11.) zná dokonce třicet jedna záznamů k tomuto jménu, z čehož cca dvacet by mohlo souviset s tím Hoffmannem, podle kterého byla v Liberci pojmenována ulice.

Daniel Adam z Veleslavína (1554 – 1599)

Český raněnovověký pedagog, nakladatel, vydavatel i historik působil celý svůj život v Praze. Studoval na Karlově univerzitě, roku 1568 se stal bakalářem a o rok později mistrem svobodných umění. Ve své disputaci zastával tezi, že studium filozofie je spojeno s výmluvností a obě jsou nejen užitečné, ale i prospěšné. Roku 1576 si vzal za ženu Annu, nejstarší dceru Jiřího Melantricha z Aventina, pražského tiskaře. V roce 1589 Daniel Adam z Veleslavína Melantrichovu tiskárnu zdědil. Známe je také jako literát, podílel se na vydání Bible kralické. Z díla: *Kalendář historický, Bohatství čtyř jazyků* [česko-latinsko-řecko-německý slovník], *Politica historica, Kronika nová o Národu tureckém* ad. (*Ottův slovník naučný* 26. díl)

Radetsky Strasse – G. Hauptmann Strasse – Rooseveltova třída – Třída 1. máje – Vítězná

Josef Václav Radecký z Radče (1766 – 1858)

Jeden z nejvýznamnějších vojevůdců rakouských i českých dějin, do habsburského vojska byl přijat jako kadet roku 1784. Do výslužby odešel v hodnosti polního maršála po třiasedmdesáti letech služby celkem pěti císařům, nejprve římským a posléze rakouským. Vyznamenal se především svým působením za Napoleonských válek a vítězstvími v Itálii v letech 1848 – 1849. Zemřel v Miláně, pohřben byl Kleinwetzdorfu u Vídně. Krátce po jeho smrti byl na nynějším Malostranském náměstí v Praze odhalen Radeckého pomník, který zde zůstal do roku 1918. (Havel, Romaňák 2000)

Gerhard Hauptmann (1862 – 1946)

Byl německým dramatikem, básníkem i prozaikem, laureátem Nobelovy ceny za literaturu pro rok 1912. Narodil se ve Slezsku. Studoval několik oborů, a to jak uměleckých (sochařství), tak i přírodovědných a humanitních (filozofii). Po naturalistickém počátku se Hauptmannova tvorba dělí do dvou hlavních proudů. První proud reprezentují díla se sociální a realisticko-kritickou tematikou. Ve druhém proudu obsahují jeho práce snové a symbolické prvky. Za druhé světové války žil v Německu, kde byl tehdejší režimem víceméně uznáván. Zemřel v Agnesdorfu (dnešní Jagniątków v polském podhůří Krkonoš), pohřben je na ostrově Hiddensee. (Dolejší 2007)

Franklin Delano Roosevelt (1882 – 1945)

Významný americký prezident, který byl jako jediný zvolen do svého úřadu čtyřikrát, a sice v letech 1932, 1936, 1940 a 1944. Po svém prvním zvolení musel čelit tvrdému dopadu hospodářské krize, na kterou reagoval projektem známým jako New Deal. Především šlo o pozvednutí těžce otřeseného finančního systému a hospodářství. Ve funkci zažil mnoho krizových situací – od začátku druhé světové války přes období neutrality, schválení programu půjčky a pronájmu až ke vtažení USA do války japonským útokem na Pearl Harbor. Zemřel 12. dubna 1945 a místo něho nastoupil viceprezident Harry Truman. (Brož 2012)

Hamerling Strasse – Vrbova ulice

Robert Hamerling (1830 – 1889)

Rakouský (myšlením velkoněmecký) básník a dramatik se narodil v obci Kirchberk am Walde v Dolních Rakousích. Později se přestěhoval do Vídně, kde vystudoval gymnázium a poté i lékařství a filozofii na místní univerzitě. Roku 1855 byl jmenován středoškolským učitelem v Terstu, o jedenáct let později odešel do penze kvůli žaludečním potížím. Je autorem mnoha básní, eposů a několika divadelních her, jejichž jednotícím prvkem je autorův idealismus. Zemřel v Stiftingthale nedaleko Štýrského Hradce. (*Ottův slovník naučný* 10. díl)

Jan Vrba (1889 – 1961)

Český básník a spisovatel, ovlivněný Otokarem Březinou, pochází z Domažlic. Jeho tematicky pestré dílo se vyznačuje určitými vazbami na rodný, domažlický kraj. Věnoval se tématům romantickým, rodinným, sociálním, přírodním nebo historickým. Zemřel v Domažlicích. (Merhaut 2008)

ZÁVĚR

Cíl práce využít na výzkum konkrétního místa starých map a plánů byl realizován z aspektů různých oborů (geografie, historie, architektury, urbanismu) a s využitím doplňujících zdrojů. Staré mapy a plány se tak pro studenty staly integrujícím a inspirujícím prvkem.

Vzhledem ke složení týmu a rozsahu možností se povedlo získat celkem reprezentativní přehled o starých mapách a plánech Liberce a o jejich dostupnosti. Samotné využití starých map a plánů se opíralo především o jejich inventarizaci, čtení, komparaci a vizualizaci vybraných, s využitím GIS a grafických editorů pro obrázky v textu práce a v příloze. Další diskutované postupy kartografie, kartometrie a využití nástrojů GIS, které jsou zmiňovány v první kapitole, budou využity vzhledem k rozsahu stávajícího projektu, v navazujícím projektu.

Nejdůležitějším výsledkem práce je realizace případových studií studentskými výzkumníky nad geografickým konceptem místa v konkrétní topografické situaci Husovy ulice v Liberci.

Dále byly vyhotoveny seznamy map a obrázků, historických a aktuálních zdrojů a archiválií. Navržená a verifikovaná byla metodika využití starých map a plánů, která je přidanou hodnotou práce spolu s inventarizačním výzkumem a jeho výsledky zpracovanými v kapitole 2. Důležitá je také vizualizace grafických dat v příloze (mapy, plány, pohlednice) s využitím nástrojů GIS.

Z historického hlediska byly analyzovány vybrané staré mapy a plány, které byly zasazeny do historického kontextu pomocí primární a sekundární literatury. Tato literatura a archiválie dopomohli dotvořit ucelený obraz oblasti Husovy ulice v průběhu několika staletí.

Kapitola 4, která je výsledkem percepce reality a materiálů a zdrojů využitých v historické části (v kap. 3) je autorkou koncipována jako esej k urbanistické koncepci popisovaného místa, která se opírá o její subjektivní vnímání prostoru konfrontované s informacemi z literatury a dobových zobrazení (map, plánů, pohlednic...) .

Nesmíme opomenout ani výzkum změn názvů ulic (popsaný v kap. 5) a historizující i historické poznámky, které byly často převzaty z literatury, ale verifikovány zjišťováním informací ze starých map a plánů.

Výsledkem práce jsou i náměty pro řešení dalších problémů. Prvním je větší zapojení geoinformačních technologií, a to hlavně pro prostorové, síťové a ostatní analýzy, včetně využití snímků DPZ (LMS – leteckých měřičských snímků, viz obr. 20 až 23).

Druhým je problém rezidenční oblasti bez dalších obslužných funkcí zmíněný Z. Koňasovou v kap. 4, který je možné podrobit hlubší analýze. Zrušení obchodu potravin na jedné straně a úspěch kavárny Bez konceptu na straně druhé poukazují na dvě různé až protichůdné tendence v obslužných funkcích zkoumaného místa.

Další zmíněný a oběma studenty z různých aspektů rozebíraný koncept je vliv výstavy z let 1904 – 1906. Jednak je možné s využitím zmíněných technologií a analýz vysledovat dopad vybudování dopravní struktury na další rozvoj urbanistických aktivit, jednak víc rozebrat problém výstaviště (například pozdější LVT, ale i aktuální výstavné aktivity v oblasti.

Místo respektive místa jako části města a historické osobnosti v názvech ulic, je taktéž zajímavým námětem pro historickou studii s využitím současných i starých map a plánů v kontextu studia dalších archiválií.

Nikoli poslední z uvedených problémů je analýza konceptu místa, prostoru a času v kontextu jiných pojmů z hlediska geografie. Kromě jeho nastínění v úvodu práce a sledování jeho výskytu v textu a obsahu práce, je užitečnou pomůckou také věcný rejstřík. Čtenatel se pomocí věcného rejstříku orientuje v publikaci, jeho struktura je taktéž pojmovým schématem. Můžeme tak studovat interdisciplinární relace geografických konceptů jako je například místo, prostor atd..

Publikace, jejíž jádro tvoří případové studie studentů Technické univerzity v Liberci, je podkladem pro vznik didaktického materiálu, který by reflektoval interdisciplinaritu zvoleného tématu v mezipředmětových vztazích (především dějepis – zeměpis), popř. v průřezových tématech dle rámcového vzdělávacího programu (RVP ZV nebo GV).

SUMMARY

Old maps and plans (in our case, maps and plans of the town of Liberec) are integrating information carriers about studied space, which in student's analyses becomes a place or a group of places. Maps and plans at scales larger than 1: 200 000 are classified as topographic maps (description of the places). Topography is their explicit attribute. Another important attribute of old maps and plans is their ability to conserve the reality of specific places in time. Adding the historical postcards and studying of archive and historical sources, it is possible to outline a concept of interdisciplinary approach to geography of place in spatial and temporal contexts. A specific feature of the project is the cooperation of three teachers and two students. The tasks have had to be properly distributed to methodological guidance and the guarantee of the teachers' expertise and to the case studies implementation by students. In theory it sounds simple, but the implementation requires multiple stages and therefore it takes more time. For the publication outputs it is necessary to choose a concept for resulting material, to avoid redundancy and conflicting claims, terminology ambiguity or the contrary use more unrelated terms for the same notion without previous linkage. The contribution of three opponents and a language proofreader was invaluable.

The aim of the present study was to discuss, innovate and apply methods from cartography (see chapter 1) on the basis of old maps and plans while using

approaches of geography, history and architecture on analysis of selected place in the spatial and temporal contexts. Old maps and plans of Liberec are thus a source of information for the characterization of the state and spatial changes of the street Husova in time.

Husova Street (named after J. Hus, a Czech reformer of the Church burnt in the 15th century) was chosen for the study for several reasons. Above all, it is well known by all actors of the project, their workplace is located in it, as well as place of study. Another reason is the spatial context - the transformation of the land utilized agriculturally and forest land to an integral part of Liberec connected to its center. It is a lively transportation vein linking the city center with Starý Hráčov, one of the main housing estates in Liberec with more than 7,000 inhabitants.

To meet the objectives of the work the sources, especially old maps and plans, were selected and characterized (see chapter 2). Existing studies on the methodology of their analysis were discussed and the options for methodological approaches were also proposed, both from the point of view of cartography or geographic information science. This part of the work, including drafting of introduction and conclusion and chapters 1 and 2 is a result of the cooperation of the whole team. B. Niznansky has editorially compiled the textual part, K. Popková has editorially compiled the attachment of images.

The specific case studies were made after a methodical and inventory introductory part managed mainly by K. Popková. The core consists of historical, geographical and historical-architectural studies. The author of chapter 3 and chapter 5.3 is V. Hajek, the student of Geography and History teaching, the author of chapter 4 is Z. Koňasová, a student and a graduate in architecture at the end of project. The chapters 5.1 and 5.2 were written by both students. They focused on street Husova in course of time, on its urban and architectural concepts (in addition to maps and plans they used contemporary postcards), personalities that are somehow connected with this place, etc.

The concept of the work can be divided into four thematic areas:

- old maps and plans in interdisciplinary geographic research
- the Husova Street area in course of time, the Austro-Hungarian era, Liberec exposition of Czech Germans in 1906, the period after 1918, the First Republic period, the period of the second world war and the post-war era
- urban and architectural conception of the Husova Street area confronted with historical materials as old maps and plans, postcards and historical studies
- street system of the Husova Street area in time, its development and residence built-up area and their names,

The most important result of the work is the implementation of case studies on the geographical concept of place in a particular topographical situation of the Husova Street in Liberec. The lists of maps and images were made; the historical and archival sources were taken into account, methodology of using old maps and

plans was discussed. These with inventory research are the values added by the work. The results were processed in chapter 2 (together with the results of the inventory research).

Also important is the graphic visualization of data in the appendix (maps, plans, postcards) using GIS tools. From a historical point of view old maps and plans were analyzed selected. These were placed in the historical context by means of primary and secondary sources. This literature helped to complete a comprehensive picture of Husova Street in course of three centuries.

Chapter 4 is the result of perception of reality and materials and resources used in the historical part (chapter 3). It is conceived rather as an essay on urban concept of described place. We should not neglect also the development of street names and historical notes, which were often taken from literature, but verified by identifying information from old maps and plans.

Topics for solving other problems are also among the results of this work. The first is the greater involvement of geoinformation technologies, especially for spatial, network and other analyzes, including the use of remote sensing images (see figures 20-23).

The second topic is a problem of residential area without other service functions mentioned by Z. Koňasová in chapter 4, which can be subjected to a more detailed analysis. Repeal of a grocery store, on one hand and the success of „Café without a concept“ on the other, point to two different and sometimes conflicting tendencies in service functions of the studied place.

Students; parts of text deals from different aspects with the topic of „the influence of exposition of Czech German speaking inhabitants from 1904 – 1906“. At first, it is possible while using abovementioned technologies and analyses to track the impact of traffic structure construction on further urban development activities, then also to resolve to detail the issue of exhibition place (such as later LVT), but also current exhibition activities in the area.

The place or places of the part of the town in the context of historic personalities present in the names of streets is also an interesting topic for historical study with usage of current and also old maps and plans in context of other archival materials.

Least but not the last from the problems described is the analysis of the concept of the place, space and time in context of other concepts in terms of geography. The concept of „place“ has already been outlined in the introduction and is the building block of the content and text of the work. A useful tool and one of the results is also a subject index. The index is not only for orientation in publication but also to study the notion structure as a conceptual scheme of interdisciplinary approach to the geographical topic of place.

The publication whose core consists of case studies of students of Technical University in Liberec, is the basis for the development of didactic material that would reflect the interdisciplinarity of chosen topic in interdisciplinary relations (especially history - geography), or in cross-cutting topics according current educational program.

LITERATURA

- ADAMJAK, M., 1995. *Test výškopisu topografickej mapy 1: 10 000*. In: HÁJEK, M. ed., *Mapa – podklad k novým informáciám. Zborník z 11. kartografickej konferencie, október 1995, Bratislava, KS SR*, s. 178 – 185
- ARBURG, A. von, STANĚK, T., 2010. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Úvod k edici*. Středokluky, Zdeněk Susa, ISBN 978-80-86057-66-8.
- ARNOLD, E. (ed.), 1909. *Die Deutschböhmsche Ausstellung, Reichenberg: Industrie-, Gewerbe-, Kunst- und Landwirtschafts-Ausstellung der Deutschen in Böhmens*. Liberec.
- AUGUSTA, P. a kol., 1999. *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. Praha, Libri, ISBN 80-85983-94X.
- BARTOŠ, J. a kol., 1995. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc, ALDA, ISBN 80-85600-39-0.
- BENOVÁ, A., 2009. Hodnotenie dotazníkov na čítanie obsahu mapy. In: *Kartografické listy* 17, Bratislava, KS SR. Bratislava, ISSN 1336-5274, s. 5 - 13
- BENOVÁ, A., 2001. Mapa a analýza niektorých stránok čítania jej obsahu. In: *Kartografické listy* 9, Bratislava, KS SR. Bratislava, ISSN 1336-5274, s. 105 - 112
- BIMAN, S., 2005. Konrad Henlein. Říšský místodržící a župní vůdce NSDAP. In: *Osobnosti v dějinách regionu 2. Přednáškový cyklus*. Liberec, TUL, s. 87-108, ISBN 80-7083-941-4.
- BIMAN, S., MALÍŘ, J., 1983. *Kariéra učitele tělocviku*. Severočeské nakladatelství Ústí nad Labem.
- BOCK, J., 2009. *Sbírka map a plánů SOKA Liberec (1720-2007) - její zpracování, obsah a využití pro regionální výzkum*. In: *Fontes Nissae, Prameny Nisy*, sv. 10, s. 199 - 207.
- BOCK, J., 2010. Liberec na plánech a mapách. In: ČTVERÁČEK, K., et al. *Liberec, ročenka liberecké architektury*, VI, Liberec, Fotoarchív města Liberce, s. 12 – 19, ISSN 1801-6227.
- BÖHM, J., 1951. *Matematická kartografie – díl II*. Brno, Benešova technika.
- BROŽ, I., 2012. *Encyklopedie amerických prezidentů*. Praha, XYZ, ISBN 987-80-7368-629-5.
- BUCHAR, P., 1995. Vývoj zobrazení českého státu. In: Hájek, M. ed., *Mapa – podklad k novým informáciám. Zborník z 11. kartografickej konferencie, október 1995, Bratislava*. s. 132 – 135
- BUCHAR, P., 1993. Volba zobrazení pro Českou republiku. In: *Sborník z 10. kartografické konference*, 8. – 9. 9. 1993 Brno, s. 84 – 94
- CIOLKOSZ-STYK, A., 2009. Vplyv obsahu máp miest na ich čitateľnosť. In: *Kartografické listy* 17, ročenka KS SR. Bratislava, ISSN 1336-5274, s. 13 - 20
- CÍSAŘ, J., BOGUSHAK, F., JANEČEK, J., 1966. *Mapování pro 3. a 4. ročník středních průmyslových škol zeměměřických*. Praha, SNTL, 492 s.
- CORNWALL, M., 2007. *Konec války v severních Čechách: Nový deník*. Liberec. In:

- Fontes Nissae, *Prameny Nisy VIII*, s. 105 - 124. ISBN 978-80-7372-280-7.
- ČADA, V., VICHROVÁ, M., 2005. *Kartografické vyjadřovací prostředky a interpretace obsahu map druhého vojenského mapování*. In: *Historické mapy. Zborník referátov z vedeckej konferencie*. Bratislava, KS SR a GÚ SAV s. 246 - 255. ISBN 80-968365-7-9, ISSN 1336-6262.
- ČADA, V., VICHROVÁ, M., 2009a. Rukopisné mapy Čech J. Ch. Müllera. In: *Kartografické listy 17*, Bratislava, KS SR, ISSN 1336-5274, s. 21 – 30
- ČADA, V., VICHROVÁ, M., 2009b. Rekonstrukční mapy v historickém atlasu města Plzně. In: *Zborník z konferencie Historické mapy. Bratislava*, KS SR, s. 34 - 44. ISBN 978-80-89060-14-6.
- ČAPEK, R., 1992. *Geografická kartografie*. Praha, SPN, ISBN 80-04-25153-6.
- ČTVERÁČEK, K., 2011. Přehrada Harcov v Liberci. In: *Liberec – ročenka liberecké architektury 06/2010*, s. 64 – 67, ISSN 1801-6227.
- DOBEŠOVÁ, Z., KUSEDOVÁ, D., 2009. Hodnocení kartografické funkcionality v GIS programech. In: *Kartografické listy 17*, Bratislava, GÚ SAV a KS SR, ISSN 1336-5274, s. 41 - 48
- DOLEJŠÍ, P., 2007. *Školní slovník světových spisovatelů*. Humpolec, Pavel Dolejší - nakladatelství a vydavatelství, ISBN 978-80-86480-85-5.
- DOSTALÍK, J., 2011. Max Kühn, klasik liberecké architektury. Liberec. In: Karel Čtveráček. *Liberec – ročenka liberecké architektury 06/2010*. s. 20 – 29, ISSN 1801-6227.
- DŘÁPELA, M., STACHOŇ, Z., TAJOVSKÁ, K., 2012. Rozbor starých map a záznam výsledků hodnocení [online]. In: *Dějiny kartografie* [17. 7. 2012]. Dostupné z: <http://oldgeogr.muni.cz/ucebnice/dejiny/obsah.php?show=37>
- ENGELMANNOVÁ, I., 2007. *Židé v Liberci*. Liberec, Kruh autorů Liberecka, ISBN 978-80-239-9169-7.
- FORST, V., ed. 1993. *Lexikon české literatury – Osobnosti, díla, instituce 2/I, H-J*. Praha, Academia, ISBN 80-200-0468-8.
- FREGE, G., 1984. *Die Grundlagen Der Arithmetik*. Breslau.
- GOLKA, P., VILD, J., (eds.), 2003. *50 let TUL 1953-2003*. Liberec, TUL, ISBN 80-7083-695-4.
- GREGORY, I., N., ELL, S., P., 2007. *Historical GIS: Technologies, Methodologies, and Scholarship (Cambridge Studies in Historical Geography)*. Cambridge, University Press, ISBN 978-0521671705.
- HABÁNOVÁ, A., 2010. Plánovaná novostavba galerijní budovy v Liberci v první polovině 20. století. Liberec. In: *Fontes Nissae, Prameny Nisy XI/2010*. s. 77 - 111. ISBN 978-80-7372-706-2.
- HALÍK, P. a kol., 2009. *Slavné vily Libereckého kraje*. Liberec, Foibos. ISBN 978-80-87073-06-3.
- HAMPL, M., 2006. *Sociální geografie: proměny tematické orientace i přetrvávání výchozích problému studia*. In: *Geografie – Sborník ČGS*, 111, s. 382 - 400
- HAMPL, M., 2008. *Nomotetická nebo idiografická geografie: alternativnost nebo*

- komplementarita?* In: Acta Geographica Universitatis Comenianae, 50
- HAVEL, P., ROMAŇÁK, P., 2000. *Maršál Radecký, vojevůdce pěti císařů*. Praha – Litomyšl, Paseka. ISBN 80-7185-297-X.
- HOUFEK, V., OKURKA, T., 2012. Německé muzejnictví a výstavnictví v Čechách. In: *Hledání centra - Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století*. Ústí nad Labem, Nakladatelství Kristýna Kaiserová, Albis interantional a UJEP – Ústav slovansko-germánských studií FF. s. 195 – 234, ISBN 978-80-86971-37-7.
- HOJOVEC, V., 1993. *Matematická kartografie*, skriptum, Praha, 199 s.
- HOJOVEC, V., 1987. *Kartografie*. Praha, Geodetický a kartografický podnik, 660 s.
- HORÁK, M., 2012. Německo-český slovník místních jmen [online]. In: *Lingvistika* [vid. 20. 7. 2012]. Dostupné z: http://mmh.cz/lingua/mj_cs
- CHOCHOLOUŠKOVÁ, H., LHOTOVÁ, M., 2010. *Liberec – Zmizelé Čechy*. Praha – Litomyšl, Paseka, ISBN 978-80-7432-031-6.
- CHURÁŇ, M. a kol., 1998a. *Kdo byl kdo v našich dějinách 20. století, díl I. A-M*. Praha Libri, ISBN 80-85983-44-3.
- CHURÁŇ, M. a kol., 1998b. *Kdo byl kdo v našich dějinách 20. století, díl II. N-Ž*. Praha, Libri, ISBN 80-85983-64-8.
- Industriál Libereckého kraje: technické stavby a průmyslová architektura: průvodce*. Praha, CVUT, Výzkumné centrum průmyslového dědictví, 2007, 281 s., ISBN 978-80-01-03798-0.
- KARPAŠ, R., 2009. *Jizerské hory - O mapách, kamení a vodě*. Liberec, Nakladatelství RK, ISBN 978-80-87100-08-0.
- KARPAŠ, R., 1997. *Kouzlo starých pohlednic Liberecka*. 1. vyd., Liberec, Nakladatelství 555, ISBN 80-238-1496-6
- KARPAŠ, R., 2004. *Kniha o Liberci*. 2. doplněné a rozšířené vydání Liberec, Dialog, ISBN 80-86761-13-4, 704 s.
- KLEIN, B., 2003. Přírodní prostredie na mapách I. vojenského mapovania. In: *Zborník referátov z 15. kartografickej konferencie*, 4. – 5. septembra 2003, Zvolen, s. 169 - 172
- KLIER, R., 1931. Die älteste Karte des Egerlandes. In: Brandt, *Kartographische Denkmaler der Sudetenlandes*, Praha, sv. 3
- KNOWLES, A., K., HILLIER, A., 2007. *Placing History. How Maps, Spatial Data and GIS Area Changing Historical Scholarship*. California: ESRI Press, ISBN 978-1-58948-013-1
- KOPEČKOVÁ, V., 2012. *Osobnost Josefa Sousedíka (1894 – 1944)*. (Magisterská diplomová práce). Brno, Historický ústav, Filozofická fakulta MU Brno. [online], [vid. 15. 11. 2011]. Textový dokument formátu txt. Dostupný z: http://is.muni.cz/th/264085/ff_m/Osobnost_Josefa_Sousedika__1894_-_1944_.txt
- KOUCKÝ, R., 1999. *Architektonická kancelář*. Praha, Zlatý řez, c1999. 454 s.
- KREJČÍ, Z., 1997. Německé mapy území ČSR v předvečer a v době 2. světové války. In: Kováčová, M. ed. *Historické mapy – zborník z vedeckej konferencie* 24. – 25.

- apríla 1997, Bratislava, KS SR a SNA, s. 192 – 207
- KREJČÍ, J., CAJTHAML, J. 2007. Müllerovy mapy českých zemí, jejich digitalizace a zpracování pro internetovou vizualizaci. In: *Kartografické listy* 15, KS SR a GÚ SAV, Bratislava, ISSN 1336-5274, s. 51 – 59
- KUCHAŘ, K., 1934. *Monumenta Cartographica Bohemiae. Mapa geographica regni Bohemia*. Praha (geografický ústav KU)
- KUCHAŘ, K., 1958. *Naše mapy odedávna do dneška*. Praha, nakladatelství ČSAV, 128 s.
- KUCHAŘ, K., 1959. *Vývoj mapového zobrazení Československé republiky I. Mapy českých zemí do poloviny 18. století*. Praha, Ústřední správa geodézie a kartografie. 62 s.
- KUCHAŘ, K., 1961. *Early maps of Bohemia, Moravia and Silesia*. Praha, Ústřední správa geodézie a kartografie.
- KUCHAŘ, K., 1969. *Vývoj a dnešní stav zobrazení světa*. Praha, SPN, 74 s.
- KUSKA, F., 1956. *Kartometrie*. Bratislava, SNTL, 147 s.
- KYSELA, J., JÄKL, G., 1976. *Liberecké tramvaje 1897 – 1976*. Praha, Dopravní podniky hlavního města Prahy.
- KVAČEK, R., 2005. Konrad Henlein – vůdce strany. In: *Osobnosti v dějinách regionu 2. Přednáškový cyklus*. Liberec, Technická univerzita v Liberci, s. 75 - 86. ISBN 80-7083-941-4.
- Liberec: ročenka liberecké architektury*. 2005, roč. I. Liberec, Občanské sdružení Cesty, 93 s.
- Liberec: ročenka liberecké architektury*. 2006, roč. II. Liberec, Fotoarchiv Města Liberce, 101 s.
- LIODT, G., N., 1954. *Nauka o mapách*. Praha, ČSAV, 399 s.
- LOZOVIUKOVÁ, K., ŠTOPPEROVÁ, L., 2009. *Oblastní sběrné středisko v Liberci a odsun Němců*. Liberec. In: *Fontes Nissae, Prameny Nisy X/2009*, s. 87 – 119, ISBN 978-80-7372-553-2.
- LOZOVIUKOVÁ, K., 2010. Němci v Liberci po druhé světové válce. In: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno, Matice Moravská. ISBN 978-80-86488-70-7.
- Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger Reichenberg 1915*. Liberec, Rud. Gerzabek.
- Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger Reichenberg 1938*. Liberec, Rud. Gerzabek.
- MATLOVIČ, R., 2007. Hybridná idiograficko-nomotetická povaha geografie a koncept miesta s dôrazom na humánnu geografii. In: *Geografický časopis*, 59, s. 3 - 23.
- Map Department-Österreichische Nationalbibliothek*. [online].[vid. 23.10.2012]. Dostupné z: [www .onb.ac.at/ev/collections/maps.htm](http://www.onb.ac.at/ev/collections/maps.htm)
- MELANOVÁ, M., 1996. *Liberecká výstava 1906*. Liberec, Kalendář Liberecka, s. 63
- MELANOVÁ, M., 1998. Příspěvek k integračním procesům velkých měst – Snahy o vytvoření velkého Liberce na přelomu 19. a 20. století. In: *Documenta pragensia XVII – Nové Město pražské ve 14. až 20. století*. Praha, Scriptorium, s. 315 – 325, ISBN 80-86197-06-9.

- MELANOVÁ, M., 2005. Spoutaná voda místem městské rekreace a zábavy. Voda v průmyslových oblastech v 19. a na počátku 20. století. In: *Documenta pragensia XXIV – Město a voda – Praha, město u vody*. Praha, Scriptorium, s. 341 – 353, ISBN 80-86197-67-0.
- MELANOVÁ, M., 2012. Liebiegové – textilní podnikatelé a mecenáši. In: *Umělecké poklady mecenáše Heinricha Liebiega – katalog k výstavě*. Frankfurt n. Mohanem, Muzeum Giersch, ISBN 3-935283-26-1.
- MERHAUT, L., ed., 2008. *Lexikon české literatury – Osobnosti, díla, instituce 4/II, S-Z*. Praha, Academia, ISBN 978-80-200-1671-3.
- MIKLOŠÍK, F., RYBYNSKÝ, M., 1997. Changes in the actuality of topographic map contents. In: *Kartografické listy* 5, KS SR a GÚ SAV, Bratislava, ISSN 1336-5274, s. 5 - 12
- MIKŠOVSKÝ, M., ZIMOVÁ, R., 2007. Staré mapy Čech – vybrané aspekty kartografického jazyka. In: *Kartografické listy*, 15, KS SR a GÚ SAV. Bratislava, ISSN 1336-5274, s. 87 - 95
- MIŠKOVSKÝ, M., ZIMOVÁ, R., 2006. Historická mapování Českých zemí. In: *Sborník referátů mezinárodní konference GEOS*
- MÍŠKOVÁ, A., 2012. „Pryč z Prahy!“ - plány na budování a přesuny německých vysokých škol v Čechách. In: *Hledání centra - Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století*. Ústí nad Labem, Nakladatelství Kristýna Kaiserová, Albis interantional a UJEP – Ústav slovansko-germánských studií FF. s. 99 – 120, ISBN 978-80-86971-37-7.
- MRÁZKOVÁ, B., 2007. *Průzkum možností využití periodického ortografického zobrazení České republiky v tříletém intervalu lesnictví*. [online] [Bakalářská práce] Západočeská univerzita, Plzeň [vid. 23.10.2012] Dostupné z: <https://stag-ws.zcu.cz/ws/services/rest/.../downloadPraceContent?...>
- NIŽNANSKÝ, B., 1997. Mapa ako zdroj informácie. In: *Kartografické listy*, 5, GÚ SAV. Bratislava, ISSN 1336-5274, s. 29 - 40
- NIŽNANSKÝ, B., 2002. Definícia mapového znaku a jej význam v teórii mapového jazyka. In: *Kartografické listy*, 10, GÚ SAV, Bratislava, s. 60 - 67, ISBN 80-89060-02-1
- NIŽNANSKÝ, B., 2002. Banská Bystrica na historických mapách. In: BARAN, V. ed. *Banská Bystrica v geografickej realite času a priestoru*. Banská Bystrica, AFRN UMB a mesto Banská Bystrica. s. 19 – 32, ISBN 80-80557-06-3
- NIŽNANSKÝ, B., 2004. Grafická jednotka mapového znaku. In: *Kartografické listy*, 12, Bratislava, GÚ SAV, s. 80 - 91, ISBN 80-89060-05-6
- NIŽNANSKÝ, B., 2005. Jazyk vybraných historických máp zobrazujúcich stred územia SR. In: *Referát na vedeckej konferencii Historické mapy*, Bratislava 17. 3. 2005, s. 132 - 141, ISBN 80-96836-7-9, ISSN 1336-6262
- NIŽNANSKÝ, B., 2006. Map sign definition as base of one map semiotic theory. In: KEKELIA, D., PRAVDA, J., NIŽNANSKÝ, B. ed.: *Map Semiotics 1, International map semiotic e-mail seminar*, Tbilisi state university, Scientific Research Centre

- of Cartography, Tbilisi, INTELEQTI Publishers, ISBN 978-99940-932-5-0, pp. 39 – 45
- NOVÁK, V., 1993. Vývoj kartografické informace na mapách našich zemí. In: *Zborník z 10. Kartografické konference*, 8. – 9. 9. 1993, Brno, s. 100 – 109
- Novogotický kurent – švabach. [online]. In: *Genealogie z oblasti Orlických Hor a Podorlicka; Informace o matrikách a genealogických pomůckách*. [vid. 26. 6. 2012] Dostupné z: <http://www.volani-rodu.unas.cz/soubory/kurent-svabach-nj.jpg>
- NUSKA, B., 1959. Dějiny Severočeského muzea. In: *Sborník Severočeského muzea*, sv. 2, Liberec, Historie - Krajské nakladatelství, s. 3 – 26.
- OKURKA, T., 2012. Českoněmecká výstava v Liberci 1906. In: *Hledání centra - Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století*. Ústí nad Labem, Nakladatelství Kristýna Kaiserová, Albis interantional a UJEP – Ústav slovansko-germánských studií FF, s. 309 – 326, ISBN 978-80-86971-37-7.
- Ottův slovník naučný*, 1997. *Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí* (3. díl: B – Bianchi, 4. díl: Bianchi – Bžunda, 9. díl: Falšování potravin a pochutin – Genrista, 10. díl: Gens – Hedwigia, 11. díl: Hedypathie – Hýždě, 12. díl: Ch – sv. Jan, 13. díl: Jana – Kartas. 18. díl: Navary – Oživnutí, 22. díl: Rozkošný - Schoppe. 25. díl: T - Tzschirner. XXVI. díl: U - Vusín.) 1997. Reprint Praha, Paseka/Argo.
- PÁVEK, V., 1949. *Sedmdesát pět let Severočeského muzea v Liberci*. Železný Brod, Beseda, 14 s.
- POKORNÝ, M., HÁJEK, M., 2003. Analýza priestorových objektov na mapách I. vojenského mapovania. In: *Zborník referátov z 15. kartografickej konferencie*, 4. – 5. septembra, Zvolen, s. 237
- PRAVDA, J., 1990. *Základy koncepcie mapového jazyka*. Bratislava, GÚ SAV, 168 s.
- PRAVDA, J., 1997. *Mapový jazyk*. Bratislava, Univerzita Komenského, 104 s.
- ROBINSON A., R., 1995. *Elements of Cartography*. 6th Ed., Michigan, J.Wiley & Sons, ISBN 0-471-55579-7, 674 p.
- ROUBÍK, F., 1951. *Soupis map českých zemí / Přehled vývoje kartografického zobrazení Čech - celkové mapy Čech*. Svazek 1, Praha, SN učebnic, 301 s.
- ROUBÍK, F., 1955. *Soupis map českých zemí / Přehled vývoje kartografického zobrazení Čech - celkové mapy Čech*. Svazek 2, Praha, SN učebnic
- ROUS, I., 2009. *Liberecké podzemí*. Liberec, Kruh autorů Liberecka. ISBN 80-87213-04-9.
- ROUS, I., 2011. Jak jsme pokračovali v tradici táborů. In: *Seriál tábory VII. Díl - Oblastní sběrná střediska vznikla hned po válce při divokém odsunu Němců*. Deníky Bohemia – Liberecko, r. 19, č. 60, s. 3.
- SCHINDLER, H., 1907. Ein interessantes baukünstlerisches Projekt, *Zeitschrift des Nordböhmisches Gewerbemuseums*, č. 3 – 4, s. 83 – 8
- SEMOTANOVÁ, E., 2002. *Atlas zemí Koruny české*. Praha, Skřivan Aleš ml., ISBN 80-86493-04-0, 192 s.
- SEMOTANOVÁ, E., 1993. *Kartografie v hospodářském vývoji českých zemí v 19. a*

- na počátku 20. století. Praha, HU AV ČR. ISBN 80-85268-21-3.
- SEMOTANOVÁ, E., 1994. *Kartografie v historické práci*. Praha, Vademecum, ISBN 80-85268-37-X
- SEMOTANOVÁ, E., ŠIMŮNEK, R., 2000. *Lexikon mapových archivů a sbírek České republiky*. Praha, Historický ústav AV ČR, ISBN 80-7286-008-9, 267 s.
- SEMOTANOVÁ, E., 2001. *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha, Libri, ISBN 80-7277-078-6.
- SEMOTANOVÁ, E., ŠIMŮNEK, R., ŽEMLIČKA, J., 1996-2011. *Historický atlas měst České republiky*. Praha, Historický ústav AV ČR
- SLAVÍK, J., SLAVÍK, S., 2003. *Naše skokanské můstky*. Gentiana, ISBN 8086527131
- SLOCUM, T., A. et al., 2009. *Thematic Cartography and Geovisualization. 3rd Edition*, Upper Saddle River, Pearson Prentice Hall, ISBN 978-0-13-229834-6, 561 p.
- SITTE, C., 1901. *Textová část k územnímu plánu pro Liberec*, 1901. Zdroj: Městský archiv.
- SRNKA, E., 1977. *Matematická kartografie*. Brno, Vojenská akademie Antonína Zápotockého, 322 s.
- SÝKORA, L., 2008. Idiografická nebo nomotetická koncepce v geografii: kontraproduktivní spor o povahu poznání. In: *Geografický časopis*, 60, GÚ SAV, Bratislava, s. 299 – 315
- STRUHA, P., 2009. *Historie archivu leteckých snímků*. [online] Magistrát města Hradec Králové, [vid. 23.10.2012] Dostupné z: www.muhb.cz/historie-leteckych-archivu/s-820503
- TALLER, I., 2001. Malá galerie slavných obyvatel Liberecka – Christoph Demantius, muzikant a věhlasný skladatel 16. století. In: *Deníky Bohemia – Liberecko*, roč. 9, č. 143
- TECHNIK, S., 1967. *Města severních Čech*. Liberec, Severočeské nakladatelství.
- TECHNIK, S., 1992. *Liberecké domy hovoří I*. Liberec, Úřad města Liberce, odbor hospodářského rozvoje města ve spolupráci s Českou besedou v Liberci.
- TECHNIK, S., 1993. *Liberecké domy hovoří II*. Liberec, Úřad města Liberce, odbor hospodářského rozvoje města ve spolupráci s Českou besedou v Liberci.
- TECHNIK, S., 1995. *Liberecké domy hovoří III*. Liberec, Úřad města Liberce, odbor hospodářského rozvoje města ve spolupráci s Českou besedou v Liberci.
- TECHNIK, S., 1997. *Liberecké domy hovoří IV*. Liberec, Úřad města Liberce, odbor hospodářského rozvoje města ve spolupráci s Českou besedou v Liberci.
- TECHNIK, S., RUDA, V., 1980. *Liberec minulosti a současnosti: historie a perspektivy výstavby města*. Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství, 308 s.
- TIMÁR, G., 2004. Georeferencovanie máp II. vojenského mapovania na území Slovenska a Maďarska. In: *Kartografické listy* 12, KS SR a GÚ SAV, Bratislava, ISSN 1336-5274, s. 119-126
- TOMSA, J., 1993. Liberečtí občané v názvech ulic města Liberce. *Zprávy České besedy – sborník krajanského sdružení rodáků a přátel Liberecka*, svazek 74, Liberec

- Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. *Biografický medailon – Jiří Sedmík (1893-1942)* [online]. [vid. 15. 11. 2012]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/jiri-sedmik>
- UMLAUF, V. a kol., 2011. *Střed Liberce v proměnách století*. Liberec, Technická univerzita v Liberci, ISBN 978-80-7372-804-5, 153 s.
- VACEK, P., 2010. *Fotografie kenotafu Karla Jaroše na vsetínském hřbitově*, Spolek pro vojenská pietní místa o. s., [online]. [vid. 15. 11. 2012]. Obrazový dokument formátu jpg. Dostupný z http://www.vets.estranky.cz/img/original/21797/10_1213_vsetin_027_vs.jpg
- VEVERKA, B., ČECHUROVÁ, M., 2003. Georeferencování map II. a III. vojenského mapování. *Kartografické listy* 11, s. 103-113
- VEVERKA, B., ZIMOVÁ, R., 2008. *Topografická a tematická kartografie*. Praha, ČVUT, ISBN 978-80-01-04157-4, 198 s.
- Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad v Dobrušce. [online]. [vid. 7. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.rick.cz/geo01.html>.
- WOODWARD, D., HARLEY, J., B., 1987, 1992, 1994, 1998. *History of Cartography Vol.1, Vol.2, Vol.3, Vol.4. Chicago & London, The University of Chicago Press.*
- ZEMAN, J., 2011. *Liberec, urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*. Liberec, Knihy, 555 s., ISBN 978-80-86660-33-2.

JMENNÝ REJSTŘÍK

- Balabán Josef, odbojář, 64*
Bendl Karel, hudebník, 60
Bendl Václav, překladatel, 60
Blahoslav Jan, teolog, 61
Blum Robert, německý liberál, 62
Bodet Gismund., nadporučík, 36
Bruche Karl, poštovní ředitel, 37
Bruckner Anton, skladatel, 64
Bürger Adolf, stavitel, 58
Clamm-Gallasové, majitelé panství, 31
Čepička Alexej, ministr obrany, 65
Čížek Otokar, ředitel berního úřadu 37, 59, 61
Demantius Christoph, hudebník, 61
Eliáš Alois, generál, premiér, 62
Fabiani Max, architekt, 32
Fanta Heinrich, architekt, 32
Felgenhauer Pavel, kazatel, 63
Fučík Julius, novinář, 62
Hácha Emil, prezident, 62
Hálek Vítězslav, básník, 62
Hamerling Robert, básník, 59, 66
Hauptmann Gerhard, dramatik, básník 66
Henlein Konrad, politik, 38, 39, 46, 58,
Herbig Emilian, stavitel, 36
Hergl, Walter, velitel policie, 37
Heyduk Adolf, básník, 63
Horn Kamillo, skladatel, 64
Hus Jan, teolog, 63
Hübner Alfred, stavitel, 57
Chelčický Petr, teolog, 64
Jaroš Karel, odbojář, 59, 64
Kant Imanuel, filozof, 61
Kühn Max, architekt, 32, 36, 37, 49, 57, 58
Lossow William, architekt, 57
Liebieg Heinrich, podnikatel, 35, 50, 59, 63
Marburg Fridrich, ředitel Zemské banky, 36
Mauthener Karl, zubní lékař, 58
Ondříček František, houslista, 64
Radecký Josef Václav, generál, 59, 65
Roosevelt Franklin Delano, prezident, 59, 66
Rosenbach Rudolf, 58
Rosenbach Jaroslav, obchodní, 37
Sedmík Jiří, odbojář, 64
Schinkel Karl Friedrich, architekt, malíř, 60
Schoder Thilo, architekt, 58
Schütze Adolf, podnikatel, 61
Soukup František, politik, 58, 62
Stross Franz, podnikatel, 58
Suchomel Jiří, architekt, 41, 49
Svoboda Ludvík, generál, prezident, 59, 65
Tegetthoff Wilhelm, admirál, 59, 62
Tille Hubert, obchodník, 63
Veslavín Daniel Adam, nakladatel, 65
Vrba Jan, básník, 66
Wessely Emil, soudní tlumočník, 37
Wunderlich Hermann, architekt, 38

VĚCNÝ REJSTŘÍK

<i>Albertinum</i>	19	<i>geografie</i>	6, 77
<i>architekt</i>	21, 32, 33, 37, 38, 41, 49, 52, 57, 58, 60, 79	<i>historická</i>	9
<i>architektka</i>	42	<i>geoinformační nástroje</i>	8
<i>architektonické vzory</i>	57	<i>geoinformatika</i>	7, 16
<i>architektura</i>	6, 67	<i>geoprvky</i>	12
<i>architektonický přístup</i>	7	<i>georeferencování</i>	8, 11, 14, 15, 16, 17,
<i>dynamický expresionismus</i>	58	<i>GIS</i>	9, 16, 24, 67
<i>funkcionalistická vila</i>	58	<i>metody a prostředky</i>	16
<i>neklasicistní revival</i>	58	<i>nástroje GIS</i>	17
<i>řecký sloh Periklovy doby</i>	60	<i>technologie GIS</i>	18
<i>asociace</i>	13	<i>vrstva</i>	54
<i>asociativní čtení mapy</i>	12	<i>glóbus, sbírka glóbů</i>	19
<i>asociativnost</i>	24	<i>grafická půdorysná reprezentace</i>	12
<i>atlasy</i>	19, 20	<i>grafické operace</i>	14
<i>Benešovo náměstí</i>	42, 44	<i>gymnázium</i>	46, 61, 66
<i>budova společnosti</i>		<i>české</i>	36, 40, 41
<i>Johann Liebieg Comp.</i>	57	<i>německé</i>	36
<i>budova základní školy</i>	47	<i>reálné</i>	36
<i>budovy Německé výstavy</i>	49	<i>Hanychovské pekárny</i>	44
<i>Bücherei der Deutschen</i>	10	<i>Harcov</i>	42, 46, 48, 50
<i>bulváry</i>	44	<i>Harcovská přehrada</i>	31, 35, 46, 47, 49, 50, 51, 52
<i>cesta</i>		<i>Harcovský potok</i>	31
<i>linie cest</i>	42	<i>historie</i>	6
<i>nové cesty</i>	49	<i>Husova třída</i>	44
<i>osamocená</i>	57	<i>Husova ulice</i>	7, 30, 45, 46, 58
<i>přímá</i>	48	<i>automobilová doprava</i>	48
<i>vymezení cest</i>	24	<i>dominanty okolí</i>	49
<i>z Prahy do Žitavy</i>	42	<i>Elektrický dům</i>	38
<i>čas</i>	8	<i>Krankenhausgasse 1848</i>	57
<i>čas, historické období nebo datum</i>	8	<i>lineární průjezdní charakter</i>	51
<i>Českoněmecká zemská</i>		<i>okolí</i>	24, 57
<i>výstava v Chomutově</i>	35	<i>orientační místa</i>	53
<i>činžovní domy</i>	45, 47	<i>páteřní komunikace</i>	
<i>dělnický dům</i>	45	<i>studovaného prostoru</i>	42
<i>digitální knihovna map</i>	15	<i>percepce</i>	12
<i>geograficko-topografický náčrt</i>	19	<i>periférie</i>	46

<i>plošina</i>	47	<i>kompozice městské zeleně</i>	42
<i>prostor</i>	8, 41	<i>komunikace vedoucí do Bedřichova</i>	31
<i>přehrada na Harcovském potoce</i>	32	<i>krajina</i>	7, 8, 9, 11, 12, 13, 19, 24, 42, 43, 44, 45, 50
<i>Sitteho kompozice</i>	48	<i>princip plánovitých zásahů</i>	44, 45
<i>univerzita</i>	41	<i>výhled do krajiny</i>	57
<i>v prostoru a času</i>	6, 18	<i>Krajská hygienická stanice</i>	40
<i>vily</i>	57	<i>Království české</i>	19
<i>Vysoká škola strojní a textilní</i>	41	<i>Kristiánov</i>	45
<i>chyby</i>	16	<i>lánová ves</i>	42
<i>interdisciplinární přístupy</i>	7	<i>lázně</i>	44
<i>internační tábor</i>	46	<i>legenda k plánu výstavy</i>	33
<i>Jablonec</i>	42, 48	<i>letecké měřičské snímky Liberce</i>	18
<i>Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger</i>		<i>Liberci vysokoškolský výbor</i>	41
<i>Reichenberg</i>	30, 36, 37, 57, 58, 60	<i>Liberec</i>	8, 19, 22, 24, 34, 40, 43, 44, 46, 49, 52, 61, 71, 72, 75, 75, 86
<i>jazykové prostředky</i>	12, 13	<i>dům města</i>	33, 49
<i>Ještěd</i>	52	<i>dvě rozdílné části</i>	44
<i>Ještědský hřeben</i>	43	<i>historické fotografie</i>	52
<i>Jizerské hory</i>	43, 48	<i>historie</i>	10, 30
<i>Jizerský potok</i>	46, 51	<i>mapy velkého měřítka</i>	20
<i>Josefínino údolí</i>	32	<i>nepřehledný terén</i>	49
<i>Jubilejní zemská výstava v Praze</i>	32	<i>plán C.Sitteho</i>	30
<i>kartografická analýza</i>	10, 11, 24	<i>potenciál</i>	45
<i>kartografická generalizace</i>	18	<i>rozzrůstání</i>	45
<i>kartografická informace</i>	11	<i>sudetský městský okres</i>	23
<i>kartografické dílo</i>	10, 18, 19	<i>území</i>	10, 20
<i>kartografické zobrazení</i>	11	<i>Velký</i>	22, 29, 34, 38
<i>kartografický jazyk</i>	12	<i>výrazný rozvoj</i>	45
<i>kartografie</i>	6, 7, 8, 9, 10, 11, 78	<i>vznik</i>	10
<i>dějiny</i>	9	<i>zahradní město</i>	45
<i>historická</i>	9	<i>Liberecká galerie</i>	35
<i>německá</i>	11	<i>Liberecká výstava českých Němců</i>	31, 32
<i>kartometrická a semiotická analýza</i>	15	<i>Liberecká výšina</i>	52
<i>kartometrie</i>	8, 11, 12, 17, 67	<i>Liberecké výstavní trhy</i>	47
<i>starých map</i>	11	<i>Liberecký adresář</i>	30, 37
<i>knihovna</i>		<i>linie</i>	9
<i>Krajská vědecká knihovna</i>	10, 18		
<i>Rakouská národní knihovna</i>	18, 19		

změna	54	sbírka	33
logické principy	12	sbírka SOkA Liberec	20
Map Department-Österreichische		vizualizace	18
Nationalbibliothek	19	mapy velkého měřítka	20
mapa	8, 9	Masarykova třída	44
Anschiringerova	31	medailony osobností	31, 54
cyklistická a automobilová mapa	22	město 8, 20, 43, 44, 48, 50, 51, 52, 57, 75	
čtení mapy	11, 12	Filipovo	44, 45
historická	9	poloha	44
katastrální mapa	20	vnitřní	21, 22
mapa města	8, 12	zahradní	52
mapová sbírka	10, 18, 19	místa	
nástěnná mapa	19	klidná, příjemná	57
obrysová mapa	23	místní jména	10
obsah mapy	18	místní název	42, 58, 60
orientační mapa	21	místo 8, 9, 45, 52, 57, 67, 78	
ortofotomapy	9, 16, 17	fenomén místa	51
pozemková Liberce	20, 38, 41	hierarchická struktura míst	8
půdorysná projekce	18	Husova ulice	8
reliéfní	19	jako objekt označený v mapě	8
tvůrce mapy	12	kde lidé žijí	8
uživatel mapy	12	koncept místa	67
vojenské mapování	11, 12, 17, 23	konkrétní	67
vznik mapy	12	místa Husovy ulice	8
mapová sbírka	18	orientační	53
Mollova, digitalizovaná	15	pobyty respondenta	12
mapové dílo, české (rakouské)	11	popisované	67
mapové zobrazení	9	přirozené vlastnosti místa	44
mapový jazyk	8, 9, 11, 12, 13, 14	stavby	35
mapový znak	8, 9, 13	studia	7
grafická jednotka	9, 13	svérázné	43
klíč mapového díla	11	v oblasti Husovy ulice	6
význam	9	v prostorových a časových	
mapy a plány	7, 8, 9, 12, 17, 18, 19, 24, 31, 71	souvislostech	6, 7, 18
analýza	11	vymezující oblast	46
interpretace	14	místopis	6
měřítka	6	místopisný obsah	8
půdorysná projekce	42	moderní průmyslové velkoměsto	57
		muzeum nacistického barbarství	58

<i>názvosloví - české, německé</i>	11	<i>geografický</i>	8
<i>německá univerzita</i>	41	<i>Husovy ulice</i>	7, 52
<i>Německá výstava</i>	49	<i>jako rekreační oáza</i>	46
<i>Nilschiff</i>	58	<i>nově urbanizovaný</i>	58
<i>Nové město</i>	44, 45	<i>studovaný</i>	6
<i>novogotická kurzíva</i>	10	<i>urbanizovaný, rozšiřování</i>	45
<i>oblast Husovy třídy</i>	52	<i>zahrad, velkorysý</i>	45
<i>oblast Husovy ulice</i>	6, 31, 37, 43, 46, 50, 60, 67	<i>zkoumaný</i>	31
<i>geometrický model</i>	54	<i>prostor bývalé výstavy</i>	35
<i>Krajská hygienická stanice</i>	40	<i>prostor kolem Husovy ulice</i>	46
<i>přemísťování obyvatel</i>	38	<i>prostor vytvořený</i>	51
<i>výstava</i>	33	<i>prostorová data</i>	13
<i>zobrazení</i>	18	<i>prostorové souvislosti</i>	42
<i>odsun Němců</i>	59	<i>protiletecký kryt</i>	30, 38, 46
<i>osobnosti</i>	59	<i>kryt</i>	40
<i>profese</i>	60	<i>stavba</i>	46
<i>panoráma z Výšiny</i>	52	<i>průmysl. textilní a strojírenský - rozvoj</i>	47
<i>percepce map, plánů a pohlednic</i>	42	<i>průmyslové objekty</i>	44
<i>percepce senzomotorická</i>	12	<i>průmyslový areál</i>	45
<i>plán</i>	8, 9, 40, 47	<i>přehrada</i>	32
<i>města</i>	8, 21	<i>dno přehrady</i>	54
<i>orientační Liberce</i>	21, 38, 40	<i>hráze a břehy</i>	54
<i>Sittheo</i>	44	<i>svahy nad přehradou</i>	36
<i>situační</i>	20	<i>překážky</i>	50
<i>územně směrný, Liberce</i>	20	<i>převzorkovaný rastr</i>	17
<i>výstavy</i>	30, 33	<i>případové studie</i>	6, 12
<i>zastavovací</i>	21	<i>přírodní okolí Liberce</i>	52
<i>plány Liberce</i>	19	<i>původní stavení</i>	44
<i>plány současné, Liberce</i>	10	<i>Rakousko-uherské císařství</i>	19
<i>pohlednice</i>	17, 52, 67	<i>rekreace</i>	51
<i>dobové</i>	6, 7, 42	<i>relace směru a orientace</i>	8
<i>liberecké nejstarší</i>	52	<i>Ruprechtice</i>	45
<i>Ponorka</i>	58	<i>semiotika</i>	9
<i>povodeň</i>	32	<i>Severočeské muzeum v Liberci</i>	10, 18, 58
<i>problém zkreslení a natočení</i>	17	<i>shromažďovací tábor</i>	38
<i>prostor</i>	8, 48, 49, 50, 52	<i>skokanský můstek</i>	51
<i>bývalého tábora</i>	41	<i>souřadnicový systém</i>	11, 15
<i>euklidovský</i>	8, 14	<i>Křovákovo zobrazení</i>	17
		<i>S-1942/84</i>	23

<i>S-JTSK</i>	16		41, 68
<i>transformace</i>	16	<i>topologické relace</i>	8
<i>WGS84</i>	23	<i>tramvajová trať</i>	28, 35
<i>spojnice</i>	50, 54	<i>transformace mapových listů</i>	15
<i>změna</i>	54	<i>TUL</i>	47
<i>stará mapa</i>	8, 9	<i>budova A</i>	36, 41, 46, 49
<i>staré mapy</i>	9, 12	<i>budova B</i>	36, 41, 51
<i>analýza mapových obrazů</i>	14	<i>budova C</i>	41
<i>Čech</i>	9, 12	<i>budova E</i>	41
<i>digitalizované sady</i>	15	<i>budova F</i>	41
<i>digitální zpracování</i>	16	<i>tvorba historických geodatabází</i>	16
<i>inventarizace</i>	9, 18	<i>tvrzení o objektech</i>	12
<i>popis starých map</i>	17	<i>údolní koridor</i>	43
<i>přehled</i>	9	<i>ulice</i>	
<i>skenování starých map</i>	16	<i>Baarova</i>	49
<i>tři vybrané</i>	24	<i>Bendlova</i>	57
<i>vizualizace</i>	15	<i>Bendlova (Schinkel Strasse)</i>	36, 54, 58, 59
<i>využití metod GIS</i>	16	<i>Blahoslavova (Demantius Strasse)</i>	36, 54
<i>zpracování</i>	10, 54	<i>Boční (Schütze Strasse)</i>	36, 54
<i>staré mapy a plány</i>	6, 7, 10	<i>Čížkova</i>	36, 49
<i>čtení a analýza</i>	12	<i>Dr. Karla Jaroše</i>	59
<i>informace</i>	9	<i>Dr. Soukupa</i>	59
<i>interpretace a rozbor</i>	9	<i>F. D. Roosevelta (dnešní Vítězná ulice)</i>	59
<i>konkrétní místa v čase</i>	6	<i>Fibichova</i>	54
<i>Liberce</i>	6, 7, 18, 67	<i>Fučíkova (Tegentthoff Strasse)</i>	35, 36, 37, 52, 54, 57, 59
<i>metodiky analýzy</i>	7	<i>Hálkova</i>	49
<i>studium</i>	8, 11, 16, 18	<i>Harzdorfer Strasse, Harcovská třída</i>	58
<i>využití</i>	18, 31, 67	<i>Heinricha Liebiega</i>	50
<i>staré plány</i>		<i>Heydukova</i>	54
<i>analýza</i>	10	<i>Chelčického (Felgenhauer Strasse)</i>	36, 54
<i>studium</i>	9	<i>chronologie vzniku</i>	57
<i>Státní okresní archiv v Liberci</i>	10, 18	<i>Kammerberg Strasse,</i>	
<i>Stavoprojekt</i>	41	<i>U komorního vrchu</i>	58
<i>struktura města</i>	48	<i>Klášterní</i>	52
<i>Sudetoněmecká strana</i>	37	<i>Masarykova</i>	47, 48, 52
<i>Sudetoněmecká vlastenecká fronta</i>	39	<i>názvy</i>	29
<i>svahy nad přehradou</i>	54	<i>názvy a existence</i>	57
<i>Šaldovo náměstí</i>	35	<i>názvy změny</i>	57, 59, 67
<i>Technická univerzita v Liberci</i>	6, 35, 36,		

<i>Ondříčkova (Kammerberg Strasse)</i>	35, 57	<i>Strossova</i>	37, 38, 40, 46, 47, 48, 50, 58
<i>osobnosti v názvech</i>	31, 60	<i>Vollertova</i>	58
<i>přejmenování</i>	58, 59	<i>vilová výstavba</i>	35, 40
<i>rejstřík ulic</i>	10, 29	<i>vilový charakter</i>	47
<i>Studentská</i>	41, 59	<i>vily</i>	52, 57
<i>Svobodova</i>	58	<i>funkce</i>	57
<i>systém chodníku a ulic</i>	54	<i>funkcionalistické</i>	58
<i>Třída 1. máje</i>	59	<i>palácové</i>	52
<i>Veleslavínova (Hoffmann Strasse)</i>	54	<i>solitérní</i>	44
<i>vilová zástavba</i>	57	<i>vily a veřejné budovy</i>	37
<i>Vítězná</i>	48, 52, 54, 57	<i>vizualizace</i>	
<i>Vítězná (Radetsky Strasse)</i>	35, 48, 57, 59	<i>kartografická</i>	16
<i>Volgogradská</i>	44	<i>Vojenský zeměpisný ústav</i>	11, 19, 23
<i>Vrbova</i>	52	<i>vrchol Ještědu</i>	43
<i>Vrbova (Hamerling Strasse)</i>	35, 49, 57	<i>výřez map, plánů a pohlednic</i>	18
<i>vznik</i>	54, 59	<i>vysokoškolské koleje Harcov</i>	41
<i>ulice a cesty</i>	42	<i>výstava</i>	34
<i>uliční fronta</i>	45	<i>výstavní linka tramvaje</i>	49
<i>uliční prostory</i>	45	<i>výstavy českých Němců</i>	32
<i>uliční rádkový rastr</i>	45	<i>výzkum</i>	6, 22
<i>uliční síť</i>		<i>geografický</i>	6, 10, 67, 71
<i>rozvržení</i>	50	<i>inventarizační</i>	12, 67
<i>změny</i>	42, 54	<i>krajinářský</i>	10
<i>uliční systém</i>	36, 47, 54	<i>zahrady sjednocující prvek</i>	57
<i>vývoj</i>	31	<i>zarovnávání nerovností</i>	45
<i>univerzitní kampus</i>	41	<i>zástavba</i>	44, 57
<i>urbanismus</i>	6, 51, 67	<i>expanze</i>	37
<i>tradiční schematický</i>	45	<i>hustota, struktura</i>	42
<i>urbanistická koncepce</i>	48	<i>městská</i>	51
<i>urbanizace</i>	49	<i>podélná proudnicová</i>	47
<i>urbánní struktura</i>	42, 44	<i>vilová</i>	52, 57
<i>Ústav pro zvelebování živností</i>	36, 41, 49	<i>výšková hladina</i>	50
<i>Vendulka</i>	50	<i>ZŠ Husova</i>	35, 36, 40
<i>vertikály</i>	51, 53	<i>železnice Liberec – Pardubice</i>	19
<i>vila</i>	40		
<i>dr. Emila Tauscheho</i>	57		
<i>Henleinova</i>	38, 40, 58		
<i>Holdinghausenova</i>	57		
<i>Schwarzova</i>	58		

MAPY A PLÁNY LIBERCE (VÝBĚR 1816 – 1981)

(chronologicky sestavený katalog map a plánů využívaných v projektu)

1816

SAATZER a CZEKKA: Stadt Reichenberg Gemeindegrunde. [sáhové měřítko (1 Wr Kläftern)], 595x400 mm, *SOkA Liberec inv. č. 833 , sig. A/13ac*

1847

HUB, A.. K.: Plán Libereckého panského dvora. [bez měřítka], 550x320 mm, *SOkA Liberec inv. č. 778, sig. CH/51*

1858

Plan der Stadt Reichenberg nach der Reichenberg nach der neuesten Regulirung, 1858 [měřítko sáhové], 730x550 mm. In ANSHIRINGER, A. Adressbuch der Stadt Reichenberg. Reichenberg, 1858. *SOkA Liberec inv. č. 779, sig. A/1*

1860

HUB, A. K.: Reichenberger Maiersgründe und dere Parzelierung zur Verpachtung im Jahre 1860. [grafické měřítko], 845x585 mm, *SOkA Liberec inv. č. 781, sig. CH/50*

1882

KAULFERS, A.: Plan von Reichenberg, [1 : 5 760], 600x470 mm. In: SAGASSER, F. Adressbuch und Wohnungsanzeiger der Stadt Reichenberg, Reichenberg 1882. *SOkA Liberec inv. č. 783, sig. A/20*

1894

Stadt Reichenberg. Aufgenommen in der Jahren 1884-1887. [1 : 1 500], 840x610 mm, *SOkA Liberec inv. č. 57, sig. CH/32a*

1901

Plan von Reichenberg, 1901 (na mapě 1899). [1:6 000], 510x700 mm In: Dressler, J.F. Adressbuch und Wohnungsanzeiger der Stadt Reichenberg. Reichenberg, 1901. *SOkA Liberec inv .č .789, sig. A/3*

1904

FABIANI, M.: Allgemeiner Grundriss der Deutschböhmischen Ausstellung Reichenberg 1906. [grafické měřítko (1cm = 10m)], 335x230 mm, *SOkA Liberec inv .č. 793, sig. A/9a*

1906

Allgemeiner Grundriss der Deutschböhmischen Ausstellung Reichenberg 1906. [grafické měřítko], 360x230 mm, *SOkA Liberec inv .č. 795, sig. A/5b*

1910

Stadt Reichenberg. [1:2 880], 1140x1060 mm. *SOkA Liberec inv. č. 797, sig. Z/9*

1926

Plan der Stadt Reichenberg. [1: 10 000], 445x320 mm. *Soukromá sbírka JŠ*

1926

Pohledový plán města Liberec s oblastí Husovy ulice v popředí zobrazující území směrem k Ještědu z roku cca 1926. *Soukromá sbírka JŠ*

1932

TSCHÖRNER, J.: Plan der Stadt Reichenberg. [1 : 2 880], 1490x1080 mm. *SOkA Liberec inv. č. 809, sig. Z/18*

1935

MÜLLER, G.: Zastavovací plán Liberce (podkladový plán Stadt Reichenberg 1887), [1 : 1 500], 840x610 mm, *SOkA Liberec inv. č. 955, sig. CH/24*

1939

BIENERT, R.: Stadtplan von Reichenberg. [1 : 10 000], 390x480 mm, *SOkA Liberec inv. č. 813, sig. A/9a*

1942

Abzeichnung der Flurkarte Reichenberg. Nach dem Stande 1941. [1 : 2 880], 630x780mm. *SOkA Liberec inv. č. 876 ,sig. CH/31a*

1943

Plan der Gauhauptstadt Reichenberg; Die innere Stadt. [1 : 10 000 – 1 : 15 000], 780x540 mm, *SOkA Liberec inv. č. 821, sig. A12*

1946

RÖSLER, K.: Orientační mapa města Liberec. [1 : 2 880], různý formát. *SOkA Liberec inv. č. 830, sig. CH/42*

1958

Liberec – orientační plán; vnitřní město. [1 : 10 000 - 1 : 15 000], 595x545 mm. *SOkA Liberec inv. č. 833, sig. A/13ac*

1981

Liberec – plán města. Kartografia, Praha [1 : 15 000], 630x730 mm. *SOkA Liberec inv. č. 842, sig. A/17*

SEZNAM OBRÁZKŮ

Poznámka: Obrázky byly zpracovány z map, plánů, měřičských snímků a dobových pohlednic jako vizualizace, výřezy, doplnění o schémata a vyznačení jevu a studované oblasti. Od obr. 5 jsou seřazeny v části „Příloha“

Obr. 1: Plan der Stadt Reichenberg nach der neusten Regulirung (Anschiringer A., 1858) - Legenda

Obr. 2: Plan von Reichenberg (Sitte C., 1899) - Legenda

Obr. 3: Stadtplan von Reichenberg (Bienert,R. 1938/1939) - Legenda

Obr. 4: Oblast Husovy ulice v prostoru Liberce. Zpracovala Z. Koňasová s využitím podkladů O. Prášila a Kartografie HP s.r.o.

Obr. 5: Návrh plánu výstavní plochy výstavy českých Němců v Liberci v roce 1906 (černobílá verze- výřez). Zdroj: FABIANI, M.: 1904. Allgemeiner Grundriss der Deutschböhmischen Ausstellung Reichenberg 1906. Grafické měřítko (1cm = 10m), 335x230 mm, SOKA Liberec 793/A5a

Obr. 6: Situační plán výstavní plochy výstavy českých Němců v Liberci v roce 1906 (kolorovaná verze - výřez). Zdroj: ARNOLD, E. (eds.), 1909. Die Deutschböhmsche Ausstellung, Reichenberg 1906 : Industrie-, Gewerbe-,Kunst- und Landwirtschafts-Ausstellung der Deutschen in Böhmens. Liberec.

Obr. 7: Plán města Liberec z roku 1858 - výřez. Zdroj: Plan der Stadt Reichenberg nach der Reichenberg nach der neuesten Regulirung, 1858 (měřítko sáhové), 730x550 mm. In ANSHIRINGER, A. Adressbuch der Stadt Reichenberg. Reichenberg, 1858. SOKA Liberec A/1

Obr. 8a: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1882 (v podkladu Základní mapa ČR). Zdroj: KAULFERS, A.: Plan von Reichenberg, [1 : 5 760], 600x470 mm. In: SAGASSER, F. Adressbuch und Wohnungsanzeiger der Stadt Reichenberg, Reichenberg 1882. SOKA Liberec 783 A/20

Obr. 8b: Oblast Husovy ulice ještě bez přehrady (viz červený otazník) na plánu z roku 1882 s vyznačením linie Husovy ulice a ohraničením zkoumaného území. Zdroj: KAULFERS, A.: Plan von Reichenberg [1 : 5 760], 600x470 mm. In: SAGASSER, F. Adressbuch und Wohnungsanzeiger der Stadt Reichenberg, Reichenberg 1882. SOKA Liberec 783 A/20. Upravila Z. Koňasová

Obr. 9a: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1901 (v podkladu aktuální ortofotomapa ČÚZK). Zdroj: Plan von Reichenberg, 1901 (na mapě 1899). [1:6 000], 510x700 mm In: Dressler, J.F. Adresbuch und Wohnungsanzeiger der Stadt Reichenberg. Reichenberg, 1901. SOKA Liberec, C.II Ia 789 A/3)

Obr. 9b: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1899 se zvýrazněným urbanistickým

záměrem Kamilla Sitteho (v podkladu aktuální ortofotomapa ČÚZK). Zdroj: Plan von Reichenberg, 1901 (na mapě 1899). [1:6 000], 510x700 mm. In: Dressler, J.F. Adresbuch und Wohnungsanzeiger der Stadt Reichenberg. Reichenberg, 1901. SOKA Liberec, C.II Ia 789 A/3. Upravila Z. Koňasová.

Obr. 10: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1910 (v podkladu aktuální ortofotomapa z ČÚZK). Zdroj: Stadt Reichenberg. [1:2 880], 1140x1060 mm. SOKA Liberec 797 Z/9

Obr. 11: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1926 (v podkladu aktuální ortofotomapa z ČÚZK). Zdroj: Plan der Stadt Reichenberg. [1: 10 000], 445x320 mm. Soukromá sbírka JŠ

Obr. 12: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1932 (v podkladu aktuální ortofotomapa z ČÚZK). Zdroj: TSCHÖRNER, J. Plan der Stadt Reichenberg. [1 : 2 880], 1490x1080 mm, SOKA Liberec 809/718

Obr. 13: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1939 (v podkladu aktuální ortofotomapa z ČÚZK). Zdroj: BIENERT, R. Stadtplan von Reichenberg. [1 : 10 000], 390x480 mm, SOKA Liberec 813/A9a, také RNK

Obr. 14: Oblast Husovy ulice (Liebig strasse) na plánu z roku 1943. Zdroj: Plan der Gauhauptstadt Reichenberg; Die innere Stadt. 1 : 10 000 – 1 : 15 000, 780x540 mm, SOKA Liberec 821/A12

Obr. 15a: Zájmová oblast Husovy ulice na plánu z roku 1946 (v podkladu aktuální ortofotomapa z ČÚZK). Zdroj: RÖSLER, K. Orientační mapa města Liberec. [1 : 2 880], SOKA Liberec 830/CH42

Obr. 15b: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1946 se zvýrazněným táborem (modrá barva) a dnešní budovou A TUL (červený znak vlevo) a tzv. Henleinovou vilou (červený znak vpravo). Zdroj: RÖSLER, K. Orientační mapa města Liberec. [1 : 2 880], SOKA Liberec 830/CH42. Upravila Z. Koňasová.

Obr. 16: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1958. Zdroj: Liberec – orientační plán; vnitřní město. [1 : 10 000 – 1 : 15 000], 595x545 mm, SOKA Liberec 833/A13ac

Obr. 17: Pohledový plán města Liberec s oblastí Husovy ulice (vlevo před vodní nádrží) procházející k panoramatickému zobrazení směrem k Ještědu z roku cca 1926. Zdroj: soukromá sbírka JŠ

Obr. 18: Lokalita Husovy ulice (modrý kroužek) vzhledem k významným orientačním bodům (červené body) a hranicím současného Liberce. Jako podklad byla použita mapa ze 3. vojenského mapování kvůli zdůraznění horského charakteru regionu. Upravila Z. Koňasová.

Obr. 19: Zobrazení části území Husovy ulice se srovnaným terénem a stavem po

odklizení výstavy. Dobová pohlednice. Zdroj: Reichenberg, Jeschken. Hermann Seibt, Meissen, 1913, SM Liberec, sig. Ph0852/05. Upravila Z. Koňasová.

Obr. 20: Výřez leteckého měřičského snímku se zvýrazněním oblasti Husovy ulice z roku 1938. Zdroj: Letecký snímek z archivu VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2012

Obr. 21: Výřez leteckého měřičského snímku se zvýrazněním oblasti Husovy ulice z roku 1948. Zdroj: Letecký snímek z archivu VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2012

Obr. 22: Výřez leteckého měřičského snímku se zvýrazněním oblasti Husovy ulice z roku 1954. Zdroj: Letecký snímek z archivu VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2012

Obr. 23: Výřez leteckého měřičského snímku se zvýrazněním oblasti Husovy ulice z roku 1977. Zdroj: Letecký snímek z archivu VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2012

Obr. 24: Napojení Husovy ulice (bílá čára vlevo v popředí) na město v roce 1906, dobová pohlednice. Zdroj: Blick von der Hohenhabsburg nach Reichenberg, der Thalsperre ind dem Jeschken. Hermann Seibt, Meissen, 1906, SM Liberec, sig. Ph0852/01

Obr. 25: Oblast Husovy ulice (v popředí) v roce 1913, dobová pohlednice. Zdroj: Reichenberg, Jeschken. Hermann Seibt, Meissen, 1913, SM Liberec, sig. Ph0852/05

Obr. 26: Liberec v roce 1916 (oblast dnešní Husovy ulice kolem louky obklopené lesy a vodní nádrží vlevo v popředí), dobová pohlednice. Zdroj: Reichenberg i. Böhmen Totalansicht. Verlag Trinks & Co, G.m.b.H., Leipzig-St., okolo 1916, SM Liberec, sig. Ph0826/01

Obr. 27: Oblast Husovy ulice v popředí (v období po roce 1916), dobová pohlednice Liberce. Zdroj: Wurbkarte. rok neuveden, SM Liberec, sig. Ph0828/08

Obr. 28: Oblast Husovy ulice (v popředí) v období první ČSR. Zdroj: Liberec - celkový pohled. Foto: Kuberka, rok neuveden, SM Liberec, sig. Ph0828/03

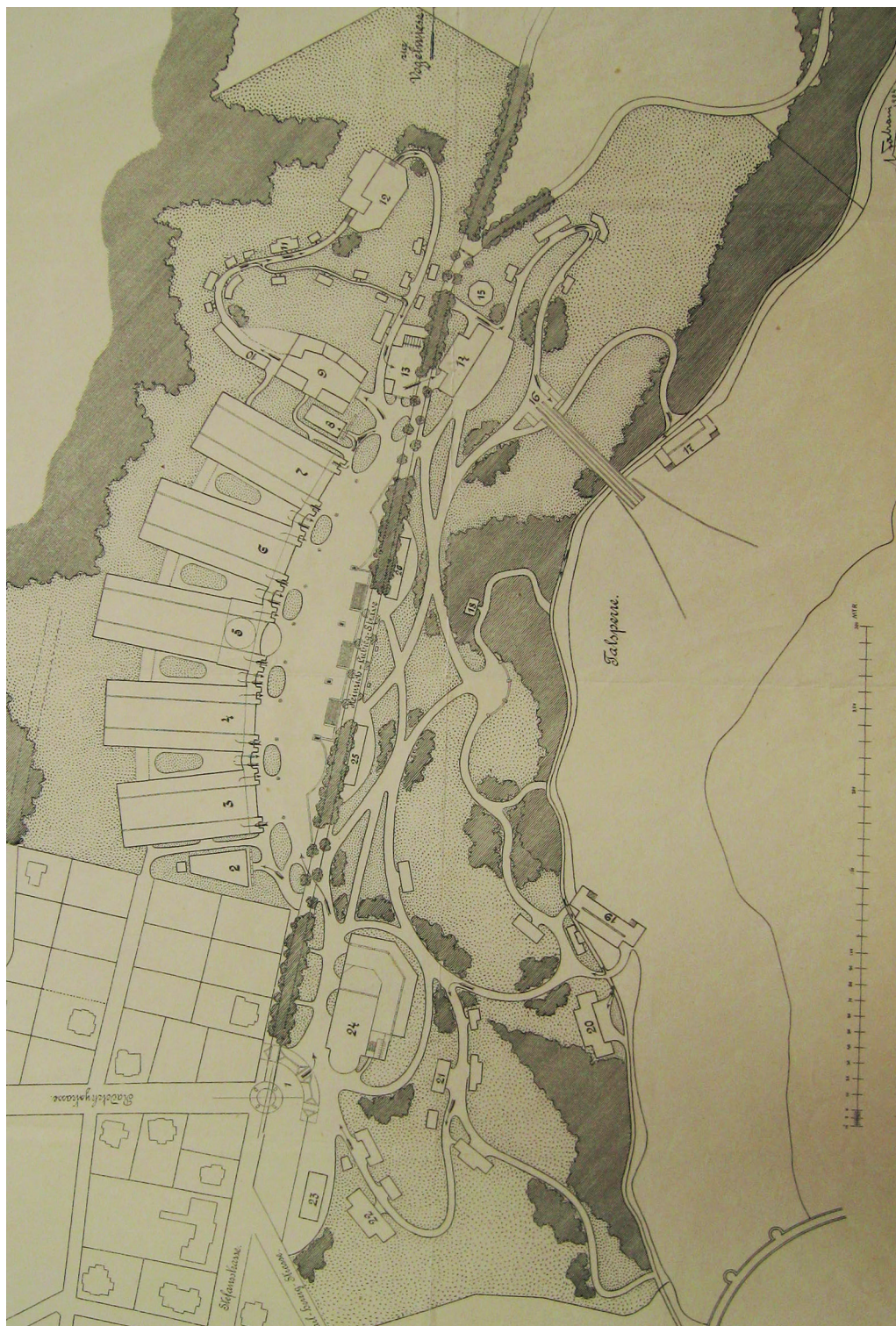
Obr. 29: Oblast Husovy ulice (v popředí) v období první ČSR, dobová pohlednice Liberce. Zdroj: Liberec. Orbis, 1953, SM Liberec, sig. Ph0830/06

Obr. 30: Harcovská přehrada, dobová pohlednice. Zdroj: Reichenberg, Talsperre. L.& P, 1912, SM Liberec, sig. Ph1139/02

Obr. 31: Harcovská přehrada, dobová pohlednice. Zdroj: Reichenberg-harzdorfer Thalsperre. Kunstverlagsanstalt Anton Hein, Reichenberg, rok neuveden, SM Liberec, sig. Ph1141/02

Obr. 32: Vilová zástavba nad Harcovskou přehradou, dobová pohlednice. Zdroj: Reichenberg Talsperre. „Novitas“ Anton Mayer, 1927, SM Liberec, sig. Ph 1142/04

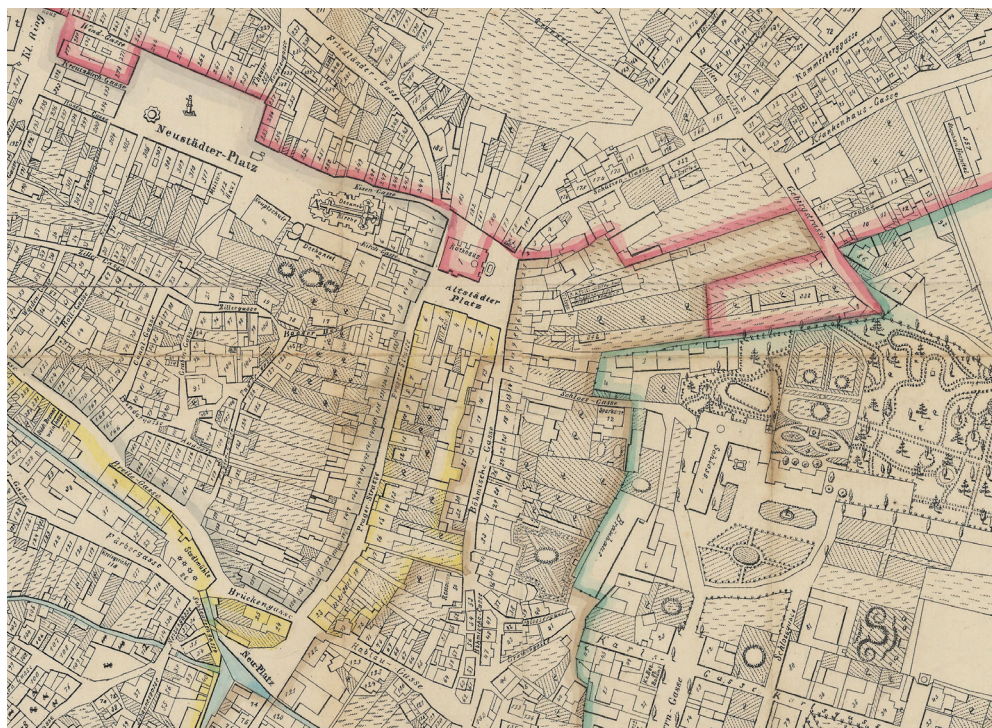
OBRÁZKOVÁ PŘÍLOHA

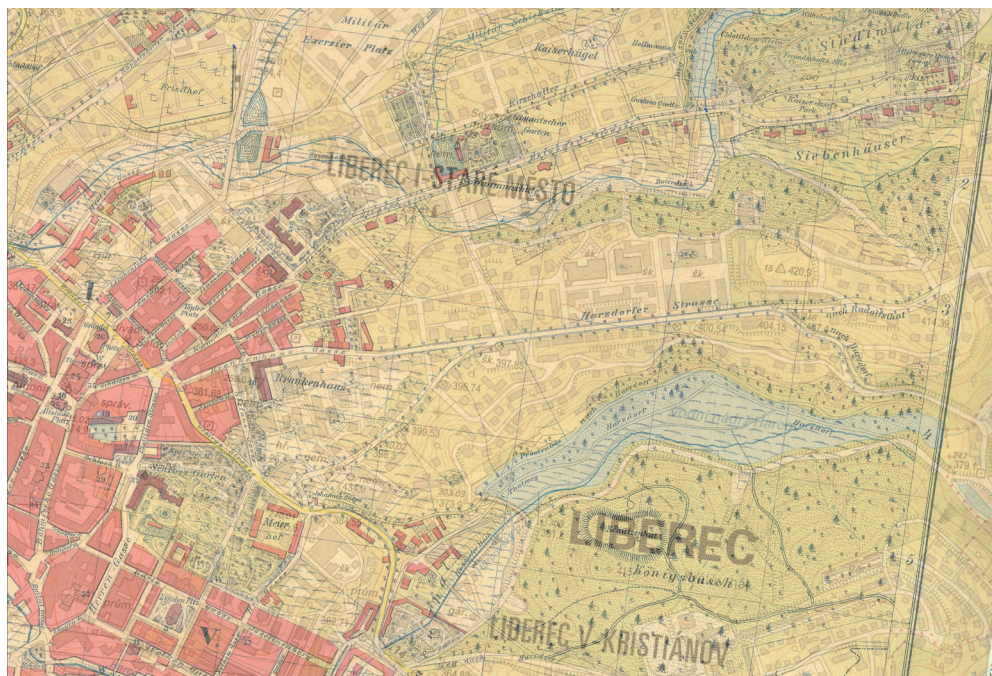
Obr. 5: Návrh plánu výstavní plochy výstavy českých Němců v Liberci v roce 1906 (černobílá verze- výřez).

Zdroj: FABIANI, M. 1904. Allgemeiner Grundriss der Deutschböhmischen Ausstellung Reichenberg 1906.

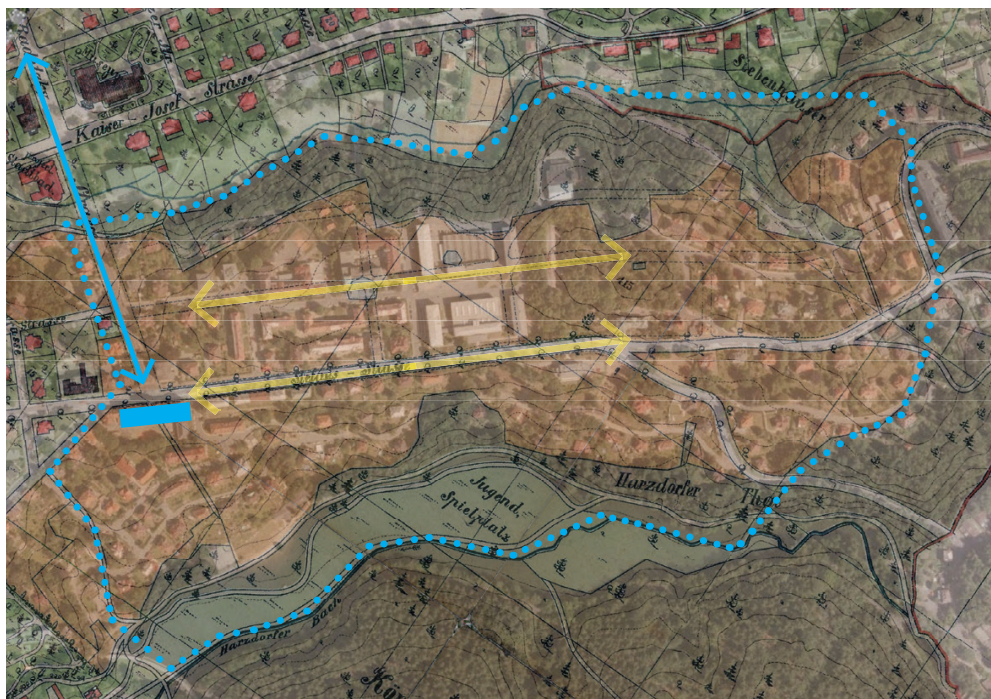
Grafické měřítko (1cm = 10m), 335x230 mm, SOKA Liberec 793/A5a

Obr. 7: Plán města Liberec z roku 1858 - výřez. Zdroj: Plan der Stadt Reichenberg nach der Reichenberg nach der neuesten Regulirung, 1858 (měřítko sáhové), 730x550 mm. In ANSHIRINGER, A. Adressbuch der Stadt Reichenberg. Reichenberg, 1858. SOka Liberec A/1

Obr. 8a: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1882 (v podkladu Základní mapa ČR). Zdroj: KAULFERS, A.: Plan von Reichenberg, [1 : 5 760], 600x470 mm. In. SAGASSER, F. Adressbuch und Wohnungsanzeiger der Stadt Reichenberg, Reichenberg 1882. SOka Liberec 783 A/20

Obr. 9b: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1899 se zvýrazněným urbanistickým záměrem Kamilla Sitteho (v podkladu aktuální ortofoto z ČÚZK). Zdroj: Plan von Reichenberg, 1901 (na mapě 1899). [1:6 000], 510x700 mm. In. Dressler, J.F. Adresbuch und Wohnungsanzeiger der Stadt Reichenberg. Reichenberg, 1901. SOkA Liberec, C.II Ia 789 A/3. Upravila Z. Koňasová.

Obr. 10: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1910 (v podkladu aktuální ortofoto z ČÚZK). Zdroj: Stadt Reichenberg. [1:2 880], 1140x1060 mm. SOkA Liberec 797 Z/9

Obr. 11: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1926 (v podkladu aktuální ortofoto z ČÚZK). Zdroj: *Plan der Stadt Reichenberg. [1: 10 000], 445x320 mm. Soukromá sbírka JŠ*

Obr. 12: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1932 (v podkladu aktuální ortofoto z ČÚZK). Zdroj: *TSCHÖRNER, J.: Plan der Stadt Reichenberg. [1 : 2 880], 1490x1080 mm, SOKA Liberec 809/718*

Obr. 13: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1939 (v podkladu aktuální ortofoto z ČÚZK). Zdroj: BIENERT, R.: Stadtplan von Reichenberg. [1 : 10 000], 390x480 mm, SOKA Liberec 813/A9a, také RNK

Obr. 14: Oblast Husovy ulice (Liebig strasse) na plánu z roku 1943. Zdroj: Plan der Gauhauptstadt Reichenberg; Die innere Stadt. 1 : 10 000 – 1 : 15 000, 780x540 mm, SOKA Liberec 821/A12

Obr. 15a: Zájmová oblast Husovy ulice na plánu z roku 1946 (v podkladu aktuální ortofoto z ČÚZK).
Zdroj: RÖSLER, K.: Orientační mapa města Liberec. [1 : 2 880], SOKA Liberec 830/CH42

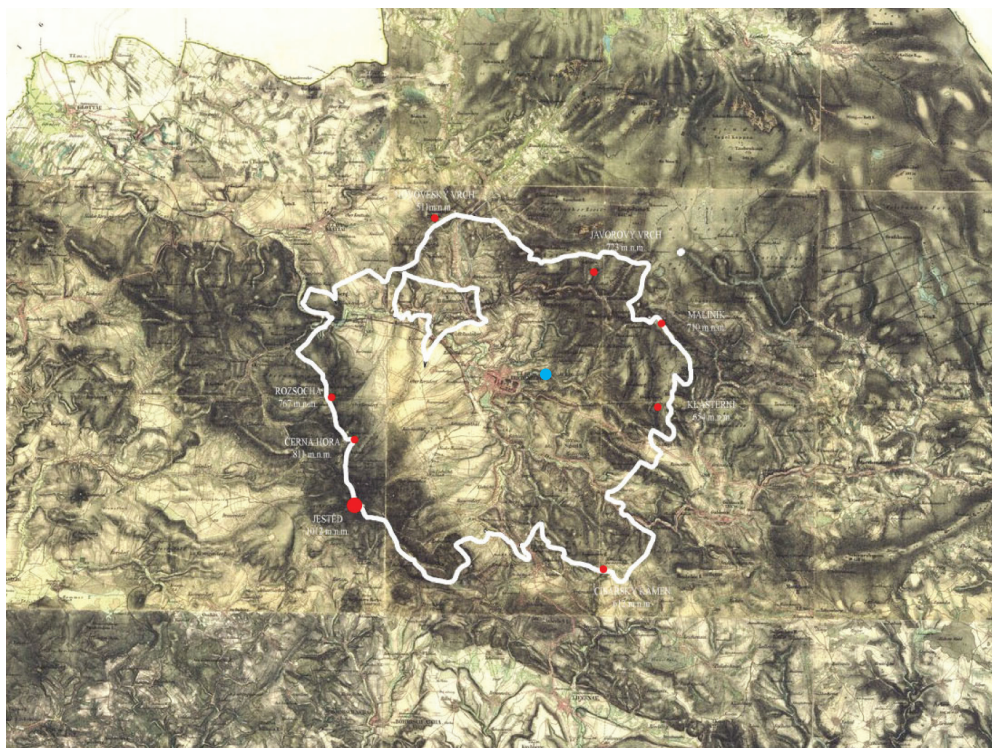
Obr. 15b: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1946 se zvýrazněným táborem (modrá barva) a dnešní budovou A TUL (červený znak vlevo) a tzv. Henleinovou vilou (červený znak vpravo). Zdroj: RÖSLER, K.: Orientační mapa města Liberec. [1 : 2 880], SOKA Liberec 830/CH42. Upravila Z. Koňasová.

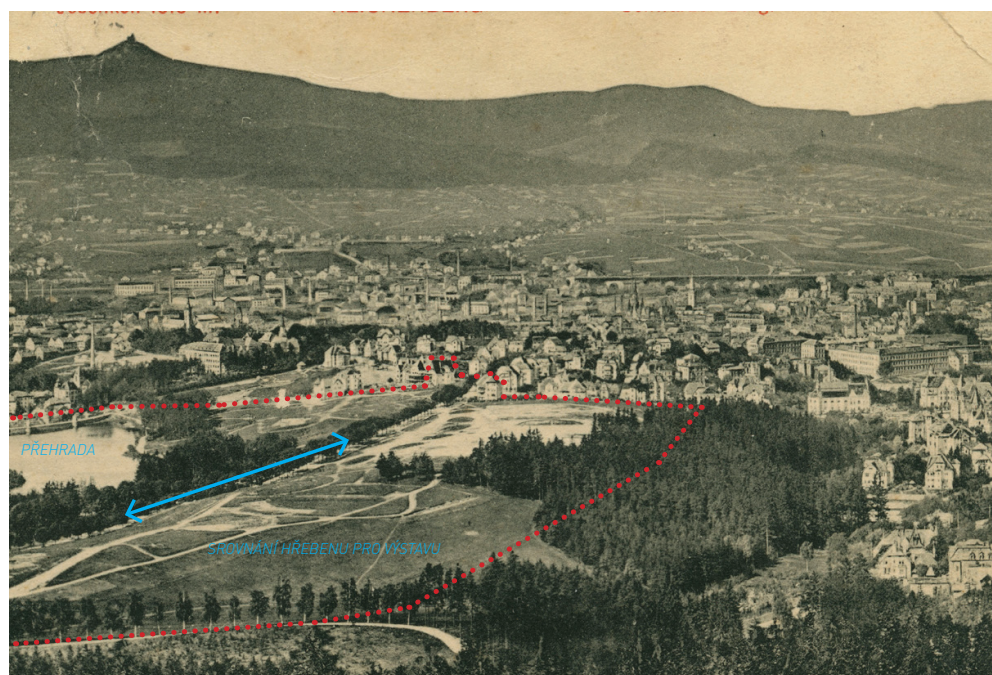
Obr. 16: Oblast Husovy ulice na plánu z roku 1958. Zdroj: Liberec – orientační plán; vnitřní město. [1 : 10 000 - 1 : 15 000], 595x545 mm, SOKA Liberec 833/A13ac

Obr. 17: Pohledový plán města Liberec s oblastí Husovy ulice (vlevo před vodní nádrží) procházející k panoramatickému zobrazení směrem k Ještědu z roku cca 1926. Zdroj: soukromá sbírka JŠ

Obr. 18: Lokalita Husovy ulice (modrý kroužek) vzhledem k významným orientačním bodům (červené body) a hranicím současného Liberce. Jako podklad byla použita mapa ze 3. vojenského mapování kvůli zdůraznění horského charakteru regionu. Upravila Z. Koňasová.

Obr. 19: Zobrazení části území Husovy ulice se srovnáním terénu a stavem po odklizení výstavy. Dobová pohlednice. Zdroj: Reichenberg, Jeschken. Hermann Seibt, Meissen, 1913, SM Liberec, sig. Ph0852/05. Upravila Z. Koňasová.

Obr. 20: Výřez leteckého měřičského snímku se zvýrazněním oblasti Husovy ulice z roku 1938. Zdroj: *Letecký snímek z archivu VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2012*

Obr. 21: Výřez leteckého měřičského snímku se zvýrazněním oblasti Husovy ulice z roku 1948. Zdroj: *Letecký snímek z archivu VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2012*

Obr. 22: Výřez leteckého měřičského snímku se zvýrazněním oblasti Husovy ulice z roku 1954. Zdroj: *Letecký snímek z archivu VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2012*

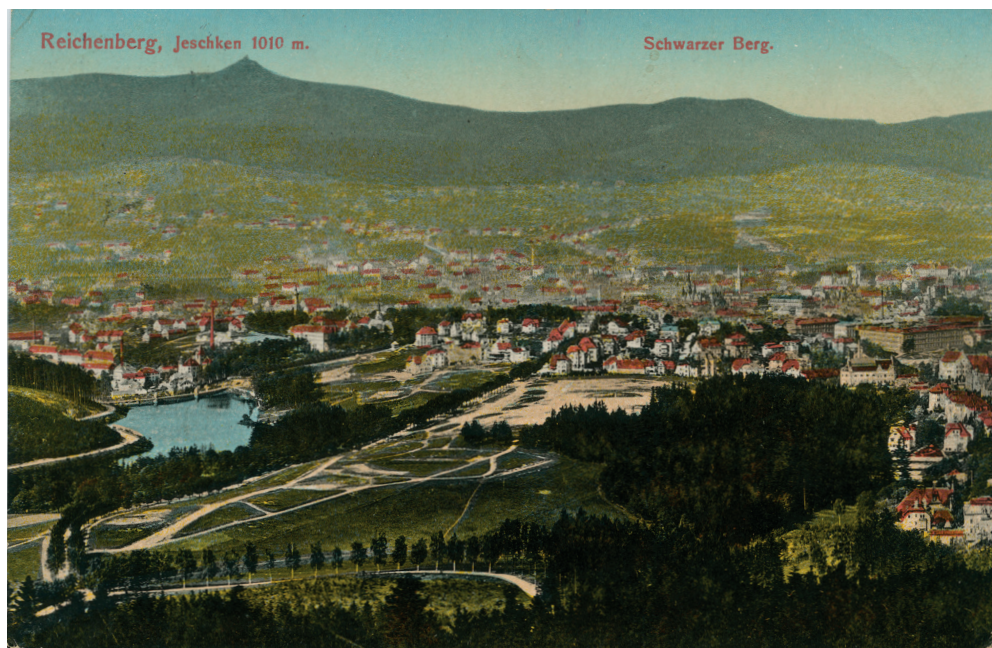

Obr. 23: Výřez leteckého měřičského snímku se zvýrazněním oblasti Husovy ulice z roku 1977. Zdroj: *Letecký snímek z archivu VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2012*

Obr. 24: Napojení Husovy ulice (bílá čára vlevo v popředí) na město v roce 1906, dobová pohlednice.

Zdroj: Blick von der Hohenhabsburg nach Reichenberg, der Thalsperre ind dem Jeschken. Hermann Seibt, Meissen, 1906, SM Liberec, sig. Ph0852/01

Obr. 25: Oblast Husovy ulice (sít bílých čar v popředí jako pozůstatek chodníků výstaviště) v roce 1913, dobová pohlednice. Zdroj: Reichenberg, Jeschken. Hermann Seibt, Meissen, 1913, SM Liberec, sig. Ph0852/05

Obr. 26: Liberec v roce cca 1916 (oblast dnešní Husovy ulice kolem louky obklopené lesy a vodní nádrží vlevo v popředí), dobová pohlednice. Zdroj: *Reichenberg i. Böhmen Totalansicht*. Verlag Trinks & Co, G.m.b.H., Leipzig-St., okolo 1916, SM Liberec, sig. Ph0826/01

Obr. 27: Oblast Husovy ulice v popředí (v období po roce 1916), dobová pohlednice Liberce. Zdroj: *Wurbkarte. rok neuveden*, SM Liberec, sig. Ph0828/08

Obr. 28: Oblast Husovy ulice (v popředí) v období první ČSR. Zdroj: *Liberec - celkový pohled. Foto: Kuberka, rok neuveden, SM Liberec, sig. Ph0828/03*

Obr. 29: Oblast Husovy ulice (v popředí) v období první ČSR, dobová pohlednice Liberce. Zdroj: *Liberec. Orbis, 1953, SM Liberec, sig. Ph0830/06*

Obr. 32: Vilová zástavba nad Harcovskou přehradou, dobová pohlednice. Zdroj: *Reichenberg Talsperre. „Novitas“ Anton Mayer, 1927, SM Liberec, sig. Ph 1142/04*

Obr. 30: Harcovská přehrada, dobová pohlednice. Zdroj: Reichenberg, Talsperre. L. & P, 1912, SM Liberec, sig. Ph1139/02

Obr. 31: Harcovská přehrada, dobová pohlednice. Zdroj: Reichenberg-harzdorfer Thalsperre. Kunstverlagsanstalt Anton Hein, Reichenberg, rok neuvoden, SM Liberec, sig. Ph1141/02

Branislav Nižnanský, Klára Popková (eds.)

Využití starých plánů při studiu současného území Liberce

Husova ulice v prostoru a čase

Korektura: Karla Trnková

Sazba: Zuzana Koňasová

Obálka a grafická úprava: Zuzana Koňasová

schváleno rektorátem TUL dne 27. 12. 2012, čj. RE: 117/12

vydání: první, neprodejné

náklad: 100 výtisků

číslo publikace: 55-109-12

tisk: Vysokoškolský podnik TU Liberec, s.r.o., Ediční středisko

Publikace vznikla v rámci řešení a s finanční podporou studentské grantové soutěže na Fakultě přírodovědně-humanitní a pedagogické technické univerzity v Liberci v roce 2012.

ISBN 978-80-7372-928-8